ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

اوزبیکستان ادبیاتی وصنعتی

МУСТАҚИЛ ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

1992 ЙИЛ, 9 ОКТЯБР, № 41 (3197) ЖУМА

ОСИЁ, АФРИКА ВА ЛОТИН АМЕРИКАСИ МАМЛАКАТЛАРИ XI ХАЛҚАРО ТОШКЕНТ КИНОФЕСТИВАЛИ ҚАТНАШЧИЛАРИГА!

Жаҳонда муносиб ўрни бўлган Ўзбекистон Республикаси ва халқи номидан сизларни — Осиё, Африка ва Лотин Америкаси мамлакатлари XI Халқаро кинофестивали қатнашчиларини чин дилдан табриклайман.

Мустақил Ўзбекистон заминига хуш келибсиз!

Ҳар бир мамлакат ва ҳар бир миллатнинг буюк вазифаларидан бири—ўз юртининг ажойиб анъаналарини асраб-авайлашдан иборатдир. Неча ўн йиллар муқаддам Тошкентда асос солинган халқаро кинофестивал ана шундай қутлуғ анъаналардан биридир. Жаҳон халқлари маданияти ва санъатидан баҳраманд бўлиш чин маънодаги саодатдир.

Ўзбекистон илм-маърифат ва санъат даҳоларининг бешигини тебратган ватандир. Ал-Хоразмий, ат-Термизий, Имом Бухорий, Ясавий, Амир Темур, Алишер Навоий ва Бобурларнинг ватани бўлган Ўзбекистон сизга кенг қучоқ очиб турибди. Сиз ҳар қадамда халқимиз меҳр-муҳаббати, санъатга бўлган эҳтиромининг шоҳиди бўласиз, деб ўйлайман.

Бугун Тошкентда очилаётган киноанжуман мустақил Ўзбекистон Республикасининг халқаро алоқаларини янада кенгайтиришига шубҳа йўқ. Биз кино оламининг намояндаларига қучоқ очарканмиз, айни пайтда жаҳон санъати ва маданияти эшиклари бизга ҳам кенг очилаётганини ҳис қиламиз.

Ўзбекистон пойтахти — Тошкент жаҳоннинг буюк қитъаларини бирлаштирган киноанжуманнинг доимий маркази бўлиб қолганидан ҳақли равишда фахрланамиз. Тошкентнинг тинчлик ва дўстлик руҳи абадийдир! Тошкент тинчлик ва дўстликка хизмат қилган буюк ташаббуслар ва анъаналарнинг ватани бўлиб келди ва бундан буён ҳам шундай бўлиб қолади.

Тошкентда навбатдаги XI Халқаро кинофестивал байроғининг баланд кўтарилиши билан сизларни яна бир бор қутлайман!

Ислом КАРИМОВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти
Тошкент шаҳри,
1992 йил 8 октябр

ГЕНРИ КИССИНЖЕР ЎЗБЕКИСТОНДА

Мустақил жумҳуриятимизда ижтимоий-сиёсий, иқтисодий-маданий соҳаларда юз бераётган ижобий ўзгаришлар жаҳон нигоҳини Ўзбекистон сари қаратмоқда.

АҚШнинг таниқли сиёсат арбоби, фалсафа фанлари доктори Киссинжернинг юртимизга келиши бунинг яна бир исботидир.

Шунинг учун ҳам Ўзбекистон Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамасида АҚШ собиқ давлат котиби билан бўлган учрашувга халқ депутатлари, вазирликлар ва идораларнинг раҳбарлари, таниқли иқтисодчи олимлар тўпландилар.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов учрашувни очиб, жаноб Киссинжер Ўзбекистонга катта қизиқиш билан қараётган хайрихоҳ арбоб сифатида ташриф буюрганлигини алоҳида таъкидлади. Ўлкамизда бунёд этилаётган демократик жамият, бу йўлдаги ютуқлар ва айрим камчиликлар ҳақида гапирди

Г. Киссинжер АҚШ билан Ўзбекистон ўртасидаги муносабатларни ривожлантириш истагини айтди, самимий ва илиқ кутиб олингани учун миннатдорчилик билдирди.

ХАЛҚАРО КИНО КЎРИГИ

Кеча пойтахтимиздаги Халқлар Дўстлиги саройида Осиё, Африка ва Лотин Америкаси мамлакатларининг XI халқаро Тошкент кинофестивали тантанали очилди. Фестивалда жаҳоннинг қирққа яқин мамлакатларидан келган кинематографчилар иштирок этмоқдалар. Фестивалнинг бош ҳомийси — Маданият ва умуминсоний қадриятлар Халқ академияси. Қуйида фестивал мезбонлари ва меҳмонлар билан бўлган суҳбатлардан айримлари билан танишасиз.

Хайрулла ЖЎРАЕВ,

Ўзбекистон республикаси Давлат кинокомпанияси раиси, фестивал бош директори:

— Ўзбекистонга жаҳон киносининг нафаси етиб келганидан хурсандман. Бу нафас диёримизга тинчлик ва биродарлик ришталарини мустаҳкам боғлайди. Айни пайтда мустақил республикамизга фестивал баҳонасида дунёнинг кўпгина мамлакатларидан йирик санъат ва маданият арбоблари ҳам ташриф буюрдилар. Шунингдек, фестивалга ҳиндистонлик буюк санъаткор Раж Капурнинг фарзандлари, машҳур актриса Зийнат Омон, Мексика киноюлдузи Вероника Кастронинг ташрифи кутилмоқда. Бу меҳмонларнинг пойқадами фестивал нуфузини янада оширади. Шуни қувонч билан айтиш кераки, бу галги фестивалга Ўрта Осиё ва Қозоғистон кинематографчилари жиддий тайёргарлик билан қатнашмоқдалар. Улар яратган янги асарлар кўпчиликда катта қизиқиш уйғотишига шубҳа йўқ.

Умид қиламизки, фестивал уч қитъа кинематографчилари ҳаёти ва ижодида янги саҳифалар очади. Уларни тинчлик ва бирдамликка даъват этади. Яна бир карра азиз меҳмонларни чин дилдан қутлайман, фестивал кўригида уларга омадлар ёр бўлишини истайман.

Умеш МЕҲРА,
Ҳиндистон «Иглфилмз» кинокомпанияси директори, фестивал ҳакамлар ҳайъати аъзоси:

— Мен 15 йилдан ортиқроқ Ўзбекистон тупроғи билан танишман. Очиқ айтишим мумкинки, бу юрт худди менинг ўз уйимдек бўлиб қолган. Томошабинларга анча манзур бўлган «Али бобо ва қирқ қароқчи», «Севги афсонаси», «Овчи» бадиий ленталаримни ўзбекистонлик кинематографчилар билан ҳамкорликда яратганман. Дўстим таниқли ўзбек режиссёри Латиф Файзиев билан қилган ҳамкорлигимиз икки халқ киноси ривожига муносиб ҳисса бўлиб қўшилди. Ўйлайманки, келажакда бу ҳамкорлик яна давом этади.

Ўзбекистонда «Филмз» журналининг нашр этилиши қувончли воқеа. Журнални нашрга тайёрлаётган «Самандар» қўшма корхонасига ҳомийлик қилаётганимдан мамнунман. Чунки бу журнал икки халқ кино санъатини ривожлантиришда ва тарғибот қилишда муҳим рол ўйнайди. Ўзбеклар азалдан ҳинд санъатини, айниқса кино санъатини яхши кўришади. Ўйлайманки, журнал ходимлари ҳинд киноси билан бирга ўзбек киноси ҳақида ҳам ажойиб мақолалар эълон қиладилар. Бевосита фестивалга келадиган бўлсак, кўрикка тавсия этилган яхши кинокартиналар талайгина. Бу Тошкент кинофестивалининг халқаро нуфузи кўтарилиб бораётганлигини кўрсатади.

МАТБУОТ КОНФЕРЕНЦИЯСИ

Республика Киночилар уйида бўлиб ўтган матбуот конференциясини фестивал матбуот маркази бошлиғи Анвар Жўрабоев очди. Ўзбекистон кинематографчилар уюшмаси раиси, фестивал президенти Малик Қаюмов, республика Давлат кинокомпанияси раиси, фестивал бош директори Хайрулла Жўраев, республика маданият ишлари вазири вазифасини бажарувчи Зафар Ҳакимов, «Ўзбекфильм» ижодий бирлашмаси бош директори Аъло Хўжаев журналистларнинг кўплаб саволларига жавоб бердилар. Фестивал кунлари амалга ошириладиган маданий тадбирлар ҳақида, танловнинг бориши тўғрисида ҳамда кино бозор мавзусига оид масалаларга кенг тўхталдилар.

Мустақил давлатнинг бош қонуни лойиҳаси умумхалқ муҳокамасида

МАЗМУНИ ТЕРАН

Мустақил Ўзбекистон республикаси Конституцияси лойиҳаси эълон қилиниб, шу кунларда кенг халқ оммаси қизғин муҳокама қилмоқда, ўз мулоҳазаларни, таклиф ва истакларини баён этмоқда. Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика институти ҳуқуқшунослик асослари кафедраси мудири, доцент Омина Каримова билан мухбиримиз шу хусусда суҳбатлашди.

— Омина Каримовна, айтинг-чи, аввалгидан ушбу Конституциянинг афзал, фарқли томонлари нималарда кўринади?

— 1927, 1937 ва 1978 йилларда қабул қилинган Ўзбекистон Конституцияси собиқ Совет Иттифоқи Конституциясини сўзма-сўз такрорлаб айрим моддаларидагина Ўзбекистонга алоқадор бандлар бор эди. У Конституцияларни мустақил давлатнинг асосий Қонуни деб аташ ўринсиз эди. Чунки қонунга биноан агар собиқ Иттифоқ қонунлари ва Иттифоқчи республикалар қонунлари бир-бирига зид келгудек бўлса, биз республика қонунини ҳимоя қилолмас эдик. Ҳозир муҳокамага қўйилган Конституция аввалгиларидан ўзининг мустақиллиги, ҳеч қайси давлат қонунига тобе эмаслиги, халқ фаровонлигини кўзлаб тузилгани билан фарқ қилади.

Конституция лойиҳасининг умумий мазмун қурилиши ҳам бошқача. Собиқ Иттифоқ тармоғидаги республикаларга анъана бўлиб қолган таркибдан кечиб, муқаддимадан токи охирги моддагача бўлим, боб ва бандларда тубдан фарқ сезилади. Халқнинг давлатни бошқаришдаги, унинг ишларида иштирок этишдаги ҳуқуқи юксак поғонага кўтарилгани сезилади. Энг эътиборли томони шундаки, фуқароларнинг асосий ҳуқуқлари, эркинлиги, бурчларини қайд этган иккинчи бўлимда шахс ҳуқуқлари ва эркинлиги алоҳида, сиёсий ҳуқуқлари алоҳида, айниқса инсон ҳуқуқи ва эркинлиги кафолати алоҳида боб-ма-боб берилган.

«Давлат ҳокимиятининг ташкил этилиши» бўлимининг 74-моддасида айтилган депутатларнинг сони 500 ўрнига 150 та қилиб кўрсатилгани менга маъқул бўлди. Кам бўлишса ҳам улар ўз бурчларини сидқидилдан унумли бажаришса, нур устига аъло нур бўлур эди.

— Сиз ҳуқуқшунос олимасиз, Конституция ҳар биримизнинг эртанги кун ҳаётимиз, ҳуқуқимиз учун хизмат қилиши лозимлигини чуқур англайсиз. Шу маънода аниқ бир таклифларингиз борми?

— Лойиҳанинг муқаддима қисмида «Ўзбекистон халқи... инсонпарвар демократик ҳуқуқий давлат барпо этишни кўзлаб», деган жумла бор. «Инсонпарвар» деган сўзни ушбу жумладан олиб ташлашни таклиф қиламан. Чунки демократик ҳуқуқий давлат ўз маъноси билан инсонпарвар дегани ҳамдир. «Демократия» эса халқ ҳокимияти маъносини беради. 1-моддада «Ўзбекистон Демократик Республика» деб ёзиб, қолган жумлаларни олиб ташлашни ҳам таклиф қиламан.

I боб «Давлат суверенитети» деб номланган. Унга яна урғу бериб, «Ўзбекистон суверен давлат» деб такрорлаш шартмикан? «Давлатнинг «Ўзбекистон Республикаси» ва «Ўзбекистон» деган номлари бир маънони англатади» деган жумла ўринсиз. «Ўзбекистон Демократик республика» деб ёзилгани етарли бўлса керак.

2-бўлимни «Инсон Ҳуқуқлари Декларацияси»дан келиб чиқиб, бироз кенгайтириш лозим. Масалан, экологик зарар туфайли соғлиқни йўқотганда, табиий офат, ёнғин, тошқин каби ҳолатларда инсон қандай ҳимоя қилинади?

XII бобнинг 50-моддасида «Ўзбекистон иқтисодиётининг негизи — ижтимоий бозор хўжалиги бўлиб,» ...деган жумлада «ижтимоий» деган сўз бозор иқтисодига тўғри келмайди. Бу жумлани «Ўзбекистон иқтисодиётининг негизи — бозор иқтисоди» деб ёки шунга ўхшаш жумла билан алмаштирилса, мақсадга мувофиқ бўлади.

XVI боб билан XVII бобнинг ўрнини алмаштириш керак. XVIII бобда Олий мажлис тўғрисида гапирилар экан, унинг ишлаш тартиби ҳам аниқ кўрсатилиши шарт. XXIII бобда суд ҳокимияти ҳақида гапирганда, 108-моддага «Ўзбекистон ҳарбий суди» деган жумла қўшилиши керак. Ўзимизнинг ҳарбий қисмимиз бўлгач (92-модда, 16 п) ҳарбий суд ҳам бўлиши керак эмасми?

— Омина опа, таклифларингизда жон бор. Улар инобатга олинади, деб ўйлайман. Мулоҳазаларингиз-чи?

— Назаримда, Президент ҳузуридаги Вазирлар маҳкамасининг вазифалари аниқ ва кенгроқ ёзилиши керак эди. Чунки у давлатнинг бошқарувчи ва ижро этувчи органидир. Унга бор-йўғи битта модда ажратилиб, фаолияти «қарорлар ва фармойишлар чиқариш» билангина чекланилган.

Сўнгги мулоҳаза шуки, «Президент ҳузуридаги Вазирлар маҳкамаси» гапидан «Президент ҳузуридаги» жумласини олиш ташлаш керак ва «Вазирлар маҳкамаси» деб юритилиши лозим деб ўйлайман.

Муҳаббат ТУРОБ
суҳбатлашди

Ҳафталигингизга ёзилдингизми?

АҚЛНИ ПЕШЛАМОҚ ПАЙТИ

Далаларимизда эл дастурхонининг қут-баракаси ҳал бўлаётган айни кунларда халқимизнинг маънавий неъмати — кўплаб матбуот нашрларининг ҳам келгуси йилги тақдири ҳал бўлаётир. Бу йилги обуна мавсуми нашрлару муштарийлар учун ҳам иқтисодий қийинчиликлар шароитида ўтмоқда. Адабий жамоатчилик, ёзувчилар ташкилотлари вазиятдан келиб чиққан ҳолда қандай тадбирлар кўрмоқда! Мухбиримизнинг ушбу саволига Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Қашқадарё вилоят бўлимининг масъул котиби ёзувчи Муҳаммад ОЧИЛ шундай жавоб берди:

— Яқинда вилоят матбуот бошқармаси, ёзувчилар ва журналистлар ташкилотлари, аҳолига матбуот сотиш ва обуналарни расмийлаштириш бўлимлари иштирокида ўтган мажлисда обуна мавсумини ташкил этиш билан боғлиқ долзарб масалалар кенг муҳокама қилинди. Унда марказий ва маҳаллий матбуот нашрлари, жумҳурият адабий-бадиий нашрларига обуна ҳар йилгидан бир оз сустроқ бораётганлиги қайд этилди. Обуна нашрлари тарғиботини кучайтириш билан бирга муштарийларга корхоналар ва меҳнат жамоалари ҳисобидан муайян ёрдам кўрсатиш йўллари ўртага ташланди.

Бу борада вилоят ёзувчилар бўлимининг Шўртан газ конлари ва Қарши қурилиш бошқармалари, Шаҳрисабз ароқ-вино заводи ҳамда мева-консерва корхонаси билан ҳамкорлик алоқалари яхши самара бераётир. Бу ташкилотларнинг меҳнат жамоалари билан шоир ва ёзувчиларимизнинг адабий учрашувлари ўтказилди. Ана шу адабий мулоқотлар чоғида ташкилотлар билан ҳомийлик алоқалари тўғрисида шартномалар имзоланди. Шунга кўра йирик корхоналар ёзувчилар ташкилотига бундай учрашувларни ташкил этишга иқтисодий жиҳатдан кўмаклашиш билан бирга ўз меҳнат жамоаси аъзоларидан муайян қисмини адабий нашрларга бепул обуна қилишни ҳам ўз зиммаларига олдилар.

Айни кунларда Касбидаги Алишер Навоий номидаги, Усмон Юсупов туманидаги Ғафур Ғулом номидаги, Ғузор туманидаги Улуғбек номидаги давлат хўжаликлари билан ҳам шундай шартномалар имзоланмоқда. Хўжалик ҳисобидаги «Насаф» нашриёти орқали иқтисоди бақувват йирик хўжаликларнинг тарихи ва фаолияти, жонкуяр меҳнаткашлари ҳақида ҳикоя қилувчи китоб ва рисолалар, шу хўжаликларда истиқомат қилаётган ижодкорларнинг асарларини нашр этишга доир таклифимизни ҳам кўпчилик хўжаликлар қўллаб-қувватламоқда.

21—27 сентябр кунлари эса вилоят китоб савдоси ташкилоти, матбуот бошқармаси, маданият ходимлари касаба уюшмалари иштирокида вилоятда адабиёт кунларини ўтказдик. Бу муҳим тадбирда энг яхши китоблар ва адабий нашрларнинг кўргазмалари, кўчма кутубхоналар, китоб савдоси ташкил этилди. Шоир ва ёзувчилар билан китобхонларнинг учрашувлари ўтказилди. Унда шоирлар Холмамат Ҳасанов, Али Ниёзов, шунингдек, Орол Мўминов, Шарофат Ашурова, Олим Тош, Маматқул Бек, Зилола Хўжаниёзова сингари истеъдодли ижодкорларимиз фаол иштирок этдилар. Адабиёт кунлари доирасида Қарши аграр-иқтисод институти ва Косон тумани хўжаликларида ҳам учрашувлар бўлиб ўтди.

Бу учрашувлар чоғида жумҳуриятимизнинг мустақиллигини ҳар томонлама мустаҳкамлаш йўллари, халқнинг турмуш даражаси ва жумҳурият иқтисодиётини кўтариш билан бирга маънавий мустақилликни таъминлаш, халқимизнинг маданий равнақи ва маънавий савиясини юксалтириш зарурати ҳақида қизғин мулоқотлар бўлди. Бу йўлда адабий жамоатчилик, зиёлилар ва кўп минг сонли муштарийларнинг энг севимли ва энг кўп тарқаладиган нашри — «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталигининг хизматлари, унинг халқимизни миллий мустақилликка тайёрлаш борасида кўп йиллардан бери изчил амалга ошириб келаётган ишлари, тарихимизнинг шу чоққача айтиш ман этиб келинган саҳифаларини ёритиш, маънавий мерос ва анъаналарни тиклаш, талон-тарож қилинган бойликларни қайтаришга доир чиқишлари халқимизга манзур бўлаётганлиги кўп бор тилга олинди. Ҳафталик ижодкорларига бу йўлни янада кенгроқ давом эттириш, вилоятларда истиқомат қилаётган ижодкорларга ҳам эътиборни кучайтириш таклифлари билдирилди. Обуна жараёнлари билан боғлиқ масалалар ойдинлаштириб олинди. Алоқа хизматининг кўнгилдагидек эмаслиги муштарийларни ранжитаётганлиги ҳам айтилди.

Айни кунларда вилоятимизга жумҳуриятимизнинг бир гуруҳ таниқли ёзувчилари ташриф буюрдилар. Улар пахтакорлар ва қурувчилар, кончилар, саноат корхоналари меҳнат жамоалари билан учрашадилар. Бу адабий учрашувлар, жонли мулоқотларнинг мавзуси ҳам бугуннинг энг зарур сўзи — Ўзбекистоннинг миллий мустақиллигини ҳар тарафлама мустаҳкамлаш учун белни қаттиқроқ боғлашдир. Иқтисодий асосини пухта яратган, етиштирган ҳосилининг бир мисқолини ҳам нобуд қилмасликнинг уддасидан чиққан, маънавий неъматлардан энг кўп баҳраманд бўла олган халқгина чинакам мустақилликка соҳибдир.

ОМАДИНГИЗНИ СИНАБ КЎРИНГ!

Илгари хабар қилганимиздек, ҳурматли газетхонларимизнинг талаб ва истакларини инобатга олиб, ютуқли лоторея ўйинини давом эттиришга қарор қилдик.

Лоторея ўйинида газетамизга 1993 йил учун обуна бўлган муштарийлар иштирок этишлари мумкин. Муштарийлар лотореясида жами 100 минг сўмлик қимматбаҳо ютуқлар ўйналади.

Омадингиз келса, йил давомида «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»ни мунтазам ўқийсиз ҳамда қимматбаҳо ютуққа эга бўласиз.

Эслатиб ўтамиз, «ЎзАС» муштарийларининг ютуқлари лотореяси шартлари газетамизнинг 1992 йил 28 август сонида эълон қилинган.

Шу сонга телеграмма

БУ ЙИЛ ҲАМ КАМ БЎЛМАЙДИ

Ҳурматли муҳаррирлар!

Мен ўтган йили ҳам «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафтаномаси обунаси билан шуғулланган эдим. Ўшанда вилоятда энг кўп обуна бизнинг Пастдарғом районида бўлганди. Ҳафтаномага кўзда тутилган 1050 ўрнига 1467 киши, асосан мактаб ўқитувчилари ва зиёлилар ёзилган эдилар.

Бу йилги обуна жуда қийин кечаяпти. Сабаби: иқтисодий тангликлар, албатта. Бултур обунада қатнашганим учун ҳафталикнинг Фахрий ёрлиғи билан тақдирлангандим. Бу йил бирор бир ютуқ чиқишига ишончим комил (ҳазил).

Пастдарғом районида «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасини жуда севиб ўқишади. Шундай экан, бу йилги обуна ҳам ўтган йилги кўрсаткичдан кам бўлмайди, деб ўйлайман. Ҳеч бўлмаганда, 850 киши ёзилишига имоним комил. Биз ҳам четда қараб турмаймиз, албатта.

Самимий салом билан
шоир: Мели БОБОҚУЛОВ

ФАРОҒАТЛИ ТАШВИШЛАР

Улуғ меҳнат кезар шан далаларда,
Ҳар ёнда ҳоким бир ташвишли илҳом.

ЮРТИМИЗНИНГ БУГУНГИ манзараси шундай. Баҳор кечиккан, ёз салқин ўтган, куз қовоғини солаётган йил ҳосилининг асосий қисми ҳали далада. Уни ерда қолдирмай тезроқ хирмонларга уйиш ташвиши турибди халқимизнинг елкасида. Бугун ҳамма жойда, хусусан, Қашқадарёнинг Муборак тумани хўжаликларида ҳам ана шундай серташвиш лаҳзаларнинг, зўр иштиёқнинг гувоҳи бўласиз.

Эндиликда кузнинг ташвиши халқимиз тақдиридаги энг фароғатли ташвишлардан бирига айланди. Куну тун даладан чиқмай, мурғак болалару оғироёқ аёлларни ҳам пахта тердирган, ўзи емай узоқдаги валломатларнинг хазинасига мажбуран олтин жўнатадиган замонлар ўтди. Терганимиз, йиққанимиз, хирмонга уйганимиз ўзимизники. Мустақил давлатнинг куч-қудрати унинг фуқаролари фаровонлигига, халқнинг кайфияти эса дастурхон тўкинлигию ғалла ва пахта хирмонларининг салмоғига боғлиқдир.

— Ғалламизнинг салмоғи бу йил ниҳоятда яхши бўлди, — дейди Аметхон Султон номидаги давлат хўжалиги раҳбари Ҳамро ака Раҳмонов. — Сувли ердаги ғаллазорларнинг гектаридан 30 центнердан ҳосил етиштирдик. Минг тонна донни давлатга сотиб, шунинг ўзидан 7 миллион сўм даромад олдик.

Хўжаликда туну кун тегирмон ишлаб турибди. Чунки 350 тонна ғалла жамоа аъзоларига тарқатиб берилган. Элликка яқин уруш қатнашчиси ва ногиронларининг ҳар бирига эса 350 килограммдан бепул дон берилган. Яқинда хўжалик ғалла майдонларини яна икки юз гектарга кенгайтирди. Дон тўлиқ ўзимиздан чиққанига нима етсин. Фақат пахтага зўр бериб ғаллани унутиш нимага олиб келганини бугун ҳамма ўз кўзи билан кўриб турибди. Энди моҳир, тажрибали ғалла усталари ҳам етишиб чиқмоқда. Ҳусан Туев, Жўра Холниёзов, Тен бошчилик қилаётган бригадалар доннинг ҳосилдорлигини 40 центнерга етказдилар. Улар энди асосан кузги ғаллага зўр бермоқдалар. Ҳам ернинг умри бекор кетмайди, ҳам ҳосил чўғи икки ҳисса кўп бўлади, ҳам сув тежалади. Қани энди юртимизнинг ҳамма деҳқонлари бу ҳақиқатга тўлиқ амал қилсалар. Шунда олтин эвазига хориждан, олтиндан қиммат пахта эвазига собиқ Иттифоқдаги яқин қўшнилардан нолож дон сотиб олишга ҳожат қолмаган бўлармиди!!

Занжирсарой харобаларига туташиб кетган далаларда кузги ғалла экиш ниҳоясига етаётган айни кунларда пахта йиғим-терими ҳам қизғин бормоқда. Тўғри, бу йил ёзнинг салқин келиши боис пахта кеч етилди. Машина теримига иккинчи октябр куни тушилди. Бироқ 7 октябрдан бошлаб хўжаликнинг икки минг гектардан сал кўпроқ майдонларида етмишта пахта териш машинаси саф тортиб, хирмонга барака қўша бошлади. Пахта ҳосилининг юз фоизи ана шу машиналар билан йиғиштириб олинади. Буни йиғим-теримнинг суръати ҳам кўрсатиб турибди. Хўжалик икки кундан бери йиллик режанинг етти фоизи миқдорида ҳосил топширмоқда. Йиллик режа эса ўн иш кунида — 17 октябрда бажарилади.

Ҳозирнинг ўзидаёқ Тўра Жўраев, Раҳим Ғоибов, Ўктам Эшонқулов сингари ерни ва пахта илмини чуқур биладиган уддабурон пахтакорлар йиллик режаларини бажариб бўлдилар. Оила пудрати усулида ишлаётган кичик жамоалар ҳосилдорликни 30—35 центнерга етказиш учун ҳаракат қилмоқдалар. Айниқса, икки йил бурун меҳнатдаги ютуқлари учун «Волга» машинаси билан тақдирланган Ражаббой Ҳамроев бошлиқ кичик жамоанинг ҳаракатлари зиёда. Ражаббойнинг ўзи пахтани эккан, унга ишлов берган эди. Энди уни нес-нобуд қилмасдан, ҳосил сифатини туширмасдан машинада тераётган ҳам ўзи. Жамоадаги атиги беш кишининг тиниб-тинчимаслиги, жонкуярлиги боис пахта ҳосилдорлиги қирқ центнерга етай деб турибди. Р. Ҳамроев ўтган йили олган мукофот пулининг ўзи 110 минг сўмни ташкил этган эди. Даромад ҳам ишга яраша.

Хўжаликнинг Ҳасан Туев бошлиқ кичик жамоаси ҳам чинакамига фермерлардек ишлашнинг машқини олган. У ҳам оила бўлиб ишлаб қирқ гектар майдонда деҳқончилик қилмоқда. Экиш ва парваришлашдан тортиб йиғим-теримда ҳам ишбошининг ўрни бўлакча. У машинада икки юз тонна пахта термоқчи.

Пахтачиликнинг оғир-енгилини тўлиқ техника зиммасига юклашнинг уддасидан чиқаётган хўжаликнинг бугунги манзараси ана шундай. Албатта, ҳали ҳамма ҳам Ражаббой Ҳамроев ва Ҳасан, Ҳусан Туевлар сингари зўр иштиёқ билан ишлай олиш, даромаду буромадда уларга тенглашиш даражасида эмаслар. Бироқ бугуннинг эҳтиёжлари, ҳаётимизга кириб келаётган янгича иш мезонлари худди Америка ёки Голландия фермерларидек юксак унум билан ишлашни кун тартибига қўймоқда.

Тадбиркорлик, уддабуронлик, ерни ва техникани билиш даромад калити. Муборак туманидаги Аметхон Султон номидаги хўжаликдагина эмас, жумҳуриятимизнинг кўплаб вилояту туманларида ҳам ана шундай замонавий ишбошилар, тадбиркор деҳқонлар, хориждаги фермерлар билан беллашадиган мустақил фикрлай ва ишлай оладиган асл деҳқон авлоди шаклланмоқда. Бугун улар элимизнинг дастурхонини тўкин, белини бақувват қилиш йўлида фароғатли ташвишлар билан яшамоқдалар.

М. АБДУЛЛА

ШАРОФ РАШИДОВНИНГ СЎНГГИ КУНЛАРИ

БИТИКЛАРНИНГ ЭНГ ОҒРИҚЛИ САҲИФАЛАРИГА ЕТИБ КЕЛДИК, муҳтарам ўқувчи. Биргаликда юртимиз бошига, ўзбек бошига тушган ўша кутилмаган мусибатли кунларни яна бир бор эсламоқ пайти ҳозир. Яратган эгам, куч бер, ўзинг бардош ато эт.

Ўлим ҳар бир банданинг бошида бор савдо. Аммо қарияларимиз тили билан айтганда бемаҳал ажалдан ёмони йўқ бу дунёда. Лекин шу нарса ҳам аёнки ўлчовли берилган насиба қачон, қай вақти узилиши ёлғиз Ўзига аён, буни фақат Ўзи билади, бандаси учун ҳамон жумбоқ ва жумбоқлигича қолгай.

Рисоланинг ана шу қисми ёзилиши шартми, деган масала хусусида кўпгина касбдошлар билан, раҳматли Шароф акага яқин бўлган кишилар билан маслаҳатлашилди. Фикр алмашишлардан сўнг «керак ва зарур» деган тўхтамга келинди.

Бунинг бир қанча асослари бор. Аввало, биз учун азиз бўлган инсоннинг охирги нафасигача бўлган ҳаётини эл билмоғи керак. Ахир ўтмишдаги улуғ боболаримиз қай йўсинда фоний дунёни тарк этганликлари тарих саҳифаларига битиб қолдирилган-ку.

Мазкур бўлимни ёзиш зарурлиги яна бошқа сабаблар билан ҳам изоҳланади. Замондошларимизга маълумки, баъзи оғзига кучи етмаганлар ўз вақтида бу ҳақда турли-туман мишмишлар тарқатдилар. Гарчи мусулмончиликда марҳумлар орқасидан номуносиб сўзлар айтиш куфр ҳисобланса-да, водариғ, шундай йўл тутдилар.

Мишмишларнинг бири шундай (Ўзи кечирсин мени): эмишки Москвадан КПСС Марказий қўмитасининг ўша пайтдаги бош секретари Ю. Андропов қўнғироқ қилган эмиш. Гап орасида: «Пахта планини қай йўсинда бажараётганликларингиз, қандай қилиб олти миллион тўғрисида рапорт бераётганликларингиз бизга маълум. Ҳадемай бу ҳақда гаплашамиз» деганмиш...

Мишмишларнинг яна бири бундай: ўша кунлар арафасида Гайдар Алиев чет эл сафарига учаётиб, Тошкентга қўниб ўтган. Тайёрагоҳга юксак лавозимли (Г. Алиев ўша пайтда КПСС Марказий қўмитаси сиёсий бюросининг аъзоси, Иттифоқ ҳукумати раисининг биринчи ўринбосари эди) меҳмонни кутгани ва у билан учрашгани Ш. Рашидов чиққан. Бу воқеа ҳақиқатан ҳам бўлган. Икки раҳбар орасидаги суҳбат асносида эмиш Г. Алиев Ю. Андроповнинг «Ўзбекистонда пахта тайёрлаш борасида алдам-қалдам ишлар юз бераётир» деб айтган гапларини раҳматлига етказганмиш ҳамда шу кўнгилсиз учрашув ва суҳбатларга тайёр бўлиб туришни бир дўст сифатида айтганмиш...

Хуллас, ана шу дилга озор берадиган паст-баланд гаплар раҳматлига оғир ботган, улар юракка ортиқча юк бўлиб тушган. Бундан ўн йил муқаддам инфаркт-миокард хасталигига чалинган Ш. Рашидовнинг юраги бу сафар берилган зарбани кўтара олмаган эмиш...

Бундан оғирроқ мишмишлар ҳам бор. Юқоридаги паст-баланд гаплардан сўнг, Қорақалпоғистонга боргач, ўйлаб-ўйлаб, дори ичган эмиш... Яна бир мишмиш шуки, вафот этган киши Ш. Рашидов эмас, балки унинг «двойниги» эмиш, ўзи эса чет давлатларнинг бирига ўтиб кетган эмиш...

Муҳтарам ўқувчи, ана шу куфр гап-сўзларни оқ қоғоз бетини қора қилиб ўтирганим учун мени айбситманг. Агар бу мишмишлар баъзи мусулмончилик қоидаларига амал қилмайдиганларнинг навбатдаги фисқу-фасоди бўлиб, фақат эл оғзида тарқалган сўз бўлганида эҳтимол уларни битиш ва ўқиш учун кетган вақтга, эшитган қулоққа ҳайф, деб қўя қолардик. Вақт ўтиши билан бундай мишмишлар қандай пайдо бўлган бўлса, шундай йўқ бўлиб кетарди.

Қай сўз билан айтайки, арзон шов-шувлар кетидан қувадиган баъзи енгилтак рўзномаларда, кейинчалик эса, шу жумладан, минг афсус ва надоматлар бўлсинким, ўзбек тилида ҳам чоп этиладиган газетда юқорида келтирилган мишмишлар махсус мақола сифатида чоп этилди.

Асли келиб чиқиши қаердан бўлган бу машъум гап-сўзларнинг, деган савол берилиши мумкин. Дастлаб мазкур мишмишлар чет эл матбуотида пайдо бўлди. У ерда ҳам воқеа худди шундай бўлган, деб таъкидлаш йўқ, халқ орасида шундай гап-сўзлар юрибди, дейилган. Биздагилар эса ўзбек халқига, миллатнинг яқин ўтмишига, қолаверса, раҳматлининг хотирасига яна бир бор лой чалпиш имконияти бўлди, деб оқибатини суриштирмай кўчириб босишган. Инсонийликка номуносиб бўлган ва зиёлиларнинг кўпчилигига маълум бўлган гаплар ана шулардан иборат.

Мазкур масалада менинг ҳам ўз фикрим, қарашим бор. Ўйлашимча, бу иш «пахта иши» деб аталмиш манфур ва жирканч сиёсатнинг ўзига хос давомидир. «Пахта иши» ўзбекни сўёқ-ости қилиш, таҳқирлаш, навбатдаги оммавий қатағонни амалга ошириш ва шу йўл билан халқимизни, республикамизни бадном этиш, ўзлигини англаш, ҳақ-ҳуқуқини талаб этиш борасида эндигина ниш уриб келаётган миллий уйғониш туйғусини бутунлай янчиб ташлаш, бу ўлкани бундан кейин ҳам мутеликда сақлаш, унинг бойликларини ҳеч бир тап тортмай ташиб кетишни давом эттириш учун «қизил империя»нинг навбатдаги тўқиб чиқарилган найранги эди. Хўш, бу иш билан ўзбек халқини таҳқирлаш ўртасида қандай алоқа бор? Менинг назаримда чет элда нашр этилган ўша оғу ила йўғрилган мақола собиқ Иттифоқ давлат хавфсизлиги қўмитасининг хоналарида тўқилган ва ўзигагина маълум бўлган йўллар билан чет элда чоп этилган. Бу фисқи-фасодларни тўплаган ва тартибга солганлар ўша иғволар уясидагилар эканлигига менда шубҳа йўқ. Улар фаолиятида бунга ўхшаш мисоллар жуда кўп. Кейинчалик ўша хорижий манбадан марказий матбуот, ундан эса биздаги газет кўчириб босган ва шу йўл билан бу таги пуч гап-сўзлар халқ орасида ўша пайтларда болалаб кетди.

ХЎШ, Ш. РАШИДОВНИНГ ВАФОТИ — ҲАММАМИЗНИНГ БОШИМИЗГА ОҒИР МУСИБАТ КЕЛТИРГАН бу воқеа аслида қандай юз берди, ахир унинг атрофида кишилар бор эди-ку, улар нима дейишади?

Ана шу жумбоққа ойдинлик киритиш ва айни пайтда раҳматлининг ўша пайтдаги руҳиятини аниқлаш ниятида Ш. Рашидов сафарга жўнаш арафасида у билан учрашган, суҳбатлашган кишилар билан мулоқотда бўлиб, уларнинг фикрини олдим.

— Шароф Рашидовичнинг толиққанлиги шундоқ юз-кўзларидан билиниб турарди, — дейди ўша пайтдаги республика режалаштириш комитетининг раиси Қудратилла Аҳмедов. — Барибир, бу ҳолатни билинтирмасликка ҳаракат қиларди. Лекин ранглари унниқиб кетгандек туйилди менга. Аҳволни сезгач, суҳбат асносида шу гал хизмат сафарига бормай қўя қолсангиз қандай бўларкан, деб ётиги билан айтдим. «Йўқ бўлмайди, хабар бериб қўйилган, — деди у киши. — Хоразмда ҳам, Қорақалпоғистонда ҳам мени кутишяпти. Бориб учрашиб, кишиларнинг қилаётган меҳнатлари учун миннатдорчилик сўзларини айтиш бўйнимдаги қарз. Режаларни уддалаб олайлик, кейин насиб этса мириқиб дам оламиз, даволанамиз ҳам».

У кишининг ниҳоятда чарчаганлигини кўриб, аҳвол анча ночор эканлигини юрагим сезиб турган ҳолда нега ўшанда ботиниб қаттиқроқ турмадим, деган армон кўнглимда борлигини яширмайман.

— Ўша кунлар арафасида Алиев билан тайёрагоҳдаги учрашув ҳақида ими-жимида бўлса ҳам бирор луқма гап бўлдими?

— Чамамда ўша иғво гапларни назарда тутяпсиз, шундайми? Йўқ, бу ҳақда ҳеч қандай сўз бўлган эмас.

Иккинчи суҳбатдошимиз Ш. Рашидовнинг шахсий соқчилари бошлиғи, истеъфодаги полковник Аҳмаджон Азизов бўлди.

— Бироз тобим қочган эди. Шифохонадан даволаниб ишга чиқсам, хизмат сафарига отланишаётган экан. Мен ҳам тайёргарлигимни кўраверайми, деб сўрасам: йўқ, мулла Аҳмаджон, сиз мен қайтиб келгач, керак бўласиз. Сафаримизда бизга ходимингиз Саъдулла Муҳаммадқулов ҳамроҳ бўладилар, деб жавоб берди.

Шароф аканинг чарчаганлиги сўз оҳангидан ҳам, гапириш ҳолатидан ҳам шундоқ сезилиб турарди. Иш учун ўзини аямаслиги, фидойи эканлигини бирга ишлашган 15 йил мобайнида яхши билганлигим боис бирор калима эътироз сўзини айтишга, очиғини айтсам, ботина олмадим.

Кейинчалик ўша ҳаммамизни ларзага солган мудҳиш воқеа содир бўлгач, ўтган гапларни бирма-бир эсладим. Шароф ака биринчи бор инфаркт-миокард — юракка қон қуйилиши хасталигига 1973 йилнинг 28 октябрида дучор бўлганди. Ўшанда Москвадан академик Юринев келиб даволади. Унинг қайтиб кетиши олдидан сўраган эдим: биринчи инфарктдан иккинчисигача қанча вақт ўтиши мумкин, деб. Олган жавобим шундай бўлди: «Агарда кўзда тутилган барча тадбирлар оғишмай амалга оширилса, тавсияларга қаттиқ риоя этилса, 10 йилдан кейин юз бериши мумкин».

Ҳа, академикнинг таъбири, минг афсуски, тўғри бўлиб чиқди. Иккинчи бор инфаркт 1983 йилнинг 30 октябрида хуруж қилди. Бу сафар ҳамма, шу жумладан, шифокорлар ҳам нолож эди.

Ш. Рашидов Хоразмга етиб келгач, бир қанча хўжаликларда бўлди, ишнинг аҳволи, кишилар руҳияти билан танишди. Шунисига эътибор берингки, икки-уч жойда далада ишлаётган кексалар ва аёлларни кўриб, машинани тўхтатади, улар билан бориб кўришиб, ҳол-аҳвол сўрашгач, эсдалик учун расмга олишларини илтимос қилади. Аслида у расмга тушишни жуда камдан-кам истарди. Юрак, ички туйғу ўшанда ниманидир сезаётган бўлса ажаб эмас. Кейинчалик эса вилоят кенгашини ўтказди. Унда нутқ сўзлади.

— Лекин шунда ҳеч бўлмаган ҳолат юз берди, — деб эслайди «Ўзбекистон овози» рўзномасининг Хоразм вилоятидаги мухбири Эркин Мадраҳимов. — Шароф ака икки бор сўзлашдан тўхтаб қолди. Бироз тиним олиб, яна сўзини давом эттирди. Унинг шашти пастлиги шундоққина сезилиб турарди. Аслида ажойиб нотиқ бўлган Ш. Рашидовнинг бу сафарги нутқи ҳарорати бундайроқ бўлди чамамда.

Шароф ака қаттиқ чарчаганга ўхшайди, дедим ёнимдаги ҳамкасбим Фозил Зоҳидовга. У эса, назаримда, Шароф ака қаттиқ бетобга ўхшайди, яна билмадим, деди. Ҳолдан тойганлиги аниқ.

Кенгаш тугагач, вилоят раҳбарлари билан биргаликда Ш. Рашидовни Қорақалпоғистоннинг чегарасигача кузатиб қўйдик. У ерда Қалибек Камолов бошлиқ автоном республика вакиллари кутиб олишди. Шароф ака машинадан тушиб кузатиб келганлар билан хайрлашди, кўрсатилган ҳурмат учун миннатдорчилик билдирди. Машинага ўтиришдан олдин бизга ҳорғин ва маюс кўзларини бироз тикиб турди. Эҳтимол менга шундай туюлгандир. Ўша пайтда ким ўйлабди, юрт отаси билан охирги бор дийдор кўришиб турганимизни.

Эртасига эрталаб шум хабар ҳамма қатори қадимги Хоразм элининг ҳам юрагига найзадек санчилди.

«Шароф ака мени шахсий врач сифатида сафарларда доимо бирга олиб юрардилар, — деб эслайди у. — Шундай сафарлардан бири Қаршига бўлди. Шароф акада юрак хасталиги борлиги сабабли Қаршига поезд билан боришга тўғри келди. Мен шу гал Тошкентда қолдим. Бироқ эртасигаёқ Қаршидан қўнғироқ бўлди. Тезда етиб бордим. Бироз тоблари бўлмабди. Дам олиш кераклигини айтдим. Бироқ Шароф Рашидович сира унамади. «Ишлар бир-биридан қалашиб турганида ётиб олишга бало борми?» дедилар-да, Толимаржон сув омбори қурилишини бошлаб беришга шошилдилар.

Шу ерда мен у кишининг ғайратини, иродаси ва халқ иши учун жонини жабборга беришга ҳам тайёр эканлигини яна бир бор кўрдим, ҳис этдим».

Бундай ҳолатларда халқимизнинг «Отамнинг ўлишини билганимда кепакка сотиб ер эдим», деган гапи ёдимга тушади.

У ҳам эмас, бу ҳам эмас, паймона тўлган, вақт-соати етилган эди. Буни азалий тақдир дейдилар. Яратганнинг иродасига шак келтирмайлик — тамом-вассалом. Хуллас, ғаройиб жумбоқлардан иборат экан бу ажиб дунё. Унинг олдида бандаси ҳамон ожизлигича қолмоқда.

АВВАЛГИ ВОҚЕАЛАРГА ҚАЙТАЙЛИК. Унинг бундан буёнги ривожи Қорақалпоғистонда давом этади. Сўзни энди область партия комитетининг собиқ биринчи котиби Қ. Камоловдан эшитинг.

«29 октябр куни келишилган ваъда бўйича Ш. Рашидовни Амударё райони чегарасида кундузи, соат бирларда кутиб олдик, — деб хотирлайди Қалибек Камолович. — Район партия комитетининг биринчи котиби Норбой Қурбонбоев ҳам шу ерда эди. Чегарада чой тайёрланган эди. Дастурхон атрофига ўтирдик. Шароф Рашидовнинг иштаҳаси бўлмади. Ҳеч нарса емади, ичмади. Унинг чарчаб юргани сезилиб турарди. Соат иккиларда Амударё районининг Охунбобоев номидаги колхозига келдик. Шу ерда райондаги барча хўжаликларнинг раҳбарлари йиғилган эди. Улар пахта теримининг қандай бориши ҳақида қисқача ахборот беришди. Ш. Рашидов шу кунги долзарб вазифалар ҳақида гапириб берди. Сўнгра Крупская номидаги колхозга келдик. Колхоз раиси Ойим Камолова чой тайёрлаб қўйган экан... Шароф Рашидов бу ерда фақат бир пиёла қатиқ ичди. Унинг ҳаддан ташқари чарчаганлиги сезилиб турарди. «Нукусга кетаверайлик», деди Шароф Рашидович.

Соат бешларда Нукусга — тўғри у кишининг поездига келдик. У ерда рафиқаси Хурсан Ғафуровна ва даволовчи врачи бор экан. Шу вагонда бироз ўтириб эртасига бўладиган ишларни келишиб олдик. У киши 3 ноябргача Қорақалпоғистонда бўладиган бўлди. Сафар охирида партия-хўжалик фаоллари йиғилишини ўтказишга келишиб олдик.

Чамаси ярим соатлардан кейин рухсат сўраб, бу ердан кетиб, тўғри ишхонамга келдим. Кечки соат еттиларда Хурсан Ғафуровна телефон қилди.

— Шароф Рашидовичнинг аҳволи оғирлашаяпти, — деди у ҳаяжонланиб, — бир яхши врач-кардиологингизни олиб келсангиз.

Мен тезда медицина фанлари кандидати Науриз Ешниёзовични топиб, вагонга иккаламиз етиб келдик. Бироқ мени ҳам, Науриз Ешниёзовични ҳам вагонга киритишмади. Шахсий врачнинг ўзи даволаяпти, дейишди. Биз Шароф Рашидовичнинг ёрдамчиси Г. А. Крайнов билан учаламиз вагон атрофида айланиб юра турдик. Георгий Алексеевич суҳбат чоғида Шароф Рашидовичнинг вилоятма-вилоят айланиб, ниҳоятда ҳориганлигини таъкидлади.

Шу куни тунги соат ўн бирларда Тошкентдан махсус самолётда икки шифокор профессор етиб келди. Улар ичкарига кириб консультация беришган, укол қилишган. Хуллас, ўша вазиятда нимаики лозим бўлса, барчасини амалга оширишган. Шу куни тунги соат бирга яқин бемор ухлаган. Шундан кейин бизга уйга қайтишга рухсат беришди. Москвадаги тўртинчи бошқармадан ҳам тиббиётчи олимлар чақирилган экан.

31 октябр куни тонг саҳарда Хурсан Ғафуровна менга телефон қилиб, қай қулоғим билан эшитайки, Шароф Рашидович дунёдан ўтганлиги ҳақида хабар берди. Шу заҳоти етиб келдим. Вагондаги ВЧ орқали Тошкент билан боғланиб, И. Усмонхўжаев, Н. Худойбердиев ҳамда Т. Осетровга юз берган мудҳиш воқеани айтдим.

Тошкентдан махсус самолёт келди. Шароф Рашидовичнинг жасадини соат ўнларда Тошкентга олиб келдик...»

Тайёрагоҳда Марказком бюро аъзолари, баъзи бўлим мудирлари, марҳумнинг яқин кишилари, Жиззахдан Низом Қўшоқов, Убайдилла Тўрақулов ва бошқалар бор эди. Марҳум жасади тайёрадан тўғри «Тез ёрдам» машинасига олинди. Шу ерда ҳозир бўлганларнинг кўпчилиги ҳам шу машинада раҳматликнинг уйига қараб йўл олишди.

...Эрталаб ишга келганимизда олам тинчдек эди. Соат ўн яримларда таҳририятга Зиёд ака Есенбоев ҳаяжонланган ҳолда кириб келди.

— Даҳшат юз берибди — Шароф ака оламдан ўтибди, — деди титроқ овоз билан у. — Гап бундай, мен тегишли жойларга борай, кейин нима қилиш зарурлигини келишиб оламиз. Сенлар ҳеч қаерга кетиб қолмаларинг, бошқа рўзнома муҳаррирларини ҳам хабардор қилиб қўйларинг.

Орадан икки соатлар чамаси ўтгач, Зиёд ака қайтиб келди.

— Шароф аканинг уйига бориб, хотини, бола-чақаси, қариндош-уруғларига таъзия билдириб келамиз. Қани ким бор, йиғ уларни, ярим соатдан сўнг кетамиз.

Марҳумнинг ҳовлисига кириб борганимизда эшик олдида укалари, қуда-андалари ўтиришган экан. Уйга кираётганимизда ичкаридан раҳматликнинг турмуш ўртоғи Хурсан опа қаттиқ изтироб билан йиғлаган ҳолда отилиб чиқди:

— Қандай чидаймиз бу мусибатга, — унинг дард тўла, алам тўла сўзлари, ҳозирги ҳолати бизга ҳам кўчди. Юрак изтироб ила титрарди. Ҳаммамиз кўзларимизда ёш ила марҳум ётқизиб қўйилган хонага кирдик. Худди тириклигидек беозор ётибди. Бошида фарғонача дўппи. Унинг тепасида унсиз йиғлаб, сўнг ташқарига йўл олдик. Шу пайт Зиёд ака орқага қайтди. Йўлакда бизни кузатиб чиқаётган Хурсан опа ёнига бориб, овозини пасайтириб шуларни деди:

— Истаган пайтда мурдани улар олиб кетишлари мумкин. Ким нима деса деяверсин, ҳозирданоқ ўзимизнинг удумларни амалга ошириб қўймоқ лозим, деб ўйлайман. Ювиқчи масаласи, марҳум учун жаноза ўқишларини назарда тутаяпман. Зарур бўлса, ёрдамга тайёрман.

— Биз ҳам шу ҳақда маслаҳатлашаётгандик, ҳаммаси бўлади, кўнглингизни тўқ қилинглар.

Хурсан опага таъзия билдириб, ташқарига чиқдик. Қариндошлари билан кўришиб, бундай ҳолатларда айтиладиган гаплар айтилди.

Кўчага чиққанимизда марҳум жасади эртага эрталаб, эл-юрт хайрлашиши учун Халқлар дўстлиги саройига қўйилиши, сўнг ўша ердан дафн қилинадиган жойга — ўша Ленин музейининг рўпарасидаги майдонга олиб келинишини айтишди. Барвақт ҳаммамиз ўша ерда бўлишга келишиб, ҳар биримиз ўз ишимиз бўйича кетдик.

Барча рўзномалар қатори Ш. Рашидов вафоти муносабати билан Москвадан ҳамда республика ҳукумати йўли билан келадиган расмий хабарларни кутдик. Кечга яқин улар бирин-кетин кела бошлади. Дастлаб Ш. Рашидовнинг касаллиги ва вафотининг сабаби тўғрисидаги медицина хулосасини олдик. Мазкур расмий ҳужжатни тўла равишда келтираман.

«Ш. Рашидов 1917 йилда туғилган, юракнинг ишемия касаллиги, юрак томирларининг атеросклерози, инфарктдан кейинги кардиосклероз дардига чалинган.

1983 йил 30 октябр куни соат 19 да бирдан такрорий тарқоқ миокард инфаркти бошланди. Натижада юрак фаолияти кескин бузилди ва 31 октябр куни эрталаб соат 5 да юрак уришдан тўхтади.

Ўзбекистон Соғлиқни сақлаш министрлиги ҳузуридаги 4-Бош бошқарма бошлиғи
А. С. БОТИРБЕКОВ,
Ўзбекистон Фанлар академиясининг мухбир аъзоси, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, профессор
Р. А. КАЦЕНОВИЧ,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, профессор
К. И. ЙУЛДОШЕВ,
Даволовчи врач
Б. П. НАУМОВ».

ОРАДАН ЧАМАСИ БИРОР СОАТЛАР ЎТГАЧ, дафн этишни уюштирувчи ҳукумат комиссиясининг хабари ҳам келди. «Шароф Рашидович Рашидов жасади солинган тобут, — дейилганди унда, — СССР Халқлар дўстлиги саройига қўйилади.

Марҳум билан видолашув 1 ноябр соат 10 дан 19 гача ва 2 ноябр соат 9 дан 12 гача бўлади. Дафн этиш маросими 2 ноябр соат 14 да бўлади».

Хуллас шу куни таҳририятдаги ишларни тун ярмидан оғганда тугатиб, уйга қайтдик.

Ўша кезларда чоп этилган газетларни варақлайман, вужудда титроқ уйғотадиган мунгли хабарларни қайта-қайта ўқийман.

«Ўзбекистон шаҳар ва қишлоқлари чуқур мотам тутмоқда... Шароф Рашидович Рашидов ҳаётдан кўз юмди.

Республика пойтахти кўчалари ва майдонларида байроқлар эгиб қўйилди. 1 ноябр эрталаб юз минглаб кишилар... СССР Халқлари дўстлиги саройи томон йўл олдилар. Меҳнат коллективлари ва ташкилотларнинг вакиллари, турли ёш ва касбдаги кишилар марҳумнинг жасади солинган тобут ёнидан қайғули сукут сақлаб ўтдилар.

...Тобут ёнидаги мотам вахтасида ишлаб чиқариш илғорлари, фан ва маданиятнинг таниқли арбоблари, ҳарбий бошлиқлар, жамоатчилик вакиллари турадилар.

...Бутун халқнинг меҳр-муҳаббати ва ҳурматига сазовор бўлган инсон билан видолашиш учун бу ерга келаётган кишилар оқимининг кети узилмайди».

2 ноябр куни кундуз соат 12 да мотам митинги бошланди. Яна газеталар тахламларини варақлайман. Марҳум тобути тепасида туриб кимлар нималар деганини яна бир бор кўздан кечираман.

И. Усмонхўжаев сўзидан:

«...азиз Шароф Рашидович Рашидовнинг энди орамизда йўқлигини англаш бениҳоя оғир. Доно ва ғоят тажрибали катта ўртоғимиз, дўстимиз ва оғамиз энди орамизда йўқ. Биз унинг... чексиз садоқати учун, нодир собитқадамлиги учун, ўткир масъулият туйғуси, одатдан ташқари камтарлиги учун уни ҳаммамиз астойдил яхши кўрар эдик.

...Жонажон Ўзбекистон учун Шароф Рашидович Рашидов қилган ишларни санаган билан адо бўлмайди. Бизнинг ҳар бир ютуғимизга у ўз ҳиссасини қўшди, шу ютуқларнинг ҳар бири билан у ҳақли равишда фахрланарди.

...У ҳамиша хайрихоҳлик руҳини тарғиб қиларди, қалби дарёлиги ва саховати билан, одамларга ҳурмати билан ибрат кўрсатарди».

Орадан кўп вақт ўтмади. Юракни ларзага солувчи шу сўзларни айтган инсон катта минбардан туриб юқоридагиларга бутунлай зид гапларни, хулосаларни ўртага ташлади. Водариғ! Ўз гапларидан тонган биргина у бўлса гўрга эди. Худодан қўрқмаган, бандасидан уялмаганлар худди тўтиқушдек «қизил империя» кўрсатмаси асосида ўшанинг ашуласини айта бошлашди.

Нима ҳам дейиш мумкин? Инсоф ва диёнат топталган жамият кишиларининг қиёфаси қандай бўлади, деб сўралса, худди ўша даврни кўрсатавериш мумкин. Бетайин даврнинг бетайин одамлари эди улар! Давр қурбонлари эдик, деб атамоқдалар эндиликда ўзларини. Кечирасизлар, ўша пайтда ҳам имон ва эътиқоддан чекинмаганлар оз эмасди-ку?! Нега улар келгиндилар ноғорасига ўйнамадилар. Бинобарин, ўша сотқинлик авж олган паллада ҳам ўзлигини, одамгарчиликни унутмаганлар оз эмасди. Шунисига шукур!

Ўша алғов-далғов давр, сирасини айтганда, кимнинг аслида ким эканлигини кўрсатувчи бамисоли бир имтиҳон бўлди. Ҳаётнинг бу аччиқ имтиҳонидан ўтганлар ҳам бўлди, ўтолмаганлар ҳам. Шамолнинг эсишига қараб тўнини ўзгартирганлар, афсус-надомат билан айтиш кераккки, оз эмасди. Бу ўша 70 йилдан зиёдроқ вақт мобайнидаги заҳарли мафкуранинг, зўрлик ва зўравонликка, кишилар кўнглига қўрқув ва қутқу солишга асосланган мафкуранинг мудҳиш меваси, манқуртликнинг, кўр-кўрона тобеликнинг жирканч ҳосиласи эди. Бир сўз билан айтганда ўша собиқ марказнинг навбатдаги найрангбозлиги эди.

«Менким бул дунёни кўрдим ва олам аҳлига назар ташладим, унда ҳайронликдан кафтини иягига тираб, пушаймонлик бармоғини тишлаб тургувчидан бошқани учратмадим». Буюк ватандошимиз Абу Али ибн Синонинг ушбу сўзлари ўша давр руҳиятига айнан мос келди.

Бу масалада марказ ҳамда келгинди раҳбарларнинг истак ва ниятлари аниқ-равшан эди. Мақсад Ш. Рашидов хотирасига туҳмат ва бўҳтонлар уюштириш йўли билан ўзбек халқини, жафокаш, меҳнаткаш, танти халқимиз шаънини ерга уриш, уни таҳқирлаш, эндигина уйғониб келаётган миллий онгнинг илдизига болта уриш эди.

БОР ГАПНИ АЙТАДИГАН БЎЛСАК, ШАРОФ РАШИДОВ ШАХСИ ХУСУСИДА инсоф ва диёнатдан жудо бўлган баъзи «арбоб» ва «арбобча»лар адашганда ҳам халқимиз заррача адашган эмас. Ўзбек халқининг эл отасига бўлган ихлоси ва муҳаббати сўнмасдир. Донолар айтганидек, гар тош келиб синдирса олтин косани тош қадри ошмагай, олтин қадри пасаймагай.

Қилмиш—қидирмиш деган гап бор халқда. Зўр билан бўлган иморатнинг охири вой. Бизда ҳам шундай бўлди. Эзилганлар нолалари яратганга етди шекилли, шаккоклик қилганларга худонинг ўзи кўрсатди — уларнинг барчаси халқ олдида юзи қора, номи бир умрга бадном бўлди.

Эндиликда ўзбек эли ўзининг атоқли фарзанди бўлмиш Шароф Рашидов таваллудининг 75 йиллигини нишонлашга қизғин ҳозирлик кўрмоқда.

«Бундан мақсад нима? — деб савол ташлади республикамиз президенти Ислом Каримов Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг ўнинчи сессиясида (1992 йил 2 июл) сўзлаган нутқида ва ўзига ўзи жавоб берди. — **Авваламбор, бу улуғ зотнинг ўттиз йилдан кўпроқ Ўзбекистонимизга, халқимизга қилган хизматини улуғлаш, номини авлодлар учун тиклашдир. «Ўзбек иши», «Пахта иши» деган бўҳтонлар билан халқимизнинг пок номига доғ туширган, элни, мамлакатни ҳақорат қилган, «ўғрилар», «порахўрлар» деган айбларни бутунлай фош қилиб, адолатни бугунги ва келажак ҳаёт учун тиклаш, тарихда сақлаш;**

Иккинчидан, ўз яқинларини, халқини, мамлакатни сотган ялоқхўрларга тўғри баҳо бериш;

Учинчидан, бугун мустақилликка эришган пайтимизда ўз халқимизни, Ватанимизни бегоналар ҳукмига ташлаб қўймаймиз, одамларимизнинг тақдири оқибатига ўзимиз жавобгармиз, деган ҳақиқатни янада яхшироқ англаш;

...Ва ниҳоят, бу дунёда адолат борлигига ёшларимизни ишонтириш».

Ҳа, ҳақиқатни айтиш, адолатни тиклаш учун тарих эртами-кечми ҳамиша имкон топқусидир. Аслини олганда бу — Ш. Рашидов ҳақидаги ҳақиқатни айтиш имкони бизни узоқ куттирмаганининг ўзи ҳам замонамизнинг бизга берган яна бир сабоғидир.

Исмоил СУЛАЙМОНОВ

Хайриддин СУЛТОН

ҚЎРҚИНЧ ТУШ КАБИ

Бу ҳақда ёзмоқлик осон эмас.

Кўнгил йиғлайдию, кўзларда нам йўқ, деганларидек, юрак изтиробдан зирқираб турадию, тилга жўяли бир сўз келмайди. Хаёлда чарх урган иштибоҳ туйғуси қаламни қўлингиздан тушириб юборади: бу ожиз, ночор мушоҳадалардан мурод не? Қон дарё бўлиб оқаётган жойда ваъз-насиҳат даркорми? Не-не ақли солиҳ инсонлар, юрт пешволарининг даъватлари акс садосиз ғойиб бўлаётган бир вазиятда сенинг товушингни биров эшитадими? Эшитган тақдирида ҳам бундан бирон наф борми?..

Ери еримизга, дили дилимизга туташ қўшни Тожикистонда рўй бераётган қонли тўқнашувлар қўрқинч бир тушга ўхшайди. Кишининг ақли бовар этмайдиган ишлар... Ушбу сатрларни ёзар эканман, Душанбанинг сокин, ораста кўчалари, безавол Шарқ руҳи ҳукмрон манзилу мароҳиллар, Варзобдаги сафоли оромгоҳлар, мўмин-мусулмон, заҳматкаш инсонларнинг суратлари, ундаги қаламкаш биродарларнинг сиймолари кўз ўнгимдан бир-бир ўтади. Шу дилкаш манзаралар қалбимга бир умр муҳрланиб қолгани боис у ерда бўлаётган воқеалар ҳақидаги узуқ-юлуқ, чалкаш хабарларга асло ишонгингиз келмайди. Наҳотки, деб ўйлайсиз ёқангизни ушлаб, наҳотки шу гапларнинг барчаси рост бўлса?

Матбуот эса кундан-кунга бир-биридан ташвишли хабарларни олиб келмоқда. Хатарнок ёнғин тобора кучайиб, ҳўлу қуруқни баравар домига тортиб бормоқда.

«Чумчуқнинг ҳам ини бузилмасин», деб дуо қиладилар кексаларимиз. Бу гапларнинг теран ҳаётий асослари бор. Аввало ҳеч бир жойда қон тўкилмасин экан. Бегуноҳ қон тўкилдими — бас, энди бу ерда ким ҳақу ким ноҳақ, адолат қайдаю разолат қайда — ажратиб олиш ечиб бўлмас жумбоққа айланиб кетади. Буни мен ўз юртимда — Паркент туманида содир бўлган маълум воқеаларнинг аччиқ ва аламли тажрибаларидан келиб чиқиб айтаяпман.

Қардошларимиз диёридаги биродаркушлик жангларида бугун кимнинг қони тўкилаётир? Демократларнингми? Коммунистларнингми? Диндорларнингми? Ё фақат хўжандликларнингми? Ёки фақат кўлобликларнингми?

Йўқ, бугун бу ситамдийда юртда тожик халқининг, шу ўлкани ўзига ватан деб билган кўплаб бошқа халқларнинг бегуноҳ қони тўкилмоқда. Умид билан дунёга келган, ҳали тириклик неъматларидан татиб кўришга улгурмаган гўдаклар қон қақшамоқда. Неча минглаб одамлар ўз юртида қувғинди, сарсон-саргардон.

Уларнинг барчаси — миллати, тили, эътиқодидан қатъий назар Оллоҳнинг бандаларидир. Уларни Оллоҳ дунёга келтирган экан, уларнинг жонига эгалик ҳам фақат Оллоҳга мансубдир. Худони унутган, умуман худони танимаган каззоблар, ўз юртида ўз халқига қарши қирғин қуролини кўтарган кимсалар, шак-шубҳасиз тангри таолонинг қаҳрига учраши муҳаққақдир.

Қийин-қийин — оналарга қийин. Нобуд бўлган демократнинг ҳам, коммунистнинг ҳам, фирқасиз инсоннинг ҳам онаси фарзанд доғида бирдек ўртанади.

«Инсониятнинг энг эзгу идеаллари ҳам ноҳақ ранжитилган гўдакнинг бир томчи кўз ёшига арзимайди».

Ўтган асрда буюк инсонпарвар Фёдор Достоевский томонидан айтилган бу сўзлар халқни нимагадир, қаёққадир даъват этаётган ҳар бир сиёсатчининг, ҳар бир раҳнамонинг юрак-юрагидан ўрин олганида эди... Афсуски, сиёсат деганлари доим ҳам ахлоқ, маънавият деган тушунчалар билан чиқишавермас экан. Минг афсуски, тарихнинг энг катта сабоғи — тарихий воқеалардан сабоқ олмаслик экан.

Агар сабоқ олинганида эди, қадим донишмандлардан бири Зайниддин Абубакр Тойбодийнинг ушбу сўзларига амал қилинмасмиди: «Мамлакат куфр билан туриши мумкин, лекин зулм бор ерда туролмайди».

Бу фикрнинг нақадар ҳақ эканлигига мен яқинда Афғонистон тупроғида бўлганимда яна бир карра ишонч ҳосил қилдим.

Биз Пешовар орқали Жалолобод, Кобул шаҳарларидан ўтиб, машҳур Саланг довонидан ошиб Мозори Шарифга, ундан она ватанимиз — Ўзбекистон сари ошиқиб келар эдик. Афғонистон бўйлаб машинада қарийб бир ярим минг километрдан зиёд йўл босдик. Бу жафокаш юртда ўн тўрт йилдан буён давом этаётган қонли уруш ҳали-ҳануз тинган эмас. Навоийлар, Берунийлар, Шоҳ Машрабу Бобурлар, ҳазрати Жомийу Ғазнавийлар ётган тупроқ буткул вайронага айланган. Йўл ёқасида бутун-бутун шаҳарлар, катта-катта қасабалар, қишлоғу овуллар ўлик сукунат билан ҳувиллаб ётади. Тоғлар, даралар баланд-баланд адирлар куйиб, култепа бўлиб турибди. Адоғи йўқ боғ-боғчаларда бир-ярим қўтир эчкилар кўзга чалинади. Жалолободдан Мозори Шарифга қадар чўзилган йўлнинг икки четида мажақланган танклар, зирҳли машиналар, тўплар, ҳар турли қуроллар қабристонга айланиб, уюлиб-қалашиб ётибдики, санаб, саноғига етолмайсиз. Чала вайрон казармалар, портлаган кўприклар, ҳар қадамда мунғайиб ётган ғарибона қабристонлар. Ва елкасига кетмон ўрнига «Калашников» осиб олган деҳқонлар, боғбонлар, чорвадорлар. Аламзада, жабрдийда, чеҳрасида, кўзларида мангу бир мунг муҳрланиб қолган одамлар.

Алҳазар, алҳазар! Наҳот Тожикистонни ҳам шундай қисмат кутаётган бўлса?

Шўролар Иттифоқи нега емирилди, деб бутун жаҳон ҳозир тахмин қилиш билан овора. Бировлар буни Горбачевдан кўради, бировлар ЦРУдан. Айримлар Ельциннинг гўрига ғишт қаласа, айримлар ГКЧПни лаънатлайди. Лекин булар асосий сабаб ва сабабчилар эмасдир. Менинг назаримда, Шўролар Иттифоқининг емирилишига асосий сабаб — бу зулмдир. Собиқ давлатимизнинг ўз фуқаролари ва бошқа халқларга қилган мислсиз зулм-зиёнларининг оқибати пировард-натижада уни таназзулга олиб келди. Бўлмаса, Афғонистонда — тоғу тошда тинчгина ўз тирикчилиги, ўз маишати билан банд-бу хорижий давлатда бизнинг итимиз адашганмиди? Буюклик васвасасига учраб ночор, қашшоқ ва ғариб бир халққа зулм қилмоқчи бўлдик ва мана бугун шу зулмнинг самарасини кўриб турибмиз.

Бас, шундай экан, тонг саҳарларда дуо қилайликки, э, бор худоё, золимларга ўзинг инсоф бер! Бегуноҳ гўдакларнинг, муштипар оналарнинг, мўйсафид оталарнинг оҳу нолаларига ўзинг шафқат қил: Тожикистон диёрига тинчлик-тотувлик ато эт! Парвардигоро, қўшниларимиз бошига тушган кўргиликлардан хулосаю сабоқ чиқаришимиз учун бизларга ақл-идрок бер! Маҳаллийчилик балосидан, миллий низо балосидан бизларни ўзинг паноҳингда сақла!

ХОТИРАЛАР СИЛСИЛАСИ

«ЎзАС» МУХБИРИ АМЕРИКАДАН ХАБАР ҚИЛАДИ

Ўзбеклар ва дунё

Ғарбдаги ҳар бир ривожланган мамлакатда ўрис тилида чоп этиладиган газета ва журналлар бор. Буни ўрис тилида сўзлашувчиларнинг мавжудлиги ҳамда совуқ уруш йиллари ўрис тилини ўрганишга, катта эътибор берилгани билан изоҳлаш мумкин. Америка Қўшма Штатларида бутун мамлакат бўйлаб тарқатиладиган «Новое русское слово» («Янги ўрис сўзи») газетаси шундай нашрлардан биридир.

Мазкур газета ўз саҳифаларида Ўзбекистон мавзуини кенг ёритаётир. Бу газета эълон қилган «Улуғбек авлоди Ҳарвард университетида ёки Ўзбеклар келаётир» (22. 02. 1991, 7-бет) номли бир саҳифалик материал журналист А. Грантнинг Ўзбек иқтисодчиси Содиқ Сафоев билан ўтказган суҳбатига асосланган бўлиб, унда Ўзбекистондан кимлар ва қандай йўллар билан АҚШга илм олиш учун юборилаётганлиги, жумҳуриятдаги сиёсий аҳвол хусусида кенг фикр юритилган.

Шу газетада яқинда «Аҳмаджон Одилов тарихи» (1992 йил, 5 май, 7-бет) сарлавҳали мақола ҳам босилди.

Кейинги сонларда эса Александр Наумовнинг воқеий ҳикоялари эълон қилина бошлади.

Александр Наумов — журналист. У 90-йилларгача Тошкентда чиқадиган ўрис матбуот органларида ишлаган, ўрис тилида ижод этувчи Ўзбекистонда яшаб турган ёзувчилар билан яқиндан таниш бўлган. А. Наумов ҳозир воқеий ҳикоя ва хотираларини нашрга тайёрлаяпти. Унинг китоблари ҳам Москвада, ҳам Нью Йоркда босилиш арафасида.

А. Наумов қаламига мансуб янги китоб «Юз ҳикоя. Сталин ҳақида эмас» деб аталади. Бу тўпламга кирган айрим ҳикоя-хотиралар бизнинг ўқувчиларимиз эътиборини ҳам ўзига жалб этиши шубҳасиз.

Яқин адабий тарихимиздан маълумки, ўзларини ўзбек адабиётининг «қўриқчиси» деб ҳисоблаган кимсаларнинг аксарияти ҳеч қандай хотира қолдирмаган. Бундайларнинг ҳозирги кунда яшаб турганлари ҳам хотира ёзишдан қўрқишар. Нега шундай? Улар чарчаб қолганмилар? Битаётган ғишт-ғиштдек «рўмон»лари воқеаларга бой ўтмишдан-да муҳимроқми? Йўқ, асли бунинг тескариси. Ўз даврининг ўзгалар қўлидаги қўғирчоғи бўлиб хизмат қилган бундай ёзувчилар хотира битишдан чўчийдилар. Ўз замондошлари — қалби пок, виждони соф, улкан марҳум ёзувчилар билан ҳатто хаёлан учрашишдан, ғойибона суҳбатлашишдан ҳам қўрқадилар. Чунки, бу кимсалар Абдулла Қодирий, Фитрат, Чўлпон, Усмон Носир ва бошқа минглаб Туркистоннинг фахри бўлмиш улуғлар олдида, ўзлари ҳам қилмишлари учун ҳеч нарса дея олишга ожиздирлар. Мана шу сабабли ҳам бундайлар хотира ёзишмайдилар, хотирадан қўрқадилар.

Биз келажак авлод учун, халқимиз босиб ўтган мудҳиш йиллари улар тўғри англашлари учун хотираларни чоп этишимиз, архивларда сақланаётган муҳим ҳужжатларни эълон қилишимиз жуда муҳим.

А. Наумов ўзининг қуйида келтирилаётган воқеий ҳикоясида мана шундай ёзувчилардан бирини — 30—50-йилларда қайси ёзувчи «миллатчи-ю», қайси бири «халқ душмани» эканлигини аниқлаш бўйича «мутахассис» саналган Михаил Иванович Шевердин ҳақида сўзлайди.

М. И. Шевердин тўғрисида «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» муштарийларига тўла маълумот бериш ортиқчадир.

Мустамлака қилиб олганлар томонидан бизнинг адабий ҳаётимизга «қўриқчи» сифатида қўйилган бу шахс 1930—38-йиллари «Правда» газетасининг Ўрта Осиё бўйича мухбири, 1941 йили «Правда Востока»да, 1942—55 йиллари Ўзкомпартия Марказқўмида матбуот сектори мудири, ташвиқот ва тарғибот бўлимининг мудири ўринбосари, 1946—50 йиллари «Звезда Востока» журналининг бош муҳаррири, 1950—54 йиллари жумҳурият Ёзувчилар уюшмаси правлениеси раисининг ўринбосари бўлиб ишлаганди.

Агар биз 30—50-йилларда ноҳақ қамалганларнинг шахсий ишларини архивлардан олиб, синчиклаб ўргансак, М. И. Шевердиннинг ҳақиқий қиёфасини яққолроқ тасаввур эта оламиз. У ўзининг «дастхатлари»ни ўша ерларда кўп қолдирган.

Буюк Абдулла Қодирий билан яқиндан таниш бўлган ёзувчи Василий Григоревич Ян (1874, Киев — 1954, Звенигород) 1939 йили «Чингизхон» рўмонини чоп эттириб, уруш йиллари Тошкентга кўчиб келганди. Бу вақтгача унинг яхши кўрган ёзувчиси Абдулла Қодирий йўқ қилинган, В. Г. Яннинг ўзи ҳам хавотирда юрарди.

Александр Наумовнинг АҚШда нашр этилган «Сталин мукофоти» номли хотирасида туш каби ўтган даҳшатли кунларнинг бир сониясини тасвирлаб берилган.

Узоқ йиллар бизнинг она юртимизда яшаган, воқелигимиздан хабардор бўлган А. Наумов хотиралари силсиласи биз учун-да муҳимдир.

Хайрулла ИСМАТУЛЛА

Блумингтон,
Индиана университети

Александр НАУМОВ

СТАЛИН МУКОФОТИ

Михаил Иванович Шевердин Ўзбекистондаги ўрис адабиётининг «корчалони», ғиштдек-ғиштдек катталикдаги талайгина жилд китобларнинг муаллифи эди. Агар чоп этилган китобларининг нусхаларини ғишт каби санасак, улар ўртача ғишт корхонасининг бир йиллик маҳсулотига тенг келарди. У кўп воқеаларга гувоҳ эди, бу ўлка тўғрисида турли воқеа-ҳодисаларни билардир; ўз хотирасида ва махсус картотекасида ҳатто ҳамма эсидан чиқариб юборган одамлар ҳақида ҳам турли-туман воқеалар ва далилларни сақларди.

Ёз ойлари баъзан у ёлғиз ўзи дала ҳовлисида яшар ва ижодкорлар уйидан овқатланарди. Биз одатда мана шу ошхонада учрашардик. Мен кўпинча овқатланишга кеч келардим. У бўлса, ким биландир суҳбатлашишни ният қилиб, ошхонада узоқ қолар ва овқат идишларини бир чеккага суриб қўйиб, қизиқ-қизиқ ҳикояларга берилиб кетарди.

Бир куни мен ўзимни тия олмадим ва унга дедим:

— Мен сизнинг ўрнингизда бўлганимда, романни қўйиб, хотира ёзган бўлардим. Келажак авлод мамнуният билан эслаган бўларди.

Унинг ёзганларига нисбатан келажак авлоднинг муносабатига оид шаъмани у инкор этди, лабларини тишлаб, тушкунлик билан деди:

— Биласизми, рўмон ёзаяпман... Вақт эса кам қолаяпти...

Чиндан ҳам, унинг вақти кам қолаётганди — унинг ёши саксондан ошиб кетганди. Бироқ мен барибир ажабланардим: нега у хотираларини қоғозга туширмайди. Анча кейин тушундим, тагига етдим: У ҳатто оппоқ қоғоз саҳифаларида ҳам айрим ўз замондошлари билан учрашишдан қўрқар эди. Чунки кўпларининг тақдирига ўзининг нопок қўллари билан чанг солганди.

Унинг сирларини билиш менга насиб этмади ва шунинг учун бўлса керак, Михаил Иванович ҳикоя қилиб берадиган воқеалар менда иккки бор қизиқиш уйғотарди. Улар ҳар ҳолда ҳақиқий воқеанинг пардасини, қисман бўлса-да, очиб кўрсатарди. Бироқ, шундай бўлса-да, улар тафаккур қилинса, ўша даврнинг асл моҳиятини илғаб олиш мумкин эди.

Бир куни у гапириб қолди:

— Қирқ иккинчи йили, биласизми, мен Марказқўмда ишлардим, бир вақтнинг ўзида «Правда»нинг мухбири ҳам эдим. Куз ойи эди. Бир куни кечқурун Москвадан қўнғироқ қилиб қолди: «Михаил Иванович, зудлик билан Яндан интервю олиш керак», — дейишди телефонда. «Яндан дейсизми?!» — деб сўрадим Москвадан. «Ҳа, ҳа, Яндан. Унга бугун Сталин мукофоти берилди. Интервюсиз газетани чиқара олмаймиз. Ёрдам беринг!», — дейишди у ёқдан.

Биласиз-ку, рад этиб бўлармиди! Мен Янни танирдим. Унинг Тошкентда чиққан китобига муҳаррирлик қилган эдим. Аммо қаерда яшашини билмасдим. Тошкент эвакуация қилинганлар билан тўлиб кетган, одамлар бу ерда худди бочкадаги тузланган балиқларга ўхшарди. Ҳамма вақтинчалик турар жойга эга. Керакли одамингизни шуларнинг ичидан қидириб кўринг-чи!

Ян ҳақида маълумот олиш учун керакли ерларга қўнғироқ қилдим. Кечаси соат ўн биргача Марказқўмдан кетиб бўлмасди. Соат ўн бирларда унинг адресини топиб келишди. Каблуков кўчаси, 13- ёки 15-уйда турар экан. Менга машинани тун ярмида беришди. Бировнинг уйига кеч бориш ноқулай, деб ўйлайман. Лекин на илож! Уруш вақти, бунинг устига ахир қандай қувончли хабарни элтаяпман. Қисқаси, жўнадим. Кўчалар қоп-қоронғи, чироқлар йўқ. Ҳайдовчи билан бир амаллаб 13-рақамли уйни топдик. Йўқ, у ерда турмас экан. Ўн бешинчи уйга кирдик. «Ҳа, шу ерда туришади. Лекин улар ухлашаяпти. Ҳув, анави ойнаванд айвонда», — дейишди. Айвоннинг эшиги беркитилмаган экан. Эшикни очиб ичкарига кирдик. Чақирдим: «Василий Григоревич!» Жимжитлик. Яна чақирдим. Бирданига пастдан учта арвоҳларга ўхшаш оқ шарпалар кўринди. Биласизми, олдин менинг тилим калимага келмай қолди. Сўнг тушундим: ички кўйлакдаги кишилар. Узун, оёққача тушган ички кўйлакларда Ян ва унинг қизлари туришарди ва қалтираган, бўлиниб-бўлиниб айтилаётган сўзлар эшитиларди: «К-ким у? У ерда к-ким бор?»

Ўзимни таништирдим: «Василий Григоревич, бу мен, сизнинг муҳаррирингизман». У бўлса, жавоб ўрнига менга зорланарди: «Ахир нима учун? Мен нима гуноҳ қилдим? Менинг ахир айбим нима?»

«Нималар деяпсиз? Айб нима қилади бу ерда! Биласизми, сизга Сталин мукофоти беришга қарор қилишди», — дейман унга.

У бўлса, тинмасдан қайтарарди: «Нега? Нега қарор қилишди? Ахир менинг ҳеч бир айбим йўқ-ку!»

Унга беш минутча тушунтиришга уриндим. Бўлмади. Охири унга куч билан гапнинг моҳиятини тушунтирдим. Тушунди, гап нималигини англади. Тушунди-ю, ҳушидан кетиб, ерга қулади. Зўрға ўзига келтирдик. Қоронғида бир амаллаб сув топдик, қаердандир ҳатто валерианка ҳам топилди.

Бу аҳволда интервю ҳақида қандай гап бўлиши мумкин? Қанақа интервю! Ўзим интервю ёздим. Ўзимча, миямга келган нарсаларни тўқиб ташладим.

Биласизми, босиб чиқаришди.

«Новое русское слово» газетасининг 1992 йил, 28 март сонидан Х. ИСМАТУЛЛА таржимаси

Муаммолар, мулоҳазалар

Норбой ХУДОЙБЕРГАНОВ

Судланаётган фикрлар

КЕЙИНГИ ВАҚТЛАРДА БАЪЗАН ҚУЛОҚ ЭШИТГАНУ БИРОҚ КЎЗ КЎРМАГАН воқеаларга дуч келаяпман. Мана, шулардан бири: бехосдан ҳузуримга бир йигит келди-да, шундай деди:

— Тошкент дорулфунуни журналистика куллиёти талабаси Чори Жумақуловман. 1991 йилнинг августидан буён Термиз халқ судига бўзчининг мокисидай қатнаб, бошим ғавғодан чиқмай қолди. Мени... судламоқчилар...

— Нега энди? Бирор ёмон иш қилганмисиз? — сўрадим ундан.

Маълум бўлишича, бор-йўғи Қўзибой Абдужалиловнинг Душанбадаги «Адиб» нашриётида чоп этилган «Зулайхо» номли китобчасига тақриз ёзибди, холос! Муаллиф эса ёш тақризчи обрўмни тўкди, қадримни ерга урди, деб ҳисоблайди, лекин бу ўзи жиноятми? Шу саволга жавоб топайлик, дея тақризга назар ташлайман: «Ҳиссиз ва беэътибор ёзилган, бадиийликдан йироқ ғализ жумлаларни ўқиб, муаллифнинг **ёзувчилик санъатидан бутунлай бехабар** эканлигига гувоҳ бўлдим» (Таъкидлар меники — Н. Х.).

Кўраяпсизми, хийла шафқатсиз, аччиқ ҳукм! Лекин жазолаш, жавобгарликка тортишни талаб қилаётган суднинг, яъни қозининг ҳукмимас! Бошловчи танқидчининг хулосаси, холос. Бинобарин, уни эътироф этмаслигингиз, эътироз билдиришингиз мумкин ва бунга тўла ҳақлисиз. Негадир Абдужалилов масалага шу жиҳатдан ёндашиш тўғрисида лом-мим демайди. Борди-ю, муаллиф даъволар ҳар томонлама далиллангани ё далилланмаганини ўртага ташлаб, бу масалани суд, умуман ҳуқуқшунослармас, оддий ижодкорлар, китобхонлар нуқтаи назаридан ёритишга интилиб, тақризчи билан баҳслашса, балки адолат тантана қилишига эришармиди, деб қоласан, киши. Ва бунга етарли асослар бўлиб, Жумақулов кўпинча асарларнинг мазмунини баён этиб, ўзича изоҳлайди-да, узил-кесил баҳолашдан нарига ўтмайди: «Тўплам муаллифнинг «Велосипед» номли ҳикояси билан очилади. Ҳикоя қаҳрамони мактаб ўқувчиси — Умрзоқжон. Унга дадаси туғилган кунида велосипед совға қилади. Энди у ўқишга велосипедда боради. Кунларнинг бирида Умрзоқнинг велосипеди йўқолиб қолади ва ҳикоя охирида мактаб пионер вожатийси миниб кетган бўлиб чиқади. Бор гап шу. Бу билан ёш китобхонга нима демоқчилигини англаб олиш қийин».

Хўш, шунинг ўзи мазкур ҳикоянинг заиф, бўш, хом эканлигини кўрсатиш учун етарлими? Табиийки, етарлимас. Буни сезгандай ёш тақризчи бир-икки ғализ жумлани келтириб, ўзича шарҳлайди, фикрлар мантиқсизлигини таъкидлайди ва шу тарзда бошқа ҳикояларда қаламга олинган воқеалар баёнига ўтиб кетади. Негаки, ҳикоя шу тарзда давом этаверади, бироқ унда қаламга олинган воқеалар бамисоли ҳаётда рўй бергандай ўз табиийлиги, зиддиятлари-ю бор «бўй-басти» билан гавдаланмайди. Ахир, қаҳрамон ўзига велосипед совға қилинганини, ундан пилла қуртини боқишда, мактабга бориб келишда фойдаланганини **шунчаки айтиб, баён қилиб** бераяпти-ку! Шунчаки айтиш, баён этиш орқали эса қаламга олинган воқеаларнигина эмас, балки шу воқеалар иштирокчиларини тирик, жонли, такрорланмас қиёфалари, хулқ-атвори билан кўрсатиш асло мумкин эмас. Бир эсланг-а, «Ўғри»даги Қобил бобонинг изланишу интилишлари, қувончу ташвишлари, дарду аламларига шерик бўлгингиз келиб кетади! Чунки унинг сийрати-ю суратларини гавдалантириш учун танлаб олинган ҳаёт ҳодисалари, қаҳрамонларнинг кўрган-кечирганларидан энг муҳимлари кўпинча ғоятда таъсирчан, ҳаётий, жозибали тасвирланади!

Айни чоқда биз ўқувчилар ҳам агар бошимиздан ўтган, кўзимиз билан кўрган ҳодисаларни қоғозга туширсак, худди шундай таассурот қолдирадиган асар ёзишга кучимиз бордай, қурбимиз етадигандай туюлади. Диққат қилинг-а, **туюлади**, холос. Аслида бундай туюлиш ҳавас, қизиқиш ва орзу меваси-дир, лекин ҳавас кўпчилигимизда мавжуд бўлиб, улар яратувчи, кашф этувчи истеъдод борлигини англатмайди.

МАЪЛУМ ҚИЛИНГАНКИ, МУАЛЛИФ МАКТАБДА ЎҚИБ ЮРГАНДАЁҚ ёзувчиликка қизиққан, қизиқишу ҳавас орзуга айланиб, унга тинчлик бермаган, аммо ўша пайтлардаёқ тўхтанг, азизим, ниятингиз яхши-ю, бироқ бу мақсад рўёбга чиқиши учун кучингиз, энг муҳими, истеъдодингиз борми, деган талаб қўйилмаган. Бунинг ўрнига совет мафкураси мана шундай «фаровон турмуш» бунёд этиб, жамики қолоқлару ялқовларни илғорлару улуғларга «тенглаштириб» юборди, деб муттасил бонг урилди, буюклик, даҳолик «касали»ни чуқур илдиз орттириб, кенг тарқатдики, бу касаллик ёзувчилик, бадиий ижоднигина эмас, балки моддий маданий бойликларни яратиш жабҳаларини қамраб олди. Шунинг учун Абдужалиловдай биророрта воқеа ёки ўзининг кўрган-кечирганларини ҳикоя ё қисса ёки роман, шеъру достон шаклида баён этиб, ёзувчиликка даъвогарлик қилаётганларгина эмас, номигагина иқтисодчи олим, сиёсий арбоб, фан намояндалари деб аталишга имкон берадиган муайян ҳужжатлар, дипломлар билан таъминланганлар сони ниҳоятда кўпдир. Аммо миқдор ўзгаришлари учун ҳам жуда кўп вақт, куч, меҳнат сарфланади: мана, мақоламиз қаҳрамони Абдужалилов 45 йиллик умрининг тахминан 15 йилини сарфлаб, бир неча ҳикоялар ёзибди-да, улардан бир қанчасини рўзномалару ойномаларда эълон қилиб, қолганларини олдингиларига қўшиб, «Орзу» (1990), «Қочоқ маймун» (1990) ҳамда «Зулайхо» (1991) деган номлар билан учта китобча ҳолида чоп эттирибди. Мен ўқиб чиққан бу китобчалардан биринчиси ва учинчисининг нашр харажатларини муаллифнинг ўзи тўлабди...

Кўриниб турибдики, жуда кўп йиллик меҳнат, изланиш-интилишлар, анча-мунча харажат, куч-қувват эвазига ўнлаб асарлар ёзилибди-ю, лекин бунинг ўзини қандай баҳолаш керак?

Диққат қилинг-а, кўпинча ҳар бир асар, китобнинг ёзилиши, босилиб чиқиб, ўқувчиларга тақдим этилишини янги фарзанднинг дунёга келиши билан қиёслашга ўргандик ва шунга кўра қачон янги шеър ё ҳикоя, роман ёки драма, достон ёхуд қисса дунёга келдими дарров бамисоли ажойиб фарзандга эга бўлгандай қувонишга, фахрланишга одатландик. Аммо масалага жиддий ёндашиб: майли, янги фарзанд деб ҳисоблайлик, бироқ у соғлом «туғилганми», узоқ яшаб, бир эмас, бир неча авлодга маънавий озуқа, унутилмас сабоқ, чексиз завқ-шавқ беришга қодирми, маънавиятимизни ўзгартирадиган, жиддий таъсир кўрсатадиган даражада қудрати борми, деган саволларни ўртага ташлаб, уларга ижобий жавоб топсак, хурсанд бўлиш, аксинча, қийналиш, эзилиш керакмасми?

Агар жумҳуриятимиздаги бадиий ижод тараққиётининг асл моҳиятини аниқлашга шу нуқтаи назардан келиб чиқиб ҳаракат қилсак, тахминан қуйидагича манзара шахсан ўзимнинг кўз олдимда гавдаланади: мингдан ортиқ ёзувчиларимиз, танқидчиларимиздан (улардан саккиз юзга яқини ёзувчилар уюшмасининг расмий аъзолари) аксарияти камида, 20—40, бир қанчалари ҳатто 50—60 йиллик ижодий фаолиятида бостириб чиқарган барча шеърлар, ҳикоялар, қиссалару романлар, драмалару достонлар, адабий-танқидий мақолалар, китоблар сони бир неча ўн мингдан ортиқдир. Сон, миқдор бобида ҳеч қандай камчилик, етишмовчилик йўқ. Сифат-чи? Айтайлик, Одил Ёқубов қарийб қирқ йиллик ижодий фаолияти давомида юзга яқин катта-кичик насрий, драматик асарларга «жон» ато қилган, лекин улардан атиги «Улуғбек хазинаси», «Диёнат», маълум даражада «Кўҳна дунё»гина тўлақонли бадиий «фарзандлар» сифатида эътироф этилмоқда, холос. Пиримқул Қодиров-чи? Унинг асосан «Юлдузли тунлар»и гоҳида «Уч илдиз»и, «Қора кўзлар»и тилга олинади ва айни чоқда ҳар икки адибимизнинг мана шу асарларидаги бир қанча қаҳрамонлар, воқеалар тасвирида, масалан, Чингиз Айтматов ижодига муштараклик, ҳамоҳанглик бор, деймиз. Бироқ уларда, умуман ўзбек адабиётида «Қиёмат» ёки «Асрга татигулик кун» ёки «Оқ кема» сингари бутун жаҳонда донг таратган, шуҳрат қозонган ғоятда етук асарлар мавжудми, деб сўрасангиз, афсуски, бунга ижобий жавоб беришимиз амри маҳолдир.

Хўш, энди буёғида нималар қолади?

Агар кейинги етмиш йиллик насримиз тарихига назар солсак, ёдимизга беихтиёр «Ўтган кунлар» ҳамда «Кеча ва кундуз» келади. Аммо «Қутлуғ қон»-у «Сароб» каби романлар ёки «Ўғри», «Анор» сингари ҳикоялар-чи? Ҳозирда уларнинг айрим жиҳатларигина фойдали эканлиги, қолганлари мафкуравий «касал»га чалингани тўғрисида қизғин баҳслашмоқдамиз-ку!..

Шеърият ёки драматургия ҳамда танқидчилигимиз тарихида қандай сифат ўзгаришлари рўй бераяпти, деган саволга ҳам фақат айрим ҳоллардагина ижобий жавоб қайтара оламиз.

Тўғри, баъзан катта шов-шувга сабабчи бўлган бадиий фарзандлар туғилганини, умуман, етмиш йиллик адабиётимизда айрим ҳаққоний, таъсирчан ва шунинг учун ҳам фойда келтирган бироз чалароқ, хомроқ, бироқ жонлироқ қаҳрамонлар, тасвирлар мавжудлигини эътироф этишимиз зарур, салмоқли ҳеч нарса йўқ, деб мутлақ инкор йўлидан боришимиз ноҳақликдир. Айни чоқда талабчанликни ошириб дунёга келаётган ҳар бир бадиий «фарзанд» ўлик ёки тирик, яхши ёки ёмон, етук ёхуд хом эканлигини аниқламасдан фахрланишимиз, қувонишимиз 50—60-йилларда авжига чиқиб, то 70—80-йилларнинг ўрталаригача, яъни қайта қуриш, ошкоралик, демократиялаш жараёни бошлангунча муттасил давом этди, лекин дабдабабозликдан ҳалигача қутулганимизча йўқ.

Борди-ю, агар ҳар томонлама етук бадиий «фарзанд» дунёга келса-ю, бошимиз кўкка етмаса, чинакамига шоду хуррам бўлмасак, буни кечириш мумкин эмас. Масалан, саҳнага «Темир хотин» бўй кўрсатиб чиқиб, ўзининг, дугона-ю ҳамкасблари оғир меҳнатдан, мустабид мафкура зўравонлиги-ю зулмидан фарёд чекаётганини, пахтакорларнинг социалистик ҳаёт тарзини тубдан ўзартириш, умуман, бутун жамиятни тозалаш, янгилашга чорлаганда унга бaралла хайрихоҳлигимизни изҳор этганмиз-ку!

ҚАНИ ЭНДИ БУГУНГИ ШЕЪРИЯТИМИЗ ЁКИ НАСРИМИЗДА, шунингдек, драматургиямиз ва танқидчилигимизда ана шундай воқеаларга дуч келсак, деб орзу қиламану, бу борада дейлик, Абдували Қутбиддин ё Эшқобил Шукур ёки Хуршид Дўстмуҳаммад ёхуд Назар Эшонқул, Олим Отахоновларнинг баъзан самарали, баъзан бесамар изланиш-интилишларидан ўзимга таскин топаман, аммо барибир таҳликали безовталик ҳисси устун келаяпти. Ахир шаклу ташқи кўриниши бор, бироқ аслида бўш, хом, ҳатто «ўлик» адабий «фарзандлар»нинг бугун ҳам кўплаб пайдо бўлаётганига бефарқ қараш мумкин эмас-ку!

Хайриятки, изланишларда қандайдир эзгулик нурини кўргандай, бадиийлик «таъми»ни тотгандай бўламизки, бунга мисол тариқасида Жаҳонгирнинг «Жаҳаннамга йўл» қиссасига бир нигоҳ ташлайман: «Қуёш уфққа бош қўяётган дам эди. Атрофини ҳалқадай ўраб олган оломон гоҳ менга, гоҳ жанда илган дарвишсифат чолга қараб қолди. Чол ёввойи мушукдек ғужанак бўлиб ўтирар, атрофга беписанд назар ташлар эди. Аслида бу шаҳри азимнинг каламушларидай қайнаб кетган келгинди тиламчилар билан ҳеч кимнинг иши йўқ, одамлар буларнинг эрта тонгданоқ алла қайси тешиклардан ўрмалаб чиқиб, шаҳарнинг энг гавжум жойларида бақириб-чақириб садақа сўрашига кўникиб кетган...» («Шарқ юлдузи», 1991 йил, 12-сон).

Мана шу тўрт жумлани синчиклаб ўқисангиз, кўз олдингизда аянчли аҳволга тушган қариянинг аянчли қиёфаси намоён бўлади ва шу заҳотиёқ бундан кейинги таърифу тавсиф, қисман тасвир берилади-да, асар қаҳрамонининг хаёл сураётгани ҳамда туш кўраётганини англайсиз. Сўнгра туш реал ҳаётда рўй бераётган воқеаларга қоришиб, сингишиб кетади: маълум бўладики, қаҳрамоннинг ўзи давосиз дардга — рак касалига йўлиққан ва Тошкентдаги касалхонага равона бўлади-да, у ерда ўзига ҳамнафас — ўлимга маҳкум этилган чол билан учрашади. Қисса мазмуни мана шу беморнинг кўрган-кечирганларидан ташкил топган, аммо унда фавқулодда янгиликлар йўқ, фақат ажалини кутаётганларнинг оғир қисматини сездирадиган баъзи таъсирчан манзаралар чизилган, холос. Бу манзаралар ҳам «жаҳаннамга йўл»нинг бутун даҳшати-ю фожиаларини намоён қила олмаган, лекин уларда инсон руҳияти, баъзи хатти-ҳаракатларини юқорида келтирилган кўчирмадагидек ёритишга интилишни кўрамиз ва салмоқли ижодий ютуққа олиб келмаган бу интилишнинг баъзи ўринларида қандайдир кучли эҳтирос, ўткир зиддиятли фикрларнинг учқунлари қалбимни «жиз» эттиргандай бўлди. Бироқ бу учқунлар келгусида чинакам бадиий ҳақиқат алангасига, истеъдод ёғдуларига айланиш учун етарлими?

Мазкур саволга Жаҳонгирнинг ўзи, фақат ўзи жавоб қайтариши керак. Йўқ, шунчаки қуруқ ёки баландпарвоз жавобмас, балки ўта кучли, битмас-туганмас завқ-шавқ йўғрилган салмоқли мазмун билан бутун вужудимизда бир умрга «муҳрланиб» қоладиган асарларга кўчган жавоб зарурдир. Ваҳоланки, бундай асарлар яратишмас, амал-тақал қилиб қандайдир қизиқарли воқеаларни баён этиш, қандайдир қаҳрамонларнинг кўрган-кечирганларини таърифлаш-тавсифлаш ҳаваскор ёш ёзувчиларимизнинггина эмас, балки бу соҳага йигирма-ўттиз йиллик ҳаётини, ҳатто бутун умрини бағишлаган аксари қаламкашларимизнинг одатига айланди. Энг даҳшатлиси шундаки, нималарни ёзиб, қандай эгри-ю тўғри воситалар орқали чоп эттирмасин, барчасини ижодий муваффақият тарзида бир овоздан якдиллик билан қўллаб-қувватлашни талаб қиладилар. Ва бу талаб, афсуски, аъло даражада бажариб келинди ва ҳозир ҳам бажариш давом эттирилмоқда.

Бундай анъана, айниқса, кейинги ярим асрда авж олдирилди ва ҳозиргача, афсуски, ундан қутула олмаяпмиз. Абдужалиловнинг нималарнидир ёзиб, ўзини ўтга, сувга уриб чоп эттирган бўлса, ҳаммасини мақтанишнигина хоҳлагани-ю, танқид қилганни жазолаш учун курашаётгани бунинг бир мисоли. Лекин курашда ғолиб чиқармикан?

МАЪЛУМ БЎЛИШИЧА, ТЕРМИЗ ХАЛҚ СУДИ МУТАСАДДИЛАРИ БИЛАН беш-олти ой олишиб, ҳеч нарсага эришолмаган Абдужалилов энди Жарқўрғон туманидаги қозихона орқали ниятига етмоқчи экан. Буни уддалармикин? Агар уддалай олмаса, тағин вилоят, жумҳурият миқёсида курашни давом эттиришга йўл очиқ, аммо бу йўлдан борилса, ҳалигача барҳам топмаётган ленинизм, сталинизм иллатлари янада кучайиши ҳеч гап эмас. Ахир, бутун дунёдаги барча мамлакатларда, ҳатто коммунистик мафкура ҳукмронлик қилаётган давлатларда ҳам адабий танқид учун жазолайдиган қонун йўқ эди, бўлиши мумкин ҳам эмас, бироқ ленинчилар, сталинчилар танқид, ўз-ўзини танқид тараққиёт негизидир, дея эътироф қилган ҳолда кўп ёзувчилар, олимлар, умуман, зиёлилар, айрим давлат арбобларини, хусусан Қодирий, Чўлпон, Фитрат ёки Хўжаев, Икромовларни ҳеч қандай жиноятсиз, айбсиз фақат жамиятнинг иллатларини бавосита ёки бевосита фош этишга интилгани, яъни танқид, тафтиш қилгани учун шафқатсиз жазоладилар-ку!

Афсуски, бундай қонунсизлик касали етмиш йил мобайнида кенг тарқалиб кўпгина раҳбарларнинггина эмас, балки бирқанча зиёлилар, хусусан, ижодкорлар, олимлар «тану жони»га сингдирилиб, бунинг қолдиқлари ҳамон сақланаяпти. Таъна-ю танбеҳларимиз фақат Абдужалиловгагина эмас, балки унинг ҳар хил дўқ-пўписа орқали асарларини бостириб ўзларини асоссиз мақтаётган, ҳатто юксак унвонлару мукофотлар олаётган иттифоқчиларига ҳам бевосита тегишли бўлиб, чинакам тараққиётга қаратилгандир.

ШОИРНИНГ ИККИ КИТОБИ

Муҳаммад Юсуф номи тилга олинганда давраларда уни қўшиқчи шоир сифатида эътироф этадиган бўлиб қолдилар. Ҳақиқатан унинг шеърлари ёш хонандалар томонидан севиб куйланмоқда. Ҳар ҳолда, Муҳаммад ўзбек қўшиқчилик санъатига камтар ҳиссасини қўшиб келмоқда. Бироқ шоирнинг кейинги пайтлари ёзган достонлари ва шеърларини эътибордан соқит қилиш ҳам инсофдан эмас.

Ўтган йили Муҳаммад Юсуфнинг икки китоби босилиб чиқди. Мактабгача бўлган ёшдаги болаларга ўқиб бериш учун битган «Ҳалима энам аллалари» шеърлар ва достонлар тўплами «Чўлпон» нашриётида чиқди. «Бевафо кўп экан...» шеърлар мажмуаси эса 100 минг нусхада Жиззах шаҳрида нашр қилинди. Китоб Жиззах вилоят матбуот бошқармасининг ноширлик-муҳаррирлик бўлими марҳамати билан дунё юзини кўрди.

Жажжи фарзандларимизга аталган тўпламдан Муҳаммаднинг «Ҳалима энам аллалари» ва «Темирлар нидоси» достонлари ҳам ўрин олган. Биринчи асарнинг аввалида шоир «босмачилар» — ватан озодлиги, мустақиллиги учун жон фидо этган муборизлар ҳақидаги эскича, бирёқлама қарашларни ифодаласа, достоннинг асосий қисмида халқимиз бошига тушган кўргилик — фашизмга қарши уруш фожиалари қаламга олинади, «Марҳаматда туғилган. Днепрга кўмилган» ботирлар шаъни улуғланади. «Темирлар нидоси» достончаси эса, тинчлик мавзуида.

«Бевафо кўп экан...» китобига иқтидорли шоирнинг халқ тилига тушган, қўшиқ бўлган «Кўнглимда бир ёр», «Самарқандга борсам мен агар...», «Туркман қизга», «Файзулла Хўжаев», «Тушимга киради Қодирий бобом...», «Бир куни» сингари шеърлари киритилган. Улардан ташқари, мажмуада ўқувчига шу китобдагина илк марта тақдим этилаётган «Эрка кийик», «Нотинч руҳ», «Ўзганлик ўзбеклар нидоси», «Зебижон», «Таккабурга» каби намуналар ҳам ўрин олган. Бу асарларда шоирнинг ҳаётга, воқеа-ҳодисаларга мустақил нуқтаи назари яққол сезилиб туради.

Доимий ҳамроҳ

«Нотинч руҳ» шеъри Шароф Рашидов хотирасига бағишланган. Унда шоир туйғулари самимий, изтиробли:

Сизни алқаганлар бир
халқ, бир денгиз,
Сизни қарғаганлар —
жўраларингиз,
Сизни адо қилди
тўраларингиз,
Биздан рози бўлинг,
руҳи нотинч зот.

Сизни золим десак,
ранжир адолат,
Фаришта десак ҳам,
кўнгил хижолат,
Сиз одам — омадли,
гоҳи беомад,
Биздан рози бўлинг,
руҳи нотинч зот...

Албатта, Муҳаммаднинг шеърда ифода топган фикрлари бировга маъқул тушса, бошқа бировнинг эътирозига сабаб бўлиши, қабул этилмаслиги мумкин. Зотан, шоир ўз фикрларини мутлақ ҳақиқат тарзида тақдим этаётгани ҳам йўқ. Мен шундай деб биламан. Бироқ қуйидаги сатрлардаги фикрга кўпчилик қўшилса керак:

Шоҳларга ҳамиша
хушомад зомин,
Кўзни ёғин ялаб,
сотарлар номин,
Шеърим ҳам тугади.
Ўзбекча омин —
Биздан рози бўлинг,
руҳи нотинч зот!

«Бевафо кўп экан...» китобида халқимизнинг қизил империя томонидан қатл этилган асл фарзандлари ҳақидаги шеърлар анчагина. Бу намуналарда ҳам Муҳаммад Юсуф тарихий сиймоларимиз тўғрисидаги ўз қарашларини, ўз тушунчаларини, яъни ўз ҳақиқатини айтишга интилган.

Муҳаммад Юсуфнинг энг маъқул шеърларида бугунги кунимиз нафаси уфуриб туради. Шоир битикларининг ўқувчи томонидан қизиқиш билан кутиб олинаётганининг бир сабаби ҳам, эҳтимол, шундадир.

С. МАҲМУД

Қўчқор НОРҚОБИЛ

АСОРАТ

Ёзиш — азоб. Ёзиш ҳам ўйлаш кабн жонимга тегди.
МУАЛЛИФ

1

УЙҚУМ КЕЛАЯПТИ, КЎЗИМНИ ЮМИШГА ҚЎРҚАЯПМАН. Сукунатнинг қўйнида ваҳм. Тун ором олишимни пойлаяпти, чамаси, бўғиб ташлашга шай тургандай. Чироқни ўчирмайман, мен ухламаслигим керак... Онажон, бу азобнинг чеки-чегараси бормикин? Ҳозир ҳамма одамларнинг жонларига тун оро кирган маҳал, яъни кундузни ғурбат деб билгувчилар мана шу жимликнинг қоп-қора қучоғидан ҳузур-ҳаловат кўришмоқда. Нега улар кундуздан безиб қолишган, шомни пойлашади?.. Мен доимо кундуз бўлишини, кишилар бир-бирига дуч келиб юришларини хоҳлайман. Кўчаларда ҳаёт қайнасин. Ҳамма ухлаб қолганда тун қўйнида, ер юзидаги барча жонзодлардан кўпроқ шарпалар пайдо бўлади. Улар истаган маҳали деразангдан мўралаб қарайдилар, эшигингнинг ўн жойидан қулф урсангда товуш чиқармай ичкарига кириб оладилар, тўшагингни оҳиста кўтариб темир панжалари билан бўға бошлашади... Овозинг чиқмай тўлғонасан. Сенга ҳеч ким ёрдам беролмайди... Нафасинг қайтиб, зўриқасан, шарпалар кўзларинг олдида липиллаб ўтиб туришади... улар жуда кўп.

2

БУ КЕЧА ЧИРОҚНИ ЎЧИРМАДИМ... Тиқиллаётган нима? Эшик очилгандай бўлди... Соат учдан ўтаяпти. Хонада кимнингдир оёқ товуши эшитилди. Дарпарда ўз-ўзидан йиғилиб қолмайди. Эшик тағин очилди... Кўзларим уйқухона остонасида. Балким деразадан тушар. Йўқ, деразага бурилиб қарасам, чалғийман... Уйқухона эшигидан қайтсинда ишқилиб... у нима бўлса ҳам. Дарвоза ғийқиллаб очилаяпти... Қўрқувдан кўзларим юмилиб кетди... Шу аснода юзимга совуқ, шилимшиқ бир нарса шапиллаб тушди. Жон уҳмида қўлимни юзимга босиб, қотиб турган, аъзойи баданимни музлатиб юборган шилимшиқ бир лаҳзада қимирлаб, юз-қўлим орасида питиллай бошлади. Нақадар даҳшат. Беихтиёр уни баттар юзларимда эзғилаб ташладим. Қаншаримдан бўйнимгача илмилиқ қуюқ сув тирқираб сочилди. Жон талвасасида бақириб уйғондим... Тўшагимда эзғиланган, оғзи очилиб ўлиб қолган калтакесак чалқанча ётарди. Томирларим бўртиб кетди, мен бунчалик айтиш ожиз аҳволда ўзимни йўқотиб чинқирмагандим. Хона чирпирак бўлиб айланаётганди. Хона ёпёруғ эди. Мен чироқни ўчирмай ухлагандим.

3

ТАШҚАРИДА ТУН ЮТМОҚҚА ШАЙЛИГИНИ УНУТИШ УЧУН ҳамма хоналарнинг чироғини ёқиб қўйдим. Ошхона теразасини ланг очиб тамаки чека бошладим. Туйқус эшик зарб билан очилиб уваda, иркит ҳарбий кийимда, қўлида автомат, афт-ангорини таниб бўлмас даражада кир-чир бўлиб кетган Қўчқор кириб келди. Унинг уйқусизликдан қизариб кетган кўзларида мунг қотиб қолган. Ҳорғинлик аломатидан ёноғининг қоқ суяклари янада бўртиброқ кўринади. Қурол дастагидан қисиб олган қўлларида ярачақа тошган. Хонани тер ва аллақандай ачитқи ҳид қоплади. У аскарий кирза этигини ғижирлатиб бир-икки қадам ташлаб, қўл ювғичга суяниб сўради.

— Чекаяпсанми?

— Ҳа.

— Ол буёққаям.

— ...

— Чарчабсан. Кириб ётавер.

— Сен сўрама, мен айтмайин... Жудаям чарчадим... Нарёғда роса ясашди. Отишмани кўрсанг эди... Даҳшат. Еру-кўк зириллаб кетди. Ҳамма нарса тир тўзғиди.

— Биламан. Аваз ўлди. Ермилин яраланди. Машинангни уриб ташлашди. Полк жангдан қочиб чиқди. Разведвзводнинг тенг ярми қирилиб кетди. Асирга тушиб қолаёздинг...

— Сен қаердан биласан.

— Ахир мен...

— Тушунмаяпман...

— Сен менинг жангда қолган, урушларда юрган ўзимсан, жигар.

— Бўлиши мумкинмас... Наҳотки... наҳотки? Мен тирик қайтаманми?

— Бунисини билмадим... Балки сен умуман урушда қолиб кетарсан, қайтмассан.

— Тушунмадим.

— Жигар, урушдан тирик қайтганимга ишонмайман. Мен ҳар куни жангда юраман. Мана, бугун ҳам сен— менинг ўзим урушда юрибман.

— Нега ухламаяпсан. Соат тўртга яқинлашди... Сенинг ўрнингда бўлганимдайди... Уф чарчадим...

— Менга қара Қўчқор, бугун число неча ўзи?

— 17 феврал.

— Уч кундан кейин яна жангга чиқаман. Колеватов ҳалок бўлади, бу сафар. Валис яраланади. Сен ҳали бехабарсан, уруш ҳаётингда жуда узо-о-оқ давом этади, жигар. Яхшиси бу кеча дамингни ол. Ўрнингга мен кетаман. Нима фарқи бор ахир, биз битта одаммиз. Фақат Жавоҳир йиғлаб қолади, йўқлигингни билдирмай тур... Нариги хонада ухлаяпти.

— Нималар деяпсан. Мен урушдаман-ку? Ким у Жавоҳир.

— У урушда юрган Менинг, яъни отаси бир умр отишмалар ичида яшашдай мусибатга маҳкум бахтиқаро инсоннинг (ҳаётнинг қиёфаси бунчалик чиркинлигини тасаввур қилолмаган) бегуноҳ фарзанди. Кўнглинг тўқ бўлсин, у отасининг олисларда қурол кўтариб юрганини билмайди, мурғак юраги билан менинг дарду дунём нотинчлигини бирозгина ҳис қилади. Ўғлим орамиздаги бесарҳад жарликни бир куни, улғайгач фаҳмлай олади. Мен фарзандим ҳар доим қурол эмас, қўлларида гул кўтариб юришини хоҳлайман. Унинг қўллари қон бўлишига сираям чидайолмайман. Тушунаяпсанми, отасини уруш комига тортиб кетган болаларнинг гуноҳи йўқ. Улар тип-тиниқ, беғубор бўлиб қолишлари керак. Уруш кўрган одамларнинг гуноҳини ҳеч нарса ювολмаса-да, тақдир уларнинг бошига солган кунлардан болаларини асраши керак.

— Жуда ошириб юбораяпсан. Урушдан кейин тинч замонда яшаш ўйинчоқ бўлиб қолади. Ҳеч қандай қўрқув юрагингни кемирмайди, ичингни ваҳима тимдаламайди. Кунларинг заҳар-заққум бўлиб ўтмайди. Сени ҳеч ким отмайди, бошқалар учун сен ҳам қурол ўқлаб ўтирмайсан. Душман деган гап ҳам хаёлингдан кўтарилиб кетади. Тоза ва озода юрасан. Ёруғ кунлар... кенг ва озода шаҳарлар. Сени ўлдирмайдилар... ихтиёринг ўзингда бўлади. Сен бошқаларнинг назарида қаҳрамон бўлиб қоласан.

— Йўқ, Қўчқор, йўқ... Аксинча Сен ҳаётда одамлардан узилиб яшайсан. Урушдаги жасурликларинг бир кун келиб сени шундай қийнайдики, атрофингдаги минглаб нигоҳлар қаршисида ўзингни қўярга жой тополмайсан. Сен ўзингдан ва ўша орзу қилган ҳаётингдан бегоналашиб борасан. Ич-ичингда тошиб келаётган саволлар дастидан бекингани жой тополмайсан. Сен ўзингни-ўзинг яшира олмай кун кечирасан. Аслида энг даҳшатли кунлар урушдан кейин бошланади.

— Қўчқор, Сен ақлли гапларингни қўя тур ошнам, айт, нима қилишим керак... Мен иложсизман. Ҳар сония ўлим чангалида яшаётганингни билиб турсанг, фақат ўз жонинг учун қайғураверсанг ҳам ақлдан озиб қолишинг ҳеч гап эмас. Биласанми, жанг олдидан шунчалар қўрқаманки, беихтиёр тиловатлар қилавераман. Уруш майдонига киргандан сўнг эса мутлақо бошқа одамга айланиб, карахт аҳволга тушаман. Юрагим ўрнида тош пайдо бўлади...

— Буни яхши биламан... Жангда одамлар эмас қонсираган йиртқич махлуқлар бир-бирини ғажилайдилар. Ўлим билан ҳаётнинг ораси бир қадам бўлгани сингари, одамда йиртқичона қиёфа ҳамда кайфиятнинг тўсатдан пайдо бўлиши ҳам таажжубли ҳол эмас.

...У чап қўлидаги автоматни елкасига осди. Кифтимга қоқиб, эшик томон юрди. Қадди букчайиб кетаяпти. Боши ҳам. Эшик тутқичидан ушлаб мен томонга оҳиста бурилиб қаради. Кўзлари маҳзун... Қиёфасидан ҳеч қандай маъно уқолмадим.

— Майли, мен кетдим. Жавоҳирга эҳтиёт бўл... Сендан бир хабар олай девдим. Ҳа, айтгандай, онамдан хат олдим. Хавотирланма. Уйда ҳаммалари соғ экан... Мени кутишаяптикан. Омон бўлсак, қайтармиз... Хўп энди... Жавоҳирни эҳтиёт қил...

У аскарий этикларини ғижирлатиб қадам ташлаган кўйи ғойиб бўлди. Ҳали ўзи бехабар, бироқ ҳис қилиб турган даҳшатли кунлар сари кетиб бораяпти. Олисда БМП-2 нинг гуруллаган овози тун сукутини чилпарчин қилди. Борлиқ ҳарбий техникаларнинг тўс-тўполон қилиб ҳаракатланиши, танк ва БМП-2 лар занжирининг шағирлаб айланиши домида қолиб кетди. Командирларнинг бақир-чақири, аскарларнинг сўкинишлари эшитилаяпти... Ўша таниш, гоҳида мени ўзи томон чорлайдиган, юрагимнинг туб-тубида алланечук ҳаяжон уйғотувчи қадрли манзаралар сари кетаётган ўзим мени ҳам эргаштириб олди...

4

1987 ЙИЛНИНГ 17 ФЕВРАЛИ, тонгги соат 5.00.

БМП-2 оғир силтаниб бораяпти. Ўнқир-чўнқирда машинанинг тумшуғи пастлаб юқорилайди. Уйқум ўчиб кетади. Башня ёнида жойлаштирилган, ичидаги ўқ-дорилари яримлаган яшиклар шарақлаши асабга тегади. Кўзим ич-ичига тортилаяпти, тобора. Шлимофоннинг аҳён-аҳёнда ғийқиллаши, командирларнинг алоқада бақириб-чақиришларидан бошим иккига бўлиниб кетишига оз қолаётир. Тонгги ҳавода этим жунжиқаяпти. Кечаги жангда нималар бўлганини яхши англай олмаяпман. Очиғи эслаш имконида эмасман. Назаримда елкамда біровнинг бошини кўтариб юргандайман.

Қизиқ, жанг олдида ҳеч ким бир-бирига гапирмай қўйди. Фақат кўзлар сўзлашдилар, видо айтдилар... Кейинчи, кейин нима бўлди... ҳамма томонда қалъалар қад кўтариб, яланғоч дарахтлар тобора ваҳима уйғотган жангжойда қиёмат қўпти. Дарахтлар қарсиллаб синди, деворлар қулади, ҳавонинг кўкси тилка-пора бўлиб кетди, борлиқни тутун қоплади. Портлашлардан, инграшлардан гангиб қолдим. Ҳа, ариқда бекиниб олдим. Тумшуғим олдидан снарядлар вуъзиллаб ўтаверди. Рўпарамда душманни аниқ кўрдим... Дунё қий-чувга тўлди. Полк қочиб чиқишга мажбур бўлди... Қадрдон дўстлардан кимлардир йўқ энди...

Икки кун мижжа қоқмадим. Кўзим тиниб кетаяпти. Қобоғим оғирлашиб бораяпти. Ҳозир уйларида, яқинлари ҳузурида оёқ узатиб ётган одамлар нақадар бахтли. Уларни эрталаб осуда ва тинч ҳаёт қаршилайди. Улар одамга ўхшаб овқатланишади, ювинишади, кийинишади, кўчаларда эмин-эркин юришиб ёлғондакам бўлсада табассум қилишади бир-бирига. Атроф тинч бўлади, атрофда ўқлар учмайди. Қўллари, юзлари кийимлари топ-тоза одамлар кўчаларни тўлдириб ишга борадилар, ишдан қайтадилар... Бахтли-бахтли кунлар, тахтли-тахтли кунлар ҳақида қўшиқлар тўқишади. XX аср эса бир қултум сув сўраб, ҳали дунёда кун кўрмай қонига беланиб, хор бўлиб жон бераётган биз каби аскарликка мангу маҳкум этилган болалари тепасида зор қақшаб кўз ёш тўкаяпти. XX аср — Онажон, кўз ёшларингни асра. XX аср — Онажон, юраклари метинлашиб дил дунёси зимистон бўлган сўқир фарзандларингни кечир, майли улар шону-шавкат, улуғ байрамлар мадҳини сел янглиғ тошиб куйлайверсин. XX аср — Онажон, биз каби қўллари баногоҳ қон бўлган, қотил фарзандларингдан ҳеч нарсани сўрама. Онажон, вақти соати келса рози-ризо бўлиб хайру-хушлашайлик.

5

ИККИ КУНДИРКИ МИЖЖА ҚОҚМАДИМ. Қобоғим оғирлашиб бораяпти. Лаънати уруш нега менинг бошимда бунчалик ўралашиб қолди.

Чидаш керак, ҳозир тонг ёришади, кундуз, одамлар, иш... чалғиса бўлади. Бироқ анови Қўчқор шунчалик кўникиб кетганки, урушда юриб ҳам менчалик азобланмаяпти. У ҳаммасини яхши билади, лекин идрок қилиш учун имкони йўқ. Уруш ҳаётлари бир умрга расво бўлган жангчиларга содир бўлаётган фожеани ҳис қилиш, фаҳмлаш учун сираям вақт бермайди. Урушда дастлаб инсоний тафаккур деворлари қулаб, ботиний исён алангаси ўчирилади. Одамлар қуролга айланиб қолишади, яъни автомат қўндоғидан тутиб, тепкини босиш учун, ўлиш ва ўлдириш учун жангга сочиб юборилган қуролга.

Мен ҳам қурол эдимми?.. Албатта... мен қурол эдим, урушнинг қўлидаги одамдан ясалган қурол эдим, холос. Темир қуроллар дош беролмаган жанглардан омон чиқдим, кўзларим қотиб қолди, юрагимнинг борлигини унутиб қўйдим. Танклар ёнди, замбараклар портлади, самолётлар қулади — урушнинг юраги ачишди, аммо мен йиқилдим, мен йиғладим, мен ўлиб-тирилдим урушнинг раҳми келмади... Мен шунда ўзимнинг кўзларим, юрагим, қўл-оёқларим борлигига — одам эканлигимга, нафас олаётганимга ишонмай қўйдим.

Анови Қўчқор урушнинг қўлида эрмак бўлганини, таҳқирланганини, гуноҳлари оёғидан осмонга етиб қолганини фаҳмлай олмаяпти. У бир куни, худди мана шундай пайтлари ўз юрагини ўзи еб тўлғонишидан бехабар. Ҳаммаси учун қийналишди, ўз ёғида қоврилишидан огоҳ бўлганда эди ўзини отиб ўлдирарди ё эсидан оғиб қоларди... **Ҳеч ким ҳеч қачон урушдан қайтиб келмаган.**

Мен чекаяпман. Нариги хонада ўғлим, хотиним дам олаяпти... Улар мен ўша куни жангдан қайтаётиб бахтли санаган, оёқ узатиб ухлаётган одамлар... Бошпанангиз бахтсиз бўлган бахтли одамлар, нега мен сиздан узилиб қолдим. Уруш менинг ҳаётимда қачон тугайди? Наҳотки...

6

ШЎРАВИНИ РОСА САВАЛАШАЯПТИ. Тоғ тепасида яхшилаб ўрнашиб олган душман сайхонликда мўрмалахдай тизилган ҳарбий техникаларга қарата тинимсиз ўт очмоқда. Танк БМП-2 ва БТРларнинг олов пуркаб тинимсиз ишлаши ҳам уларнинг шаштини пасайтиролмайди. Осмон қарсиллаб ёрилиб кетаётгандай. Ер ўз ўқидан чиқгудек алпозда зириллайди. Беихтиёр ғужанак бўлиб оласан. Тишларинг ғижирлайди. Қўрқувдан кимларнидир бўралаб сўкасан, ичичингдан мувозанатингни сақлаб турган кўринмас иплар таранглаша бошлайди. Ўзингни зўрға босиб турасан, бироздан сўнг аъзойи баданинг тир тўзғиб, манови кўкка соврилаётган тупроқ, тошлар синиғига қўшилиб кетишинг ҳеч гап эмас. Сен тупроқдан ҳам юмшоқлигинг, тошлардан қаттиқроқ ва яна тоғлардек собитроқлигингни унута бошлайсан. Гангиган алпозда дуч келган томонга ўт очасан. Харсанг панасида бекиниб ёнаётган дунёга лаънатлар ўқийсан...

— Қўчқор, тур, ўзингни тут. Сен барибир бу жангда ўлмайсан.

— Қаердан келдинг, яхшиси кет. Кўриб турибсан-ку! Ҳамма ёқни дабдала қилишаяпти...

— Ҳозир қуёш чиқади, ухлай олмаяпман, жигар. Барибир Сенинг олдингга қайтишдан бўлак чорам қолмади.

— Оиланг ширин уйқуда. Бу ерда кун ботаяпти. Сен қайтишинг керак. Мен ўзимни зўрға эплай олсам гўргайди. Қара ҳар ким ўзига ўзи ортиқчалик қилаяпти.

Нариги, иккинчи ротадан бир аскар оғир яраланди. Ерга ётволиб дод солаяпти... Осмондан юракни тарс ёриб снарядлар ёғилаяпти. Атрофда бақир-чақир. Қўчқор ўкинч билан жароҳатланган аскарга қараб қўйди. Унинг манглайидаги ажинларни бемалол санаса бўларди. Юзи негадир кўкариб кетган. Техникалар аскарлар ўлаётган, яраланаётган нишабликдан 100—150 қадам пастда жойлашган. Тепадан бемалол нишон олаётган ҳимоячилар шўравининг кунига маймунлар йиғлаётганидан тобора авжга чиқишмоқда... Қўчқор янада тош панасига қапишиб олди, у ҳар гал ёнидан ўқ учиб ўтса, тўлғониб қўярди. Ҳар бир ўқ, ҳар бир портлаш даставвал унга тегиб, уни тилкалайди. Лаҳзалар йиллардан кўпроқ чўзилиб ўтаяпти. Шунинг учун ҳам урушнинг бир куни ИНСОН умридан ўн баравар узунроқ, узоқроқ давом этади. Қўчқорнинг ҳаётида, ҳали 19 баҳорни қаршилаш илинжида турган шўрпешона йигит ҳаётида эса қорайиб ўтган бундай кундузларнинг олдинда яна анчаси кутиб тургани худога маълум эди. Уруш юқумли касалликка ўхшайди, инсон иркида оқаётган қонни бузади, унинг кейинги кунларининг барини зимистонга айлантиради. Қон кўрган, ўлдирган, қурол тутган одамнинг фарзанди иркида ҳам урушнинг даҳшатли воқеалар асорати туфайли қолган ёвузлик оқиши муқаррар. Урушга кирган кишиларнинг авлодлари руҳида йиллар ўтиб қирғин-баротга мойиллик сезилади. Шафқатсизлик қон суриши ҳақиқат.

Агар одамзот ҳайвон ўлдирмаганда, қушларни отмаганда, балиқ тутмаганда, гўшт емаганда эди (қонни кўрмаганда эди) бунчалик бир-бирини ғажиламаган бўлар эди. Табиатан одамнинг қотилликка ўтиши унинг жониворлар гўштини истеъмол қилган кундан бошланган. Манови лаънати қонга ўч урушларнинг ҳам бошига кун туғмасди, агар шундай бўлмаганда.

...Мен яна хаёлга чалғиб кетдим. Нималар бўлаяпти ўзи? Ҳозир Қўчқор взвод командири Ермилиннинг темир парчаси юлиб кетган қўлига қараб эсанкираб қолгандир. Ермилин тоғу тошни ларзага солиб чинқирганди, ўзини жон ўҳмида ҳар ёққа урганди. Бир пастда тинчиди боякиш. Гимнастёркаси қип-қизил қонга бўялган, тирсагининг юқорисидан чўрт узилган озғин қўли иккига бўлиш учун синдирилган, аммо қайсидир пайрахаси тутиб турган бурчак шаклидаги заранг таёққа ўхшаб қолганди...

...Қўчқор эгилиб унинг танасини замбилда кўтариб бораётганда бу бемақсад жанг ниҳоясига етдими ё ҳалиям давом этаяптими англайолмай гарангсир эди. Дарвоқе, Ермилин ёруғ олам билан хайрлашганда у жон талвасасида харсангга бекиниб ётганди. Ярим соатлар (ярим аср)дан сўнг барибир уриниш беҳудалигини англаган боши елкасида турган ҳарб арконларидан бири буйруқ берган шекилли, жангчилар оғир техникалар олдига туша бошлашди. Бу жанг тугаганидан дарак эди. Қўчқор Ермилинни пастда, тиббиёт бўлинмаси жойлашган нуқтада кўрди. Уни замбилда оқ чойшабга ўраб қўйишибди. Фақатгина юзи очиқ... Худди устидан оқ чойшаб тортиб ухлаётган одамга ўхшайди. Мен ўша куни Ермилин ярадорга, хушсиз одамга айланиб қолишини истардим.

Қўчқор, жигар кун ботаяпти. Сен ўз командирнинг ўлигини кўтариб, унсиз йиғлаб бораяпсан. Тиззаларинг қалтираб қадам ташлаяпсан. Сен ўзингни тирик қолганлигингга ишонч ҳосил қилиш учун танангга оғирлик қилаётган бошингни кўтариб атрофга зўрға қараб қўясан. Салобатли тоғлар, осмон ва яна худди ўзинг каби ўлик-тиригини англай олмай чайқалиб бораётган аскарлар, қуролларнинг темир нимчаларга тегиб тақиллаши, сувдонларнинг чайқалиши кўнглингда баттар лоҳаслик уйғотади. Атрофдаги совуқ манзарани идрок қилаётганинг сари жангдагидан кўра аянчлироқ аҳволга тушаяпсан... Яхшиямки жанг пайти ҳеч нарсани идрок қилолмайсан... Йўқса, сен ўзингни ич-ичингдан талаб еб битирардинг. Азобларинг бари урушдан кейин бошланади... Бир соат бир кун, бир йил, ўн йил ва бутун ҳаётинг давомида, ҳатто қабргача ярим қадам қолганда ҳам Сен ҳозиргина ўққа учган кимнингдир ўлигини кўтариб кетаётган бўласан.

Қўчқор, жигар, Сен ҳали Менга қараганда бахтлироқ одамсан. Гарчанд олов ичидан, даҳшат комидан минг бир азоблар чиғириғидан вайрон бўлиб чиқсанг-да, сен ҳозир менга ачинсанг арзийди. Урушда юрган одамдан кўра урушдан қайтган одамга қийин бўлади. Ичкиликка муккасидан кетган одам кўнгли тусаган кезлар нақадар аянчли аҳволга тушади. У барибир бу дунёни ўша бир шишага алмаштириб юборади. Фаҳшни ёқтирган одамдан жиркангандан кўра, ўша фаҳшнинг домидан чиқиб кетиш азоблигини англасак кифоя. Уруш ҳам худди шунақа, унинг қопқонига тушганлар бир умр ўлжага айланиб қолади. Урушдан ярадор, соғомон, асир бўлиб қайтмайдилар балки бир умр азоб чекиб юрадилар.

7

ТОНГ ЁРИШДИ. УЧИНЧИ ҚАВАТ ДЕРАЗАСИНИ ЛАНГ ОЧИБ охирги сигаретамни чекаяпман. Заминнинг туғлари — тераклар кўкка санчилган кўйи, шитирлаб турибди. Олис осмоннинг бурчи қип-қизил. Қон тирқираб отилган. Худди у ёқларда жанг бўлаётгандай. Осмон яраланган. Салқин шабада олислардан уруш ҳидини — ўлакса сукунатнинг бағрида яширинган қўрқувни олиб келади... Орадан жуда кўплаб тонглар отгандай... Мен яна аввалдан бўлиб ўтган ёки ҳали яна кўп тонглар отиши билан юз бериши мумкин кунларни кўраяпман. Мен тушунолмаяпман, мен қачон урушга борганман, ё қачон урушга бораман. Нега вақт ўтган, тонглар отган сайин мен учун уруш бошланаверади. Умуман, мен ўзимни қаердан топишим керак? Уруш тугаганига фалон йил бўлдими, ё бошланишига шунча вақт қолдими?

Ўғлим йиғлаяпти. Уйғонди. Эшик очилди. Хотиним уйқухонамни йиғиштираяпти. У ҳам менинг бу савдойи кайфиятим, аҳволимдан тўйиб кетган кўринади. Тўғриси, мен уларга қандай шароит яратиб бераяпман. Ўз дардим гирдобида уларни ҳам бир куни ғарқ қилиб юбормасайдим. Уруш энди менинг тонгларимни ҳам юлқиб олаяпти. Кечаларим, кундузларим аллақачон урушники бўлиб кетган.

8

ТОҒ ОРТИДАН КЎТАРИЛГАН ҚУЮҚ ҚИРМИЗТУС МАНЗАРА осмонга ёйилиб кетаяпти. Кенглик бағрида қизғиш ранг тобора хира тортиб, мовийлашиб бормоқда... Чайқалиб бораётган усти ёпиқ Урал мошини Кобул шаҳрининг тор кўчаларидан бирида ўнгга бурилди. Мен брезент матодаги туйнукдан бошимни чиқариб атрофга қарадим... Кўчада одамлар сийрак. Айрим дўконларнинг очиқ эшиклари олдида мудраб ўтирган, бир-бириникидан айтарли фарқ қилмайдиган кийим кийган одамлар бизни совуқ нигоҳ билан кузатишади... Машина бирортасининг дўкони ёнидан ўтаётиб секинлашса, шўрлик дўкондор талвасага тушиб қолади. Қўрқиб кетганидан тавозе билан таъзим қилади. Тонгу шом ваҳима ичида яшаётган халқ шўравини кўрарга кўзи йўқ эди. Мана бугун ҳам, эрта тонгдан шаҳардан ўтаётган машинани кўрган афғонларнинг ботинан нафратлари қўзиётгани, имконини топиб гумдон қилиш пайида туришганини билиб турардик. Менинг назаримда афғонлар чап қўлидаги болтани орқасига яшириб, ўнг қўлини саломга чўзишарди. Улар бурилишингни пойлаб туришади, бурилдингми, тамом — тос тўбангдан болта тушади. Лекин бундай усулни қўлласалар, уларни мунофиқ, манфур, хиёнаткор, хоин деб аташ ноўрин. Умуман, биз — ҳаммамиз шўро армияси Афғонистонда ҳар қандай ўлимга лойиқмиз. Бизни худо кечирмайди. Бу гуноҳлар бежавоб қолмайди...

Мошин Кобул четидаги хароба уйларни оралаб ўтаётганда кўнглим алланечук бўлиб кетди. Бу кулбаларнинг эгалари қаерларга кетишдийкин?.. Қўпорилган уйлар, қулаган деворлар... Ҳатто баъзи харобаларда кўрпа-тўшак, сандиқ, юкоёқлар, девор синиқлари остидан кўриниб турибди. Аёлларнинг кийим-кечаклари кўзга ташланади... Айрим деворларнинг ўпирилмаган қисмида дераза ва эшиклар бус-бутун қолган... Қишлоқ яқинда вайрон қилинганга ўхшайди. Артиллерия ўққа тутган. Йўқса, бунчалик ағдар-тўнтар бўлиб кетмасди... Уйларнинг айримлари ҳалиям тутаб ётибди...

●

ҚЎЧҚОР, СЕН ХАЁЛИНГГА ҲАМ КЕЛТИРМОВДИНГ. Ўша хароба уйлардан бири Сеники эди... Ўтган куни Сенинг болалигинг кечган тупроқли кўчалар, Сенга қадрдон, юрагингга сингиб кетган энг гўзал манзара — қишлоғингнинг пахсадан тикланган пастқам уйлари, толлар, тераклар, боғлар ҳаммаси яксон қилинди. Бомбалар остида қолди... Энди бор йўғи — ҳувиллаган хароба. Яхшилаб қара, нақадар аянчли. Боққанинг сайин юзларинг тиришиб бораяпти. Кўраяпсанми, анови Сенинг уйинг тутаяпти, анови ярми қулаб, ичкарисидан тутун кўтарилаётган уй — қўшнинг Ўтаган муаллимингники, берироқдаги оғилхона — Раҳмонқул бобонгники.

— Бу ердагилар (...) қаёққа кетишди? Қани... одамлар... қани... даҳшат... йўқ, бу менинг уйим эмас, менинг қишлоғимга ўхшаркан... фақат...

— Худди сенинг уйинг бу. Қара, ана, харобалар ичидан олти укангни эргаштириб ота-онанг чиқиб келаяпти. Уввос солиб йиғлаётганлар — ҳамқишлоқларинг. Фақат уларни кўрмаяпсан. Йиғи овозини эшитаяпсанми?

— Ҳа, эшитаяпман.

— Ота-онанг, уларга эргашиб келаётган укаларингни-чи...

— Энди кўраяпман, танияпман, Қўчқор...

— Ўзингни тут жигар, ҳали бундан даҳшатроқ воқеалар содир бўлади.

— Айт, наҳотки уларни...

— Ҳа, уларни ўзинг, мен, ҳаммамиз хонавайрон қилдик.

Отам мени ҳарбийга кузатаётгандаги кийимда... Эски кўйлак, оддий шим... оёғида бир томонга оққан, қийшайган ботинка... Боши ҳам... Энг кенжа укам Азимжонни опичлаб олган... Отамнинг гавдасидан барибир куч ёғилади... Одамларнинг деворини тиклаб, мардикорлик билан бола боқаётган Отамга мен болалигимдан ачиниб улғайганман. Отамга ҳамиша менинг раҳмим келган.

Кўз олдимда қуюқ туман пайдо бўлаяпти. Энди ҳеч нарсани кўрмаяпман. Отам қани, қани онам... дилдираган жигарларим қаерда? Уларни ким хонавайрон қилди... Ким?! Ким?! Ким?! Эй худо, бу қандай кўргулик?! Менинг ўтлар ичида қолган оғаларим, тир-тўзғиган, чангдай учган жигаргўшаларим, бевақт ёнганларим — зорқақшаган, чирқиллаган полапонларим, бунча менга термулмасангиз, бунча мени таъқиб этмасангиз... кўзларингиз бунча ўткир... мени қийнаманглар, мени бунча азобламанглар...

Кунлар ўтаверди... Мен ўша хароба бўлиб кетган қишлоқдан ўтганимдам сўнг энг оғир азоб оёқда тик турган кўйи, кўзларим очиқ ҳолда юрсам-да алаҳсираш касалига йўлиқдим. Агар қўшин бир қишлоқни вайрон қилса ёхуд олдиндан яксонланган қишлоқларни оралаб ўтаётсак, ичкаридан қўпорилган бинолар, вайрона иморатлар орасидан, ота-онам, укаларимни эргаштириб чиқиб келаверарди. Атрофдан юракни лоҳас қилувчи йиғи, қий-чув эшитиларди.

УРУШ — БУ МЕНИНГ КЎЗ ЎНГИМДА КУЛТЕПАГА АЙЛАНГАН қишлоқ ва хонавайрон бўлган ота-онам, укаларим ва ҳамқишлоқларимнинг ўз-ўзига гиря айтувидир, йўқловидир. Урушда мен хонавайрон бўлдим. Бутун инсоният сингари ўзимни йўқотиб қўйдим... Мен бир пайтлардаги Қўчқорни жангга ташлаб келдим. Тамом, энди у ҳеч қачон қайтиб келмайди... Энди у бугунги Қўчқорга тинчлик бермайди, ўз ёнига чорлайверади, баъзан уни ўзи билан олиб кетади. Кунларим айқаш-уйқаш гоҳ хотира, гоҳ бугуннинг измида кечаётган Қўчқорнинг юраги — бутун танаси иккига бўлиниб кетган. У Сизнинг орангизда, айни пайтда урушда яшаши мумкин. Агар уни бирор кун ахтариб тополмасангиз у урушда жанг қилаётган, ё карахт аҳволда ажал ва ҳаёт оралиғида гарангсиб ўзини ўлимга чоғлаётган бўлади...

МУЛОҚОТ: драматурглар Шароф Бошбеков ва Маматқул Ҳазратқулов.

Тўра МИРЗО

ИЛОҲИЙ ОВОЗ

Зайнаб Хонлар қизи куйламай қўйди,
Туронда маҳзун сас бўйламай қўйди,
Онайди, ёнайди, қўшиқ қонайди,
Зайнабхоним куйни ўйламай қўйди.

Зайнаб қўшиқ айтса Озарбойжонда,
Тошкент аҳли бунда рақсга тушарди.
Юлдузлар жим қолиб Ўзбекистонда
Илоҳий овоздан баҳсга тушарди.

Туркистонда қўшиқ кирмаган уй йўқ,
Зайнаб саси қайнаб турмаган тўй йўқ.
Зайнаб Хонлар қизин соғинди жонлар,
Бўйимда бўй йўқдир, уйимда уй йўқ.

Бир куйга рақс тушган озари, ўзбек,
Қондошинг, жондошинг озори ўздек,
Қўшиққа ўқ тегса Озарбойжонда,
Нечун Зайнаб келмас Тошкентга
қиздек?

Тўқсонинчи йиллар ўққа ўрганди,
Қўшиқчи кўнгиллар йўққа ўрганди.
Қорабоғни куйга боғлаган чоғи,
Зайнабнинг қўшиғин ёғий ўрганди.

Ипак товушини қайсилар кесди,
Қўшиқнинг кўксини танк била эзди.
Миллат учун Зайнаб қайнаган —
қиз-ди,
Аёлнинг қўшиғи букмади тизни.

Қўшиғи ярали, кўкси ярали,
Сўзи-да ярали, ўзи ярали,
Бокудан Тошкентга келмас саломи,
Озар булбулининг бўғзи ярали.

Зайнаб Хонлар қизи куйламай қўйди,
Туронда маҳзун сас бўйламай қўйди.
Қорабоғни зоғлар тарк этмагунча,
Қўшиғини қўйди, сўйламай қўйди.

Зайнабнинг қўшиғин Ватани энг кенг,
Ўзбекнинг дардига Зайнаб саси эм.
Ҳур қўшиқ, нур қўшиқ, зоғга бўлмай
ем,
Қизингнинг ёшини аритгил, Тошкент.

Ислом ҲАМРО

ТУНЛАР ХОБГОҲИМГА КИРАВЕРДИ МОҲ

Тун оғди.
Бу ерда барибир.
Сармаст чайқалади давралар.
Ёдимга тушару, ҳув, олис —
Қишлоғим, бўғзимга тош қалар.

Қадаҳдан олтинранг шаробнинг,
Тошиши завқ бермай қўяди.
Ул олис қишлоқнинг гўзали,
Шаҳарлик шоирни суяди.

Узун тун йиғлайди қўяди,
Ҳеч кимга айтолмас дардини
Юрагим... бунчалар куяди,
Бу ўша сулувнинг ёдими?

Пинжимга тиқилар билмайман,
Даврадош бу қизнинг отини.
Балки... Ким билади... Билмайман...
Бу ҳам бир бебахтнинг хотини...

Эрталаб қутидан оламан,
Қишлоқлик сулувнинг хатини —
«Қишлоқ ҳам унутди, уни унутган
Шаҳарлик шоирнинг отини!..»

●

Қадримга етмади бир сулув,
Мен сени қадрингга етмадим.
Кўнглимдан кетмади бир сулув,
Мен сени кўнглингдан кетмадим.

Естиғим кўзёшдан безиллар,
Эсласам... оғрийди қовурғам.
Сен билдинг... Мен билдим...
Умримни —
Ҳижрон шамолига совурдим.

Энди тош тинглайди дардимни,
Бағритош... Эшитмас... Эшитмас...
Сену мен... Қўй энди, барибир
Руҳим ярадор қуш. Яраси битмас...

●

Гулим, кечир мени, қучоғингда ҳам —
Тилга олиб қўйсам ўзга исмни.
Ҳарчанд унутишга ҳаракат қилдим,
Сенсиз босиб ўтган... изимни.

Ҳарчанд унутишга ҳаракат қилдим,
Кундуз таъқиб қилди, вужудсиз нигоҳ.
Хотирнинг заҳарли найзасин олиб —
Тунлар хобгоҳимга киравердн моҳ!

Хотирнинг заҳарли найзасин олиб,
Юракка чўғ босар, куяди дилим —
Ва истакка қарши, амримга қарши,
Чақириб қолади, ўзгани тилим...

ЭГАЛАРИГА ҚАЙТАЁТГАН БУЮК ХАЗИНА

«Ҳар кимнинг кўнглида бир кўшлик ери бор» мақоли тез-тез ёдимга тушиб туради. Бу мақолнинг турли маънолари бўлса-да, мен ундаги ҳар бир одам қалбида эзгу орзу, порлоқ умид яшайди деган маънони ўзимга яқин кўраман. Ҳа, кўп йиллар давомида матбуотда ишлар эканман, мен ҳам кўнглимда бир ардоқли орзуни эъзозлаб келардим. Яссавий, Сўфи Оллоёр, Сулаймон Боқирғоний, Феруз, Убайдий, Ҳазиний, Муҳйи сингари улкан шоирларимиз шеърларини ўқувчиларга матбуот орқали етказсам, шу эзгу ишда камарбаста бўлсам, деб ўйлардим, ёруғ кунлар келишига ишонардим.

Мана, ўша кунлар келди чоғи, орзуларимиз амалга оша бошлади. Ҳафталигимизда кўп «номаълум» шоирларнинг шеърларини эълон қилдик. Ниҳоят, Муҳйи Хўқандийга навбат келди. Атоқли адабиётшунос олимимиз Абдуқодир домла Ҳайитметовдан ҳозирги китобхонлар учун мутлақо номаълум бўлган бу шоиримиз шеърларини нашрга тайёрлаб беришни илтимос қилгандик, домла илтимосимизни ерда қолдирмади. Муҳйи ижодидан намуналар босмахонага топширилаётганда эса Кўқондан қимматли мактуб олдик. Мактуб йўллаган адабиётшунос олимлар — А. Мадаминов билан С. Сотволдиев шоир ижодидан намуналар билан бирга, Муҳйи Хўқандийнинг суратини ҳам юборибдилар. (Сурат шу сонда эълон қилинаётир. Кўқонликлар тақдим этган шеърларни эса келгусида газетамизда босиб чиқариш ниятимиз бор.) Бундай топилдиқлар танқид ва адабиётшунослик бўлимида кўп. Улар билан ҳафталигимиз ўқувчиларини изчил таништириб бормоқдамиз. Муаллифлик саҳифамиз — «Армуғон» эса фақат топилдиқлардан ташкил топмоқда. Буларни айтишдан мурод шуки, биз адабий меросимиздан эълон қилаётган намуналар қанчалик янги ва мазмундор бўлмасин, кўпчиликка етиб бормаса — фойдасиз. Бу эзгу ишда адабиёт муаллимлари, юқори синфларнинг ўқувчилари, хуллас, умуман, маданиятимиз тақдирига бефарқ бўлмаган барча муҳлисларимиз саъй-ҳаракат кўрсатишларидан, яъни газетамиз тарғиботчилари бўлишларидан умидвормиз. Чунки ҳафталигимизда эълон қилинаётган классик шоирларимиз асарлари, классик адабиётимизга оид мақолалар адабиёт ўқитишда, ўқувчилар маънавиятини бойитишда катта ёрдам беришига имонимиз комил...

«Армуғон»нинг кейинги сонларида Муҳаммадшариф Сўфизоданинг Афғонистондаги ижодий фаолиятига бағишланган саҳифа, хорижда яшаб, ижод этган шоира Нисо шеъриятидан намуналар, Фурқатнинг янги топилган шеърлари ва бошқа адабий топилдиқлар билан танишасиз.

ТАНҚИД ВА АДАБИЁТШУНОСЛИК БЎЛИМИНИНГ МУДИРИ
Маҳмуд САЪДИЙ

Мавлоно Муҳйи ХЎҚАНДИЙ. (Суратнинг асли Ғ. Ғулом номидаги Фарғона вилоят Адабиёт музейида сақланмоқда.)

ТАҚДИР ВА ТАҲСИНГА ЛОЙИҚ

Ўзбек адабиёти тараққиётига катта ҳисса қўшган истеъдодли шоирлардан бири Ҳожи Муҳиддин Хўқандийдир. У ўз даврида «Муҳйи» тахаллуси билан ижод қилган ва танилган. Муҳйи 1835 йили Хиротда туғилган, 11 ёшида Қандаҳорда, сўнг Бухорода ўқиган. Отаси вафотидан кейин 70-йилларнинг ўрталарида Андижонга келиб, Қўқон хонининг ўғли Насриддинбек хузурида хизматда бўлган, шу йиллари ҳажга борган. Шоирнинг кейинги ҳаёти Қўқон билан боғлиқ бўлиб Миён Қайюм ҳазрат хонақоҳида яшаган. Муҳйи машҳур ўзбек шоирларидан Муқимий, Фурқат, Завқий билан ва бир адабий муҳитнинг вакиллари эдилар. Муҳйи ўзбек ва форс-тожик тилларида баравар ижод қилган бўлиб, унинг форсий ва туркий девонлари бир китобда 1330 йил ҳижрийда (мелодий 1911 йил) Тошкентда босилган. Муҳйи 1911 йили Андижонда вафот этган. Муҳйи вафотига шогирди шоир Насимий «Бимурд ваҳ шоҳи шоирон Муҳйи» деб тарих тузган.

Муҳйининг ҳаёти ҳақида П. Қаюмовнинг «Қўқон тарихи ва адабиёти», А. П. Қаюмовнинг «Қўқон адабий муҳити» асарларидагина маълумотлар мавжуд. Муҳйи шеъриятини ўрганишга академик Ғафур Ғулом бир неча мақола бағишлаган.

Лекин Муҳйи ижодини ўрганишда яқин ўтмишда бизнинг адабиётшуносларимиз бирёқламаликларга йўл қўйдилар. Адабиёт тарихини ўрганишга синфийлик принципини зўрма-зўраки ёпиштирилиб, Муҳйи «бойларнинг, савдогарларнинг, мулкдорларнинг шоири» деб эълон қилинди. Унинг шеърий мероси эса ўзбек демократик шоири Муқимий шеърига қарама-қарши қўйилиб, доим камситилди, яхши ўрганилмади.

Ваҳоланки, Муҳйи ҳам бойларча ҳаёт кечирмаган, бир умр бировнинг ҳужрасида кун кўрган, мусофирликда ҳатто бир бошини иккита қилолмаган, кўп ҳаётини адабиётга бериб, кўп ҳаётини адабиётга берган. Назаримда, улар орасида юз бериши мумкин бўлган келишмовчиликларга бизнинг адабиётшуносларимиз ортиқча синфий тус бериб юборганлар.

Ўзбек адабиётшунослиги ва танқидчилигида Муқимий ва Муҳйи шахсий алоқаларини бир-бирига зид қўйиш, улар ўртасида гўё бир адоват бўлган деб кўрсатиш анъанаси мавжуд. Лекин бу Муқимийга Тошкентдан ёзган мактубларида Муҳйига ҳам самимий салом йўллашни ҳалақит бермаган. Назаримда, улар орасида юз бериши мумкин бўлган келишмовчиликларга бизнинг адабиётшуносларимиз ортиқча синфий тус бериб юборганлар.

Муҳйи асарларини ўрганиш шуни кўрсатадики, у шубҳасиз, Ғ. Ғулом айтганидек, «тақдир қиладиган даражада талантли шоир» бўлган, ишқий ва ижтимоий мавзуларда гўзал асарлар ёзган. Унинг ҳажвий шеърлари ҳақида эса академик Абдулла Мирзаев: «Улар Муқимий ҳажвиётларидан қолишмайди», — деган эди.

Мен бу фикрнинг тўғрилигига Муҳйининг машҳур фирибгар Виктор ҳақидаги «Бектур» радифи билан ёзган, Муқимийнинг шу радифдаги ҳажвий шеърларига тўла ҳамоҳанг бўлган ва ҳуйидаги банд билан бошланган ҳажвия-муҳаммасини ўқиб, тўла ишондим:

> Рўсияҳлар ичинда бир
> нобакор Бектур,
> Бир гули дев сийрати
> қади манор Бектур,
> Шакли мисоли писта,
> оғзи чу гор Бектур,
> Фарғона ичра токим
> тутти қарор Бектур,
> Топти ривож беҳад
> эътибор Бектур.

Хуллас, Муҳйи ижоди бошқа кўп ўзбек шоирлари ижоди каби қайтадан атрофлича ўрганилиши ва айтадан баҳоланиши, у ўзбек адабиёти тарихидан муносиб ўрнини эгаллашни керак. Биз қуйида шоирнинг 1911 йили нашр қилинган ўзбекча девонидан бир неча шеърни ҳурмати китобхонлар эътиборига ҳавола этамиз.

Абдуқодир ҲАЙИТМЕТОВ,
филология фанлари доктори, профессор

ИККИ ШЕЪР

Чўлпоншуносликда «шоирнинг матбуотдаги илк шеърлари 1917 йилда эълон қилинган» деган фикр бор. Биз ҳам аввал шу фикрда эдик. Бироқ 1905—1917 йиллар ўзбек матбуотини ўрганиш жараёнида 1914 йили босилган икки шеър диққатимизни ўзига тортди. Улардан биринчиси «Садойи Туркистон» газетининг 1914 йил 18 апрель сонида босилган. «Туркистонли қардошларимизга» деб номланган ғазал шаклидаги бу шеър газетанинг тўртинчи саҳифасида «Идорага мактублар» рукни остидан жой олган. Муҳарририят томонидан ёзилган сўзбошида Туркистонда ҳам «миллатнинг саодати, ривожи ва тараққиёти учун» курашаётган, «ғафлат, жаҳолат қалъаларини зўр ила уруб йўқ қилмак орзусида» бўлган ёшлар кўпаяётганлиги таъкидланган. Бундай ёшлардан бири сифатида «андижонли 15 ёшли Абдулҳамид афанди» кўрсатилади ва унинг шеъри ўқувчилар диққатига ҳавола этилади.

«Чўлпон 1914 йили 15 яшар эмас эди», — деб бизга эътироз билдирилиши мумкин. Чунки адиб ижодига оид тадқиқотларда шоирнинг 1897 ёки 1898 йили туғилгани таъкидланади. Бу ерда қуйидаги фикрларни билдиришни лозим топдик:

1. Чўлпоннинг мучали ит (сак) бўлганини ҳисобга олсак, маълумки, ит йили 1898 йил 22 мартидан 1899 йил 21 мартига қадар давом этган. Бинобарин, мазкур шеър ёзилган вақтда Чўлпон ҳали 16 ёшга тўлмаган бўлиши мумкин. Шу сабабли у ўз ёшини газетага ўн беш деб ёзган бўлса, не ажаб!

2. Чўлпоннинг яхши билган адиб Мўминжон Муҳаммаджонов «Турмуш уринишлари» (Тошкент, 1964 йил) китобида шундай деб ёзган эди: «У (Чўлпон — Р. Т.) ўн етти-ўн саккиз ёшлар «эмасдаги... йигитча экан». Агар М. Муҳаммаджонов Чўлпон билан 1916 йил кузида учрашганини эътиборга олсак, Чўлпон 1914 йили 15—16 яшар бўлади.

3. Андижонда 1914-йилларда Абдулҳамид исмли бошқа шоир яшаганлиги маълум эмас.

Шу мулоҳазаларга кўра, «Туркистонли қардошларимизга» шеърини Чўлпонники деб айтсак бўлади. Тўғри, шеър бадиий юксак эмас. Лекин бу асар Чўлпон ижоди такомилининг ўрганишда муҳим аҳамиятга эга деб ўйлаймиз.

1914 йилнинг сентябрида қиримлик машҳур маърифатпарвар Исмоил Ғаспирали вафот этади. Унинг вафоти туркистонлик тараққийпарварларни ҳам чуқур қайғуга солган. Ҳамза, Беҳбудий, А. Зоҳирий, Тавалло ва бошқа адиблар қатори Чўлпон ҳам И. Ғаспирали вафотига бағишлаб шеър ёзган. Шеър «Садойи Фарғона» газетининг 1914 йил, 24 сентябрь сонида эълон қилинган. Шеърда «Ҳамидий» тахаллуси қўлланилган. Шеър охирида «Андижон, 16 ёшли талаба» деб изоҳ ҳам берилган. Мана шу белгиларга қараб, шеър Чўлпон қаламига мансуб деган фикрга келдик. Албатта, бу тахмин, холос. Асл ҳақиқат, узил-кесил, келажакда маълум бўлса ажаб эмас. Чунки Чўлпон асарларининг дастхат нусхалари топилишидан умидвормиз.

Рустамжон ТОЖИБОЕВ
Қўқон

ТАДҚИҚОТ * АХБОРОТ

ЧЎЛПОН

ТУРКИСТОНЛИ ҚАРДОШЛАРИМИЗГА

Илму маърифат ҳам ҳунардин қолди маҳрум
бизни халқ,
Маърифатсизлик балосига йўлиққон бизни халқ.

Бир киши миллатпараст ўлса, деюрлар «даҳрий» деб,
Бир киши миллатни сўкса изват айлар бизни халқ.

Мактаб ўрнига очилди ҳар маҳалда майхона,
Нафрат этмак нари турсун шоду хандон бизни халқ.

Мактаба йўқ бир тийин, тўйга минг сўмлаб берур,
Чораси мушкул касалга мубталодир бизни халқ.

Ибрат олмайдир, бошига шунча кулфат келса ҳам,
Мисли бир қалтак йўқотган кўрга ўхшар бизни халқ.

Ур-да фарқ айлар йўли тўғри ила нотўғрини,
Тўғри йўлга бошласанг-да эгри хоҳлар бизни халқ.

Ҳар шаҳарда ихтилофдин, жиққа-мушдин сўз бўлур,
Иттифоқдин сўз очилса, мисли қуён бизни халқ.

Орзу қилмас ўғлини мактабда айлай тарбия,
Тўй қилуб карнай чолурни орзу этар бизни халқ.

Бошқа миллатлар солурлар ҳар маҳалда мадраса,
Онларнинг аксига солгон чойхоналар бизни халқ.

Бошқалар бонка очуб, савдо қилуб пул топса-да,
Топганини шунда бебур оч-яланғоч бизни халқ.

Кес кўз ками, эй қалам, бас, мунча фарёдинг етар,
Кўб бақирсанг, оғизга тошларин отар бизни халқ.

Имзо: Андижон, АБДУЛҲАМИД

Маорифпарвар бобомиз муҳтарам Исмоил Ғаспирински ҳазратлари ҳақинда таъзияномамиз

Шеър

Муттакон аҳли ислом эрдингиз,
Миллатимиз йўлида жон эрдингиз.

Эй бизи уйғотгучи устодимиз,
Ифтихори равнақи исломимиз.

Эскилари қилдингизким тор-мор,
Жойингиз жаннатда бўлсун барқарор.

О(л)тмиш бешда сиза етти ажал,
Бу ажал ила этказдуқ бемажал.

Миллатинг порлоқ чароғи ўчти, оҳ,
Биз жужуқларни бобоси кўчти, оҳ.

Эй Ҳамидий, қил дуони доимо,
Васфинга ожиз эрурмиз оҳ эй мо.

Имзо: Андижон, 16 ЁШЛИК ТАЛАБА

Саҳифани Маҳмуд САЪДИЙ тайёрлади.

МУҲЙИ

ҒАЗАЛЛАР

Ғунча оғзин қилса нисбат ногиҳон ёр олдида,
Эй сабо, ёрим учун оғзини ур, ёр олдида.

Айла авроқни паришон гулни ҳам гулшан аро,
Айласа ҳамранглиғ лофини дилдор олдида.

Айламанг нисбат қадини сарв ила тўбиғаким,
Иккисида не мажол ул сарвирафтор олдида.

Ул жамола барча гуллар боғ аро ошифтаҳол;
Лек йўқ савсанда тилким, қилса изҳор олдида.

Тор-тори сунбулунгни наҳхатидин қон ютуб,
Нофа янглиғ хундиллдур мушки тотор олдида.

Ул пари кўйинга ногаҳ ёр тобсанг, эй сабо,
Шарҳи дарди иштиёқим айла изҳор олдида.

Хундилман лола янглиғ ул юзинг шавқидаким,
Санга етмас арзи ҳолим жамъи ағёр олдида.

Оҳ чекмай найлайинким, фарқ этмас ёрлар,
Бўлди хармуҳра баробар дурри шаҳвор олдида.

Бўлмасуму мунча ширин сўзласа, қилса рақам
Муҳйини ширин сухан ул шаҳди гуфтор олдида.

●

Ўтуб умрум хато бирлан, кечурғайсен гуноҳ, ёраб.
Агар лутф этмасанг манга, на қилғумдур жазо, ёраб.

На тил бирлан баён айлай, гуноҳим ҳаддин афзундур;
Бўлуб масруф авқотим пайи нафсу ҳаво, ёраб.

Сафойи этмадим ҳосил риёзатлар била гарчанд,
Мени маҳшар куни ҳашр айла бо аҳли сафо, ёраб.

Қадам қўймай сени йўлингда, ҳаргиз бандалиг қилмай
Тамоми умр сарф эттим ба кирдори хато, ёраб.

Манга лутфунг била бергил наҳоте аҳли туғёндин,
Буларни ихтилотидин бўлуб рўзим сиёҳ, ёраб.

Асири доми шайтонлар бўлубмен, йўқ халосимким,
Ҳаво аҳлини қайдига бўлубман мубтало, ёраб.

На манда қуввату тоат, на эҳсону саховатким,
Мени маҳшар куни қилма гирифтори жазо, ёраб.

Агар чанди гуноҳ бирла ўтар Муҳйини айёми,
На ғам маҳшар куни қилсанг шафеим Мустафо, ёраб.

●

Мени ишқи мажозинга гирифтор айлама, ёраб.
Алар ишқи била бағримни афгор айлама, ёраб.

Вафоси йўх, жафоси чўх париваишлар ғами бирла —
Кеча-кундузларим дийдамни хунбор айлама, ёраб.

Кўнгул чоҳи занахдонига банд ўлғоч, бўлуб ошиқ,
Жамеъи ёру аҳбобимни безор айлама, ёраб.

Манга фазлинг насиб айлаб, хатодин сақла бандангни,
Бу бебоку жафожўйлар билан ёр айлама, ёраб.

Фарангизодалар ишқида Мажнундек қилиб сарсон,
Мени маҳбуси печи тоби зуннор айлама, ёраб.

Қилиб мастур айбу журму нуқсонимни, маҳшарда —
Мени расво қилиб, айбимни изҳор айлама, ёраб.

Ямонлар суҳбатидин сақлагил, арбоби дунёдин;
Мени дармондаи зиндони фужжор айлама, ёраб.

Кечиб, дунёи фонийнинг муродин истамас Муҳйи;
Ани жуз лойиқи дийдори дилдор айлама, ёраб.

●

Тоқатим тўлди, жоно, лаъли хандонинг кўруб.
Бўлди ошифта дилим зулфи паришонинг кўруб.

Тийра эрди рўзгорим, баски ҳижрон шомида
Равшан ўлди субҳ янглиғ меҳри тобонинг кўруб.

Ҳар тараф кўнгул кўзин парвоз айлаб, оқибат —
Сайд бўлди донаи холи занахдонинг кўруб.

Қатра-қатра кўзим қон ўлди йиғлаб, эй пари,
Тугма ўрнига қадалғон лаълу маржонинг кўруб.

Кўлга олғон чоғда зоҳид риштаи тасбеҳини,
Айлади зуннор анга бўйнинга дандонинг кўруб.

Даъвийи озодалиғ айлар эди бўстон аро,
Банда бўлди сарви қаддингни тарзи хиромонинг кўруб.

Ишқ расмин этмаз эрдим ихтиёр оламда мен,
Ошиқ ўлдум, эй париваш, чашми фаттонинг кўруб.

— Чашман кавсар лабида сабзан тарму? — дедим,
Лабларингда жўш урган хатти райҳонинг кўруб.

Не бўлур шод айласанг, бир лаҳза айлаб илтифот,
Муҳйини сарғаштан муштоқи дийдорнинг кўруб.

●

Ақлимни олди ногоҳ ул шўх, моҳ талъат,
Ҳусну жамоли гўё монанди хўри жаннат.

Фарғонада назири йўқ они хўблуғда,
Бир маҳваши парирў, то сар ба по латофат.

Отини айтиб бўлмас бегоналар ичинда,
Жаннатни ҳури янглиғ йўқ мисли бо шарофат.

Ҳақ айласун насиба жаннатни биз фақира,
Йўқ ҳажрида қарорим бир лаҳза, нисфи соат.

Жаннат қилиб тамонно, чектим азоби беҳад,
Қилсун худойи олам жаннатни бизга қисмат.

Рухсораси эрур гул, сочи мисоли сунбул,
Ошифта анга кокул гўёки мушки Тийбат.

Ҳуру пари мисоли бўлмас жаҳонда ҳаргиз,
Ваҳ-ваҳ, бўлурму мунча бир Муштари саодат.

Муҳйи, санга бўлубдур бир ошиқ дилафгор,
Сўрсанг-чи ҳолларни, эй ёр, хуш назокат.

●

Эй чархи сифлапарвар, ман сандин айлайин дод.
Маҳзун, хаста дилман, то чанд мунча бедод.

Умрум ўтуб ҳамиша ноком, дарду ғамда,
Эй золими ситамгар, бир лаҳза қилмадинг шод.

Вайронадур биноим матлуби муддаолар;
Бир этмадинг, дариғо, мақсад уйини обод.

Вазъинг ҳамиша менга жавру жафо биландур,
Мундоқ бўлурму золим, жавру ситамға муътод.

Ҳар лаҳза тоза-тоза етғай ҳаводиси ғам;
Золим фалак, ситамдин қилсанг-чи эмди озод.

Эшитгучи киши йўқ афғоними жаҳонда,
Етмас кишига ҳаргиз ман айлаганда фарёд.

Сан айлама тамонно иқболу давлатингга,
Бир гардиш ила айлар борингни жумла барбод.

Доми ҳавоға зинҳор майл этмаким, муқаррар —
Айлар сени гирифтор бир кун бу нафси сайёд.

Муҳйи, жаҳонга ҳаргиз қўйма бино, фанодур,
Ҳақ айласун, илоҳи, жаннат уйини обод.

●

Қайси гулшанни санингдек бир гули раънаси бор?
Қайси бир гулни манингдек булбули шайдоси бор?

Қайси Лайлининг манингдек ошиқи Мажнуни бор?
Қайси Мажнунинг санингдек нозанин Лайлоси бор?

Қайси Узро мен киби Вомиқни пайдо айламиш?
Қайси Вомиқни жаҳонда сен киби Узроси бор?

Этмасун озодалиғ даъвоси сарви бўстон;
Қайда бу рафтору хусну қомати зебоси бор?

Рўзгорим тийра, гар ҳолим паришон — не ажаб-
Ким бошимда бир париваш зулфининг савдоси бор.

Азми жавлон этмасун сарвимки, рафторин кўруб,
Халқ аро мунча қиёмат шўришу ғавғоси бор.

Айласа Жамшидлиғ лофини ҳар ким, — бок эмас, —
Базмида бир сен киби дилдори базмороси бор.

Маҳфилим — жаннат, майим кавсар, —
десам йўқ айбким,
Ул париваш васлида ҳар кимни бир дабдаси бор.

Ҳар ким ўз ҳолиға айлар ҳадя. Муҳйи ёрига —
Гавҳари ашъордин бир туҳфаи аълоси бор.

●

Баҳор айёми хушдур гулшану боғ,
Чиқиб саҳрога, бўлди табъимиз чоғ.

Мусаффо айлади дилдан тамоми
Кудуратларни сайри сабзаи боғ.

Агар бўлса муяссар ҳукму фармон,
Саёҳат айламоққа хуш экан тоғ.

Қимиз бирлан қаво-у сабзаи хўб,
Яна андин зиёда маска қаймоқ.

Агар нон бўлмаса, не ғамки, тайёр —
Фатиру қатлама бирла бўғурсоқ.

Курутобу била ул ширдоғи
Таоми хўб лазиз, инчи ҳар гоҳ.

Сариғ ёғи била асал қўшулса,
Касал еса, бўлур бир лаҳзада соғ.

Париваш билан айлаб тамошо,
Баланду паст бўлди кўнглимиз чоғ.

Фасоҳат гулшанининг булбулидур,
Тағофул айлама Муҳйиға, эй зоғ.

●

Мунча ҳам, эй гулузорим, қапқародур кўзларинг.
Эл гумон айлар муқаррар сурмасодур кўзларинг.

Кўймағай ўлдурмайин ошиқни ҳаргиз, эй пари,
Кон тўкарға баски доим мубталодур кўзларинг.

Айлади жаллодлиғ расмини элга ошкор;
Раҳми келмас хасталарға бенбодур кўзларинг.

Гаҳ қошинг мойил бўлур қатлимга, гоҳи кўзларинг;
Улдурурға қош билан бир ҳамжодур кўзларинг.

Дилрабо, журмим надуркимки, боқмайин мен хастаға,
Золиму бебоку шўху пуржафодур кўзларинг.

Гўшан чашми-ла боқиб, лутф этиб агарга,
Манга қолғонда ажойиб бо қародур кўзларинг.

Ўзбек адабиёти намуналари

Шум рақибларга дамодам шевалар бирла боқиб,
Не учун мен хастаға ноошнодур кўзларинг.

Ҳар куни юз бегуноҳни қатлиға тайёр эрур;
Халқ учун битган ажаб кони жафодур кўзларинг.

Сайд бўлмай найласун Муҳйи кўруб оҳу кўзунг;
Элни сайд этмоқ учун доми балодур кўзларинг.

ҚИТЪАЛАР

Дунёталабо, ганжу дирам ҳам қолмас;
Ишраталабо, ишрати Жам ҳам қолмас.
«Ман бешу бу — кам!» — деб ўзинга қўйма бино,
Етса ажалинг, бу бешу кам ҳам қолмас.

●

Арбоби шарорат била бўлманг ҳамдам;
Кўргайсиз ани суҳбатидин ғусса-у ғам.
Умрингни сан ўткарма залолат бирлан,
Ҳосил санга ул суҳбатидин ранжу алам.

●

Насядин охир жадал пайдо бўлур,
Ўртада макру хиял пайдо бўлур.
Ошнолиғ қасдига етғай зарар;
Охири ондин халал пайдо бўлур.*

●

Эй соҳиби кошона қасру айвон,
Айлар сени қасринг ҳаводис яксон.
Кўп қўйма бино, қасру аморотинга,
Ким марг қилур қасри вужудинг вайрон.

* Муҳйи девонида шу мазмунда 6 қитъа бор. — А. Ҳ.

●

Эй Фузулий, бу на ашъору на девондур бу!
Сўзларинг жумла маориф, бу на ирфондур бу!
Баргу бори ҳама ирфон, анга ҳайрон Муҳйи;
Демиш ҳайратда: — «Бу не боғу не бўстондур бу!»

●

Келди Наврўз, эй ёронлар, (очди бағрин) лолазор;
Гул чаманда очилиб, булбулни қилди бекарор.
Кўп ғаниматдур баҳору ёз ила гулшан аро —
Жамъ ўлуб аҳбоблар, суҳбат этинглар ихтиёр.

ФАРД

Дўстлиғда минг киши камлиқ қилур;
Лек душманлиғда ортуқ бир киши.

ЛУҒАТ

Хармуҳра — эшакмунчоқ;
Дурри шаҳвор — шоҳона дур;
Масруф авқотим — сарфланган вақтим;
Ҳашр айла — тўпла, йиғ;
Ихтилот — қўшишиш, борди-келди;
Фарангизода — европали;
Фужжор — бузуқ одамлар;
Фирдавси дийдор — дийдор жаннати, кўришиш боғи;
Сифлапарвар — пасткашларни парвариш этувчи.

СЎФИ ОЛЛОЁРНИНГ ҚАБРИ

Акс садо

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг ўтган сонларидан бирида Сўфи Оллоёр ҳақида тадқиқот берилди. Онгимизга «мистик» деб ўрнашиб қолган бу улуғ зот ҳақида тузукроқ маълумот ололмай, гўёки бу ер бўлиб ўтганимизга ҳар қанча афсус қилсак арзийди.

Бундан 12—15 йил муқаддам, Сурхондарёда бўлганимда, Денов районидаги Карл Маркс номидаги совхоз директори Абдуқаюм Каримов менга Вахшивор маҳалласини кўрсатиб, шу атрофда Сўфи Оллоёр қабри борлигини айтиб қолди. Қабристонга бордик — қия тепалик ёқасида экан. Кўримсизгина, дой-пахсадан қурилган кичик қабр. Мозор қоровчиси тиловат қилди ва Сўфи Оллоёр каттакўрғонлик экани, умрининг охирида шу ерга келиб, вафот этгани ва шу ерга дафн қилинганини айтди.

Бу гап қанчалик аниқ, билмайман.

Сўфи Оллоёр вафоти, унинг қабри ҳақида бошқа хеч қандай маълумот учратмадим. Эҳтимол, бошқа Сўфи Оллоёрдир? Шаккоклик қилмайлик, марҳумнинг руҳи безовта бўлмасин. Ўша даврдаги заҳарланган онгимиз билан, у зот ҳақида «диний-мистик, дарвеш»дан бўлак тушунчам йўқ экан, шоир қабри ҳақида одамларга ривоят ҳам гап айтишдан ҳайиқардим.

«Тарозу борига иқроримиз бор...» мақоласини диққат билан ўқиб, шуни таҳририятга маълум этишни лозим топдим.

Анвар ТОЖИЕВ,
журналист

КИНОФЕСТИВАЛ: ТАРИХДАН ЛАВҲАЛАР

1968 йили биринчи Халқаро Тошкент кинофестивалининг ўтказишига тайёргарлик кўрилаётганда, бу фестивалнинг «Тинчлик, ижтимоий тараққиёт ва халқлар озодлиги учун» деган шиори дунё кино намояндалари орасида хайрихоҳлик топар, деб умид қилинган эди. Умид зое кетмади. Фестивалда ўнлаб мамлакатларнинг юзлаб кино ходимлари бир-бирлари билан яқиндан танишдилар, тинчлик, озодлик, тенглик, тараққиёт сингари олижаноб мақсадлар йўлида хизмат қилишга бел боғладилар.

Биринчи Халқаро фестивалда 49 мамлакатдан 328 қатнашчи ва меҳмон иштирок этган бўлса, 1972 йилдаги иккинчи Тошкент Халқаро кинофестивали ва бу муносабат билан уюштирилган кино бозорида 62 мамлакатдан 500 га яқин кинематография ходимлари ва матбуот вакиллари иштирок этишди.

Иккинчи фестивалга Англия, Италия, собиқ ГФР, Америка Қўшма Штатлари, Швейцария, Франция, Колумбия, Мексика, Перу, Чили, Бразилия, Болгария, собиқ Германия Демократик Республикаси, Руминия, Чехословакия, Югославия сингари мамлакатларнинг кино вакиллари меҳмон сифатида иштирок этишди. Фестивалда намойиш қилинган фильмлар сони 20 га етди. Бу фестивалда Япония ва Бангладеш мамлакатлари биринчи бор қатнашдилар.

Учинчи Халқаро кинофестивал 1974 йили бўлиб ўтди. Унга 70 мамлакатдан 300 дан ортиқ вакил келди. Бу фестивалда Лотин Америкаси мамлакатлари биринчи марта ўз фильмларини намойиш этди ва шу йилдан бошлаб Тошкент фестивали Осиё, Африка ва Лотин Америкаси мамлакатлари фестивали деб атала бошланди. Фестивалда «Қуёш тутилиши йили» (Мўғулистон), «Ёлғиз кишининг учрашувлари» (Мексика) ва «Абу Райҳон Беруний» (Ўзбекистон) фильмлари катта муваффақият қозонди.

Осиё, Африка ва Лотин Америкаси мамлакатларининг тўртинчи Тошкент Халқаро фестивалида Осиё қитъасидан 34, Африкадан 34 ва Лотин Америкасидан 14 давлат — жами 82 мамлакат иштирок этди. Бундан ташқари, Европа ва Америкадан меҳмонлар келди. Тўртинчи фестивал экранида 110 та бадиий ва 115 та ҳужжатли фильмлар кўрсатилди.

Уч қитъа мамлакатларининг бешинчи Тошкент Халқаро кинофестивали 1978 йилнинг май ойида ўтказилди. Фестивалда ҳаммаси бўлиб 85 мамлакат ва тўртта халқаро ташкилот иштирок этди. Бундан ташқари, Европа ва Америкадан ўнта давлат вакиллари меҳмон тариқасида қатнашдилар.

1980 йили ўтказилган олтинчи Халқаро Тошкент фестивалига 100 га яқин мамлакат ва тўртта халқаро ташкилот иштирок этди. Ҳаммаси бўлиб 53 бадиий ва 54 ҳужжатли фильм намойиш қилинди.

1982 йилдаги еттинчи кинофестивалда Осиё, Африка ва Лотин Америкасининг 72 мамлакат кино намояндалари, тўрт халқаро ташкилот, Америка ва Европа қитъаларидан меҳмонлар, жаҳон кинематографиясининг йирик арбоблари иштирок этдилар. Фестивал экранларида 103 бадиий ва 104 ҳужжатли фильмлар кўрсатилди.

Фестивал тартибига биноан ҳар бир давлат асосий кўрикда биттадан бадиий ва ҳужжатли фильм намойиш эта олади. Қолган фильмлар томошабинлар ҳукмига кўрикдан ташқари ҳавола қилинади. Намойиш олдидан фильм тақдим этаётган давлатлар кино арбоблари томошабинлар билан учрашув ўтказадилар. Фестиваль кунлари меҳмонлар ўз фильмлари билан айрим вилоятларга ҳам борадилар.

1988 йилга қадар ўтказилган фестивалларда фильмларга мукофот ва ўринлар берилмасди. Киноасарлар фақат диплом ва ёдгорлик нишонлари билан тақдирланарди. Бундан ташқари, фильмларга ижодий уюшмалар, касаба уюшмалари, шунингдек, бошқа ташкилот ва муассасалар

таъсис этган эсдалик совғалар бериларди. Мазкур фестивалдан бошлаб ғолиб фильмлар махсус совринлар билан мукофотлана бошланди.

Бу улкан анжуманга собиқ Совет Иттифоқи республикаларидан тўққизтаси расмий қатнашиб келарди. Кино мухлислари еттинчи фестивалда ҳам Ўзбекистон, Қозоғистон, Қирғизистон, Тожикистон, Туркманистон, Озарбойжон, Арманистон, Гуржистон, Узоқ Шарқ ва Сибир студияларида яратилган янги-янги фильмларни кўрикдан ўтказдилар.

Тошкент фестивалида Осиё, Африка ва Лотин Америкаси кино арбобларигина эмас, балки европалик ва америкалик жаҳонга донғи кетган кино арбоблари ҳам бўлдилар. Фестивал кино намояндаларидагина эмас, балки жуда кўп мамлакат раҳбарларида ҳам катта қизиқиш уйғотди. Айрим делегацияларга министрлар, парламент аъзолари, элчихона вакиллари раҳбарлик қилдилар. Натижада фестивал мамлакатлар орасидаги дўстлик алоқалари ва ҳамкорлигининг гуллаб-яшнашига замин ҳозирлади.

Тошкент кинофестивалининг Осиё, Африка ва Лотин Америкаси мамлакатларидан келган қатнашчилари баён қилган фикрлар ҳам шунга мисол бўлади:

«Биз ҳаммамиз — фестивал қатнашчилари ва меҳмонлари бир-биримизни оғаинидек, опа-сингилдек ҳис қилдик. Бу мумкин, уч буюк қитъа кино ижодкорлари ҳақида аниқ тасаввур ҳосил қилдик».

Сембен УСМОН

«Мени Тошкент фестивалининг олижаноб шиори ҳам, унда қатнашиш шарт-шароити ҳам ўзига ром этди. Биз бу ерга совринлар олиб, гулчамбарлар тақиш мақсадида эмас, ўз санъатимизни чин дилдан бир-биримизга намойиш қилиб, қимматли маслаҳатлар эшитишга, бир-биримиздан ўрганишга, камчиликларимизни билиб олишга келганмиз. Ахир, гапнинг очиғини юзингга дўстингина айтади, холос...».

Раж КАПУР

Фестивалларда чет эллик меҳмонлар ўз фильмларини кўрикка тақдим этиш билан бирга, бизнинг фильмларимизни ҳам қизиқиш билан томоша қилдилар. Улар ҳақида фикрларини баён этдилар. «Инқилоб чавандозлари», «Алангали йўллар» номли ўзбек фильмлари, «Оқ кема» («Қирғизфильм»), «Сўнгги гуллар шуъласи» («Озарбойжонфильм»), «Муҳаббат, кучинг буюкдир» («Грузияфильм»), «Ўз юлдузингни асра» («Қозоқфильм»), «Ганг узра тонг» («Тожикфильм) фильмлари шулар жумласидандир.

Халқаро фестивал муносабати билан ўзбек кино санъати босиб ўтган ижодий йўлни акс эттирувчи кўргазмалар ташкил этилади. Фестивал янгиликларини ёритиб турувчи «Кинофестивал ҳамроҳи» деб номланган рўзнома нашр этиб турилади. Фестивал кунлари чет эл ва ўзбек киноси намояндалари, кино танқидчилар ва киношунослар иштирокида 1968 йили бошланган «Кино — тинчлик, ижтимоий тараққиёт ва халқлар озодлиги учун курашда» мавзуидаги дўстона суҳбат давом эттирилади.

Бу анжуманнинг яна бир фазилати шундаки, унда чет давлатларга кинолар сотувчи муассаса Тошкентда кино бозори ташкил қилади. Бу бозорга Осиё, Африка ва Лотин Америкаси мамлакатлари кинотеатрлари ва киностудияларининг вакиллари, киноленталарини четга чиқариш ва чет элдан сотиб олиш билан шуғулланувчи мутахассислар таклиф этилади. Уларнинг бу учрашувлари, иш юзасидан бўлган алоқалар мамлакатлар ўртасида фильмлар олди-соттисини ривожлантириш ишига катта ёрдам беради.

Куни кеча ўз ишини бошлаган XI Халқаро Тошкент кинофестивали мустақил жумҳуриятимиз ўтказаётган биринчи мустақил фестивалдир. Ўйлаймизки, бу анжуман ҳам олдингиларидек, балки ундан ҳам зиёда ўтади ва Ўзбекистонимиз бўй-бастини жаҳон олдида яна бир бор намойиш этади.

Муҳими шундаки, «Ассалому алайкум» шиори остида ўтаётган бу кинофестивал миллий маданиятларнинг яқинлашуви ва бойиб боришига, уч қитъа мамлакатлари билан бизнинг мамлакат ўртасидаги ижодий ҳамкорликнинг ривожланишигагина эмас, балки барча кино санъати арбобларининг дунёда тинчлик ва тараққиёт учун биргаликда олиб бораётган курашларига ҳам катта ҳисса бўлиб қўшилади.

Муҳсин АЛИЕВ,
фалсафа фанлари доктори, профессор

АЛВОН-АЛВОН ГУЛЛАР

ОҚСАРОЙ — БУ ЁРУҒ ДУНЁДА соҳибқирон Амир Темур бағридан узилиб қолган «оҳ»га ўхшайди. Қадим Самарқанднинг мунглуғ обидаларига боқиб эл кўнглининг синиқ шакли шул бўлса керак деган ўйларга борасиз. Андижон деса, Боғишамол тарафлардан бир музтар шамол эса бошлайди. Мирзо Бобур навкарларининг нафаси бор бу шамолда, ундан чақмоқтуёқ тулпорлар ёлларининг ҳиди келади. Осмон негадир яшил, ҳилол — ғариб, яқинликдаги юлдуз ундан-да ғариб. Мозий. Бу тупроқнинг ҳар қаричи жойнамоздай пок эди, бу тупроқнинг ҳар қаричини бугун ковласангиз чинқириб калималар чиққусидир.

Қайси бир дардингни айтиб йиғлайин,
Эй, сен, Бобурлари ташлаб кетган юрт.
Илонлар, чаёнлар сиққан Ватанга
Сиғмасдан, кўзини ёшлаб кетган юрт.

Бу шеърнинг ёзувчиси синиқкўнгил шоирамиз Мақсуда Эргашева, айтгувчиси эса Маҳмуджон Азимов, куй-қўшиқлари аллақачон эл кўнглини маскан этган камтар-камсуқум ҳофиз. Унинг овози тарихнинг хомуш қирлари қаърида кўмилиб ётган товушлардан яралгандай, куйлари минорлар сукутида яширинган оҳанглару нақшин ғиштларнинг тиғиз қатидан сизиб чиқаётган андуҳлардан эшилгандай дардчил, аламнок. У мозий ёдини, тарихимиз, юрт, эл-улус фожиасини мусиқий усулда, қўшиқ тарзида айтаётган, куйлаётган тарихчи. Тарих, эл дарди ўйин, нағмани кўтармайди, бунда тарих янглиғ оғир-вазмин, дард янглиғ мустаҳкам бўлмоқ керак. Мамнуният, шодмонлиғ хас янглиғ енгилдир, бир ўткинчи елдек учади кетади, дардмандлик эса обида сингари собитдир.

У 1955 йили Тошкентда туғилди. Тошкент дорулфунунининг тил ва адабиёт факултасини битирган. Шеъриятдан хабардор, шеърни яхши тушунади. Шу сабабли қўшиқлар мажмуасида бирорта ҳам жўн матнли, бачкана шеър йўқ. Барча қўшиқлари жиддий, сермазмун.

Отаси Мақсуд ака, айниқса онаси Инобат опанинг беминнат тарбияси, ўз интилишлари, беҳаловат кўнглию беором феъли уни шу муборак йўлга олиб кирди. Ўзи ҳақида ҳеч қачон катта гапирмайди. Бетайин давраларга хуши йўқ. Уч фарзанди, зукко устозлари, беғараз дўст-ёрлари бор. Энг муҳими, эл ичида қўшиқларини яхши кўргувчи хайрихоҳлари кўп. Раҳматли Маъмуржон Узоқов, Комилжон Отаниёзовларнинг қўшиқларини яхши кўради. Ўзини ул беназир зотлар яратиб кетган мактабнинг бир камтар шогирди деб билади. Устоз ҳофизларимиздан Ориф Алимахсумовнинг унга, қўшиқларига меҳри баланд.

Эл ичида номи чиққан хонанда ҳақида яна нима дейиш мумкин? Дейлик, элнинг ўзи нима дейди.

«Маҳмуджон Азимовни биласизми?» — десангиз биров: «Э, ҳа, «Мен дардимни кимга айтаман»ни айтганми?» — деса, яна биров «Самарқанд»ни зўр айтган», бошқа биров эса «Амир Темур бува ҳақида биринчи бўп ашула айтган шу-да, уккағар!» деб қўяди. Устоз Эркин Воҳидов Амриқо сафаридан қайтгандан сўнг Ёзувчилар уюшмасининг олдида Муҳаммад Юсуфни кўриб, ҳол-аҳвол сўрашилгач, шундай деган эдилар:

— Муҳаммаджон, сизни табриклайман. Нею Йорк кўчаларида юрганимда сизнинг қўшиғингизни эшитдим. Тавжум, сершовқин Амриқода катта кўчанинг ўртасида, бегона юртда ғалати бўларкан, киши...

Шоиримиз Амриқода эшитган ўша қўшиқ Маҳмуджон Азимовнинг Муҳаммад Юсуф шеъри билан айтиладиган «Мен дардимни кимга айтаман» қўшиғи бўлган. Нею Йоркдаги дўкондор ватандошларимиз шу қўшиқ орқали Ватан билан дийдорлашиб турганлар. Бир шоир ва бир хонанда учун бундан ортиқ мукофот бўлмаса керак. Эркин ака айтган бу воқеага ҳам уч йиллар бўлди.

Мен яна Сариосиёдаги Ўктам аканинг чойхонасида бўлган гурунгни ҳам яхши эслайман. Янги, яхши қўшиқларнинг беминнат тарғиботчиси Абдумалик Абдуқодир ўғли, дўхтир дўстимиз Фарҳод Аъзам, шеъру қўшиқ деса терисига сиғмай кетадиган Назрулло, Комилжон деган жўралар, ҳар доим безовта, жонсарак юргувчи ошномиз Омон ҳофизлар даврасида гурунгимиз авжи қизиган пайти чойхонанинг чинор шохига илинган карнайидан нохос ўша қўшиқ тарала бошлади. Ҳаммамиз жимидик. Амриқода эмас, ўз юртимизда ўтирган эдик, биз. Шундай бўлса-да, даврада ғаройиб ҳолат зоҳир бўлди. Эсаётган шамол тиниб, азим чинорлар ҳам сукутга чулғандилар.

Самарқандга борсам мен агар
Улуғбекни кўриб қайтаман.
У қон йиғлаб қолар ҳар сафар:
Мен дардимни кимга айтаман?

Ҳар бир ҳофизнинг пешонасига аввалига битта қўшиқ битган бўлади. Шу қўшиқ уни элга танитади, шу қўшиқ унинг умрий қисматини белгилаб беради. Маҳмуджоннинг манглайи тор эмас экан, унга раво кўрилган шеърларнинг юки залворли, «Самарқанд» шеъри, ушбу шеър орқали Муҳаммад Юсуф бирлан ошнолик — унинг омади. Худо яхши зотларни ҳар кимга ҳам дуч қилавермайди, қолаверса Муҳаммад Юсуф шеърларининг ёш ҳофизларимиз ижросида айтилиши, ўзбек қўшиқчилигидаги сохта, ясама матн, оҳангбозликни сезиларли даражада синдирди ва бевосита маънавиятга дахлдор ушбу муҳитда Маҳмуджон Азимов қўшиқларининг ҳам ўз ўрни бор.

ЮҚОРИДА МАҲМУДЖОНГА куйлаётган тарихчи деган сифат бердик. У ўзбек қўшиқчилигида ҳали ҳеч ким очмаган, эътибор бермаган янги бир йўналишни кашф этди. Юрт тарихи, мозий оҳанглари, элимизнинг улуғ фарзандлари, қадим минорлару обидалар унинг қўшиқларида ўзгача бир тарзда бўй кўрсатди. Фожиани қўшиқ йўсинида элга баён айлаш осон иш эмас. Санъаткордан беқиёс тажриба-маҳорат, қувваи ҳофиза талаб этилади. Ва борингки, буларнинг бари бўлган тақдирда ҳам кўнгилда дард бўлмаса ёмон. Не бахтким, Маҳмуджонда ҳаммаси тугал, тўкис. Унинг қўшиқларида мунғайган минорлар сукути тилга киргайлар. Улуғбек фиғон айлайди уларда, Мирзо Бобурнинг нидоси юракларни ўртайди. Усмон Носир, Абдулла Қодирийларнинг мунтазир кўзлари пардалар аро зору абгор ўтаверадилар, қадим Бухоронинг мажруҳ нақшларидан кўзёш сирқирайди. Бундай қўшиқларни тинглаган эл тарихини, шаъну шавкатини ўйлай бошлайди, оёқости қилинган, қулга айлантирилган ғурурини қўмсай бошлайди.

Сиз қайдасиз, улуғ меъморлар,
Бухоройи шариф беморлар.
Бугун унинг куйган кўксига
Қулар мингга кирган деворлар.

Унинг ҳолатида даъво йўқ. У қўшиғи ва ёўзини тутиши билан иддао қилмайди. Умуман у ўзи, ўз қўшиқлари ила банд, кўришганда, гаплашганда, йўлда ва даврада «у мудом минораларни ўйлаётган бўлса керак» деган ўй кечади кўнгилдан. Мозий ёди, тарих дарди билан яшамоқнинг ҳам ажиб ҳикмати бор. Улуғ руҳлар, мўътабар арвоҳлар мозийдан бизга қараб интиқ-илҳақ интилиб турибдирлар. Кўнгил алар сари интилса, аларни қўмсаса, кўнгил озода бўлса аларнинг кишини қўлламоғи бордир.

Маҳмуджоннинг юксак дард ва алам билан айтган энг яхши қўшиқларидан бири улуғ бобомиз Амир Темур ҳақидадир. Ҳофиз бунда армонни ҳам, аламни ҳам муносиб нуқтага етказа олган. Шоирнинг, хонанданинг дарди ажиб яхлитликда намоён бўлган ушбу қўшиқни воқеа сифатида тан олмоқ керак:

Мен не қилай? Мен бир ожиз бандаман,
Руҳлар билан бир жисму бир тандаман.
Узр сўраб ҳар кун Самарқанддаман
Амир Темур руҳи мени азоблар...

МАҲМУДЖОН ҲАЛИ ЎЗ ҚЎШИҒИНИ айтиб бўлгани йўқ. Ўзи ҳали ўз қўшиғидан қониқмай юрибди. Балки ҳамма гап ҳали олдиндадир, энг керакли қўшиқ ҳали айтилмагандир балки? Хизмат кўрсатган хонанда, ёшлар мукофоти — булар шунчаки рағбат, унинг ҳали ниятлари мўл, энг муҳими, эл ҳали ҳам ранжу ситам чекмоқда, унинг дарди туганмас, бас, шундай экан, тинмоқ ва тинчимоққа ҳали эрта. Созандалари Муҳаммаджон Тўхтаматов, Фахриддин Низомов, Ҳусан Носиров ила изланмоқда, янги оҳанглар, парда ва куйлар, янги қўшиқ яратмоқ бу — азоб иш, ўз қўшиғингни айтмоқ эса ундан-да азоб. «Алвон-алвон гуллар ёғар адирларга». Алвон-алвон гуллар. Бу гуллар эврилиб бир куни алвон-алвон қўшиқларга айлангусидир.

Сирожиддин САЙЙИД

«НАФОСАТ» — ЭЛЛИК ЁШДА

МАЪНАВИЙ МАЖБУРИЯТ ҲИССИ

«НАФОСАТ» ОЙНОМАСИНИНГ ташкил этилганига ярим аср тўлди. У авваллари «Социалистик Ўзбекистон», «Ўзбекистон», «Меҳнат ва турсанъати», «Санъат» номлари муш», «Совет Ўзбекистони билан нашр этилган. Даврлар ва ҳаёт ўзгарди. Ойнома номи билан унинг мазмуни, йўналиши ҳам ўзгарди. Турли номларда нашр этилган ойнома асосан «Совет Ўзбекистони санъати» бўлиб чиқа бошлагач, аниқ ва изчил дастурга эга бўлди. Санъат ва маънавий қадриятларга асосий эътиборни қаратган нашр тез орада ўз муштарийларини топиб, ҳатто унинг нашри 50 минг нусхага кўтарилди. Ойноманинг туғилиши Шароф Рашидов номи билан боғлиқ. Шароф Рашидовнинг адабиёт ва санъат, нафосат ва маънавиятга бўлган муҳаббатининг рамзи сифатида мазкур ойнома нашр этила бошлаган эди.

Айниқса, Нурали Қобул муҳаррирлик қилган даврдан бошлаб, ойнома ўзбек санъати ва маданиятининг назарий минбарига айланди. Театр ва тасвирий санъат, кино ва халқ ижодиёти соҳалари бўйича уюштирилган давра суҳбатлари, иқтидорли журналист Анвар Жўрабоевнинг жаҳон маданиятининг буюк сиймолари билан қилган «Дил суҳбатлари», санъатимиз ва маданиятимиз арбоблари ҳақидаги очерк, эссе ва мақолалар ўзбек санъатшунослиги ҳамда маданиятшунослигига қўшилган ҳисса бўлди.

Ўзбек санъатшунослиги тарихан ёш ҳамда хилма-хил жанр йўналишларида шаклланиб келаётган соҳа эди. Йирик илмий тадқиқотлар қаторида кундалик ижодий жараён билан боғлиқ ва унга таъсир этувчи, тажрибаларни умумлаштириб, тараққиёт анъаналарини кўрсатувчи илмий-танқидий, оммавий-публицистик мақолалар зарур эди. Бу вазифани ойнома ўз зиммасига олиб, имкон қадар бажара бошлади. Ўз она тилида миллий санъат бўйича ёзиш мушкул бўлган бир даврда ойномага асосан рус тилида келган мақолалар оз сонли редакция ходимлари томонидан таржима ва таҳлил қилиниб, муштарийларга етказилишининг ўзини қаҳрамонлик дейиш мумкин.

Маънавий дунёдаги ўзгариш бирдан ва бехосдан кечмаслиги аён. Киши эрталаб ёстиқдан бош кўтарганда кечқурунги кайфиятга нисбатан ўзини тескари ҳолатда ҳис қилиши мумкин. Инсон танаси соатлар сайин ўз маромини ўзгартирса, маънавият ва руҳият ўзгариши учун узоқ вақт керак бўлади. Ана шу ҳақиқатга асосланган ҳолда биз йиллар давомида муштарийлар маънавияти, диди, бадиий-эстетик оламига таъсир этиш учун уларга гўзалликнинг ранг-баранг намуналарини ҳадя этиб келамиз. Мафкуравий оламдаги тазйиқлар ва танбеҳлар авжга минган йилларда А. Қодирий, М. Беҳбудий, С. Хондайлиқий, Фитрат, Чўлпон, Зиё Саид ва Элбекнинг асарларидан намуналар, улар ҳақида мақолалар эълон қилинди. Маънавий-ахлоқий, эстетик эҳтиёж шуни тақозо этарди. Ойнома ва рўзномалар маълум даврнинг ижтимоий-сиёсий ва бадиий солномаси бўлиб қолишидан бошқа яна бир ажойиб хусусияти бор. У ҳам бўлса, миллат ва ижтимоий муҳит бағрида тўпланган орзу, армон ва ғояларни ҳам ўз вақтида илғаб олишдир. Ана шунда у муштарийлар юрагига йўл топа олади. Мамнуният билан қайд этишимиз мумкинки, «Нафосат» ойномасига келадиган хатлар, хабарлар, бизнинг овозимиз жумҳуриятимиздан чекка ўлкаларга ҳам етиб бораётганидан далолат беради.

ЎЗБЕК САНЪАТИ ВА САНЪАТКОРЛАРИ ҳаётини ёритиш борасида ойнома эришган бир масалани алоҳида таъкидлаш жоиз. Журналистикада одат тусига кирган «ўзгалар номидан материал уюштириш» иллатидан қутулдик. Биз ҳозир мамнуният билан ойномамизда ўз фикр-мулоҳазаларини билдириб келаётган Сора Эшонтўраева, Зикир Муҳаммаджонов, Абдулҳақ Абдуллаев, Лутфулла Абдуллаев, Баҳодир Йўлдошев, Шукрулло, Асқад Мухтор, Мирмуҳсин, Озод Шарафиддинов, Ўткир Ҳошимов, Эркин Воҳидов, Галия Измайлова, Рустам Абдуллаев, Абдумўмин Бойматов, Розия Каримова, Алишер Мирзаев каби ўнлаб ижодкор-мунаққидларимизга эгамиз.

«Нафосат» ойномаси Ўзбекистон республикаси Маданият ишлари вазирлиги тасарруфига ўтгач, таҳририят жамоаси олдидаги вазифалар кенгайди. Фақат санъат ва санъаткорлар эмас, кенг тармоқли маданият соҳалари ҳам диққат марказига кўчди. Кутубхона ва китобхон, маданий-маърифий муассасалар ва маданият масканлари, музей ва миллий қадриятлар, маданият соҳасида ишловчи кадрлар ва уларнинг муаммолари, маданият ҳамда санъат олий, ўрта, махсус ўқув юртларидаги аҳволни ёритиш зарурияти кучайди. Маданият соҳасидаги бепарволик келажакда аччиқ натижаларга олиб келади. Ўқиш ва дунёвий ахборотдан маҳрум миллатнинг келажаги йўқ. Инсон ва миллат маданияти эса ғойибдан шаклланиб қоладиган нарса эмас. У авлодлар ва арбоблар елкасидаги маънавий мажбурият юкидир. Бу юкдан кимки ўзини четга олса ёки унга бепарво қараса, халқи ва миллати, истиқболи олдида хиёнат қилган бўлади. Ана шунинг учун ҳар бир ойнома ва рўзномага бўладиган обуна масаласини ҳам миллат маънавияти тақдири билан боғлиқ катта ижтимоий ҳодиса деб қарамоқ керак. Ҳар бир соҳада иқтисодиёт ва тижорат, савдо-сотиқ ва борди-келдиларга жиддий эътибор берилаётган пайтда обуна масалаларини ўз ҳолига ташлаб қўйиш маданиятга бўлган бепарволикдан дарак беради.

Ойномамизнинг 50 йиллиги муносабати билан масъулиятимиз янада кучайди.

МУСТАҚИЛЛИК МУНОСАБАТИ БИЛАН санъатимиз ва маданиятимиз тараққиётида туб ўзгариш юз бера бошлади. Ана шу тараққиёт йўналишларини илғаб олиб, халққа етказиш зарур. Бунинг учун санъатимиз ва маданиятимиз, ишлаб чиқариш эстетикаси билан боғлиқ концептуал йўналишдаги мақолалар зарур. Назарий мақолаларга ташналикни доимо ҳис қиламиз.

50 йиллик юбилейини нишонлаётган «Нафосат» ойномаси ижодий жамоаси бизнинг доимий муштарийларимиз — ҳар йили, ва айниқса, бу йил обуна бўлиб, бизга мадад қўлини чўзаётган ўқувчиларга миннатдорчилик билдиради. Бир йилга — 180 сўм, 6 ойга — 90 сўм, уч ойга — 45 сўм. Биз муштарийларга нафосатнинг ранг-баранг жамолини ҳадя этамиз. Ярим асрга тўлган ойноманинг ваъдаси бутун бўлади.

Тилаб МАҲМУДОВ,
«Нафосат» ойномасининг бош муҳаррири

КАРВОН ЙЎҚОЛМАС

Ҳақиқий қўшиқнинг яратилиши ҳақида турфа фикрлар, мулоҳазалар айтилади. Бир қалбни мафтун этган қўшиқ иккинчи бир қалбга унчалик таъсир этмаслиги мумкин. Хонандалар ҳам шундай; фақат ўз мухлисларинигина хушнуд этадилар, холос. Шу боис ҳам кўпчилик таниқли хонандаларнинг мухлислари тарафма-тараф бўлиб, баҳслашиб юрадилар. Бу ижобий маънодаги баҳс хонанда билан бирга унинг қўшиқларини ҳам элга ёяди, машҳур қилади. Лекин қалбни ҳайрат ва ҳаяжонга солган яхши қўшиқни бирор бир мухлис чинакамига таърифлаб беролмайди. Аслида санъат даражасида айтилган қўшиқ ҳеч қандай таърифга сиғмайди.

Ана шундай қўшиқ ижодкорларидан бири, хушовоз хонанда, Халқаро Аҳмад Яссавий мукофоти совриндори Бахтиёр Холхўжаев бўлади. Бу номнинг қўшиқ мухлислари эътиборига тушганига чорак асрга яқинлашди. Шу давр ичида ўнлаб дилрабо қўшиқларини мухлислари қалбига муҳрлади. Бахтиёр Холхўжаев қўшиқчилик санъатининг машаққатли йўлида ўз ижро услубини топиб, унга кундан-кун сайқал бермоқда. У узоқ йиллар «Шодлик» ашула ва рақс ансамблида ишлаб, дунёнинг кўпгина мамлакатларида бўлиб, ўзбек қўшиқ санъати довруғини таратишга муносиб ҳисса қўшди. Ҳозир у «Тўрон чечаклари» ансамблининг бадиий раҳбари.

«Ўзбектелефильм» ижодкорлари таниқли хонанда Б. Холхўжаевнинг ҳаёти ва ижоди ҳақида ҳикоя қилувчи «Бахтиёр» ҳужжатли фильмини яратдилар. Бу фильм республика телевидениеси орқали илк бора намойиш этилди.

Бешак билинг, бу дунё
барча халқдин ўтаро,
Ишонмагил молингга, бир
кун қўлдан кетаро.
Ота-она қариндош қаён
кетди—фикр қил,
Тўрт оёғлиғ чўбин от бир
кун сенга етаро...

Буюк шоир Хожа Аҳмад Яссавийнинг айрим ҳикматлари асосида яратилган ушбу қўшиқ билан бошланувчи фильмнинг сценарийсини шоир Азим Суюн ёзган. Режиссёр Шуҳрат Хўжаев. Оператор Марат Солиев. Фильмдаги безакларни рассом Аъло Ғаниев ишлаган.

— Фильм асосан Бахтиёр Холхўжаев туғилиб ўсган Фориш туманининг гўзал Гараша қишлоғида, Зоминнинг хушманзара жойларида, Аҳмад Яссавий мақбараси ёнида ва қадим Самарқанднинг Регистон майдонида суратга олинди, — дейди фильмнинг бадиий раҳбари Анвар Ёқубов. — Унда, айниқса, операторнинг ниҳоятда юксак дид билан бажарган ишини алоҳида таъкидлаш керак. Чунки қўшиқ руҳи билан она табиат манзаралари бир-бирига уйғунлашиб кетган. Худди Бахтиёр Холхўжаевда санъат билан инсонийлик фазилатлари уйғунлашиб кетганидек...

Фильмда Б. Холхўжаев Абдулҳамид Чўлпон, Нормурод Нарзуллаев, Саъдулла Ҳаким шеърларига басталаган қўшиқларидан ижро этган.

Йиллар этагидан тўкилган
гавҳар,
Сарбон адашмаса, карвон
йўқолмас...

Ҳа, Бахтиёр Холхўжаевнинг янги-янги қўшиқлари парвоз арафасида. Сорбон эса ғайрат ва шижоат билан йўрғилаётган бу дилрабо қўшиқларни кўнгил гавҳари сари садолантирмоқда.

А. ОЧИЛОВ

СУРАТДА: фильмнинг бадиий раҳбари Анвар Ёқубов, оператор Марат Солиев, хонанда Бахтиёр Холхўжаев (ўртада) билан.

ЎзАС АХБОРОТИ

Тожикистон ва Ўзбекистон санъаткорлари узоқ йиллардан буён бир-бирларининг қўшиқларини куйлаб, асарларини саҳналаштириб келганлар. Шоир ва драматург Ҳайдар Муҳаммадни тожик зиёлилари яхши биладилар. Бундан бир неча йил олдин Хўжанд вилоят мусиқий драма театри адибнинг «Тошкентнинг нозанин маликаси» деб номланган мусиқали комедиясини саҳналаштирган эди.

Куни кеча Нов шаҳар Шукур Бурҳонов номидаги ўзбек давлат мусиқий драма ва комедия театрида Ҳайдар Муҳаммад ва Раҳмат Азизхўжаев қаламиға мансуб, композитор Тельман Ҳасанов куй басталаган «Куёвлар конкурси» комедияси мухлислар эътиборига ҳавола этилди. Асарни Муқимий номидаги ўзбек давлат мусиқий драма театрининг режиссёри Аҳад Фармонов саҳналаштирган, дирижёр Кенжавой Нематов, комедия руҳига мос саҳна безакларини эса рассом Дадажон Маҳкамов ишлаган. Спектаклдаги жозибали рақсларни балетмейстер Гулчеҳра Абдуллаева қўйган. Асардаги асосий ролларни Тожикистон республикасида хизмат кўрсатган артистлардан Усмонжон Сиддиқов, Бердимурод Турдимуродов, артистлардан Гулнора Одилова, Мунаввар Қосимхўжаева, Ислом Бобоев ва бошқалар ижро этмоқдалар.

С. СИРОЖИДДИНОВ

«ЗВЕЗДА ВОСТОКА»—60 ЁШДА

ОВОЗИ ЖАҲОНГА ЕТАДИ

СЕВИМЛИ ЖЎРНАЛИНГИЗГА ОБУНА ДАВОМ ЭТМОҚДА!

«ЗВЕЗДА ВОСТОКА» — Тошкентда босиладиган, Ўрта Осиё, Россия ва Мустақил Ҳамдўстлик Давлатларига кенг тарқаладиган адабий-бадиий журнал. Жўрнал олтмиш ёшда; ҳозирда у тубдан янгиланди, мундарижаси бойиди.

Жўрналнинг асосий бажарадиган вазифаси нималардан иборат? Умумлаштириб айтсак: **бирлаштириш** — Шарқни ва Ғарбни, ўтмиш ва бугунни, хаёлийлик ва ҳаётийликни, маънавий ва умуминсоний бойликларни, катта олам — Коинот ва кичиги бўлган — Инсонни...

Мана шундан ҳам «Звезда Востока»нинг маънавий-маърифий йўналишини билиш мумкин. Ахир, ҳар хил мамлакатлар, халқларнинг маданиятини турли даврга ва минтақага бўлиб юбориш мумкин эмас. Бутун инсоният ўзининг келиб чиқишини бир умумий ота-онага боғлайди. Биз одамларнинг маънавий изланишларимиз ва ижодий интилишларимиз умумий; бутун маданият тарихини эса Шарқ ва Ғарб ҳамкорлигининг натижаси деб қабул қилишимиз, бир-бирини мувофиқ равишда тўлдирувчи бетакрор ўзига хослик ва турфахилликнинг натижаси деб қабул қилишимиз лозим.

Шу нуқтаи назардан ҳам «Шарқнинг маънавий мероси» рукни жўрналда асосий ўринлардан бирини тутган. (Бу ерда нафақат Ўрта Осиё, балки бутун Шарқ, Ҳиндистон, Хитой, Эрон, Япония ва шунга ўхшаган мамлакатлар улар халқлари ҳам назарда тутиляпти). Ўқувчи ўтган йили бу рукн остида эълон қилинган мақолалар, бадиий асарлар билан танишиш бахтига муяссар бўлди. Биз биринчи бўлиб «Қуръони карим» ва «Муҳаммад пайғамбар ҳадислари»ни рус матнида босиб, кўпмингсонли жўрналхонлар ҳукмига ҳавола этдик.

Шу рукн остида кейинги йили ҳам талай асарларни беришни мўлжаллаяпмиз. Шулардан бири «XV аср шарқ Монтени» номини олган Воиз Кошифийнинг «Ахлоқи Муҳсиний» номли буюк асаридир. Улуғ Жомийнинг куёви ва ҳазрат Навоийнинг дўсти бўлмиш бу зот донишмандликда тенги йўқ инсонлардан бўлгани манбалардан маълум. У кишининг юқорида номи зикр этилган асари ажойиб ҳикматли сўзлардан ва масаллардан ташкил топган бўлиб, улар Муҳаммад пайғамбар, Инжил пайғамбарлари, Шарқда Искандар Зулқарнайн номи билан машҳур бўлган саркарда Александр Македонский ва Арасту, мусулмон авлиёлари ва подшолари тилидан ҳикоя қилинган.

Шарқнинг буюк алломаларидан Беруний, Форобий, Ибн Сино, Бобур ва яна бошқа ўнлаб мутафаккирлар қолдирган, умумбашар дурдонасига айланган асарлар қимматини, улардаги теран тафаккурни қайси ўлчовларда ҳисоблаб бўлади?.. Шарқ тарихчилари Байҳақий, Муҳаммад Бухорий, Абдураҳмон Толеъ, Муҳаммад Юсуф Мунший ёхуд машҳур Ғарб солномачилари А. Вамбери, А. Борнс, А. Олеария ва бошқа алломалар қолдирган ҳаққоний ва қизиқарли тарихий маълумотлар, манбалар қадрини қай йўсинда ўлчаш мумкин? Бизнинг замондош ким бўлмасин, қайси соҳада ишламасин, агар у ўзини Тарих деб аталмиш туганмас бир занжирнинг бўлаги деб ҳис этса, юқорида номи зикр этилган алломаларнинг, ўша олис мозийда қолган турли воқеалар иштирокчиларининг ҳикоялари, қолдирган ёзувлари улар учун қизиқарли, керакли деб ўйлаймиз.

Аллома ва саркарда Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг яқин қариндошларидан бўлган Мирза Ҳайдарнинг «Тарихи Рашидий» асарини машҳур рус шарқшуноси В. Бартольд «XV аср мусулмон тарихий адабиётида фавқулодда ғаройиб ёдгорлик», деб атаган эди. Бу битик Ўрта Осиё ва унга қўшни халқлар тақдирини, Темурдан то Абдурашидхонгача бўлган хонликлар тарихини ўз ичига қамраб олган. Кейинги йили жўрналимиз саҳифаларида қимматбаҳо тарихий меросимизга айланган ана шунга ўхшаш бир неча бошқа асарларни ҳам эълон қилишни мўлжаллаяпмиз.

БУ ЙИЛИ ЖЎРНАЛИМИЗ ўқувчилардан кўплаб мактублар олди. Шу сабабдан ҳам муштарийларимиздан айримларининг хатларидан олинган қуйидаги сатрлар билан сизни ҳам таништиришни лозим деб биламиз.

«Жўрналга бор-йўғи иккинчи йили обуна бўляпман. Уни ўзим учун илгарироқ кашф этмаганимга ачинаман. Аввал менга фақат детектив асарлар ёқарди, сўнгги пайтлар эса барини ўқий бошладим. Кейинги йили нарх-наво ошишига қарамай «Звезда Востока»га обуна бўлишни ўз олдимга мақсад қилиб қўйганман. Е. Батулина, Амур вилояти, Зейский тумани, Овсянка қишлоғи».

«Анчадан бери туғилиб ўсган ерим — Навоийдан олисда яшаяпман. Лекин она-Ўзбекистоннинг кичик бир бўлаги бўлган сизнинг жўрнал мен билан ҳамиша бирга. Мен мусулмон фарзандиман ва менинг уйимда юртимнинг жўрнали бўлишини истайман. Унинг нархи қанча бўлишидан қатъи назар, мен унга обуна бўламан. И. А. Исҳоқов, Орлов вилояти, Русский Брод станцияси».

«Сизнинг жўрналингизда ҳамиша ўқишли нарсалар бўлади: ажойиб тарихий рўмонлар, Шарқ ҳақида кўплаб қизиқарли маълумотлар, фантастика, саргузашт. Бу менинг — жўрналим. Бугунги нарх-навонинг кўтарилиб кетишига, иқтисодий танглик шароитига қарамай «Звезда Востока»дан воз кечмайман. З. А. Митточенко, Днепропетровск вилояти, Никопол шаҳри».

«Ассалому алайкум! Биласизми, «Звезда Востока»га обуна бўлаётган ўқувчи Сизлардан нима кутади? Агар Сизлар «Ҳадислар»ни босишни давом этсангиз, у Сизлардан жудаям мамнун бўларди. Ҳурмат ва ишонч билан Сизларнинг Литвадаги ўқувчингиз: Юцюс Аугис».

Бундай мактублар кўп. Улардан айримларинигина мисол тариқасида келтирдик, холос. Бизнинг жўрналимизга ихлос қўйган муштарийларимизга руҳий озиқ бериш мақсадида кейинги йили мундарижамизни янаям бойитишга, янги рукнлар ташкил қилишга жазм қилдик. Шулардан бири — «Фазо. Ҳаёт. Инсон» рукнидир.

«Қизил» Шарқ фожиалари» рукни остида 20—30-йиллар фожиали воқеаларини ҳаққоний кўрсатган материалларни берамиз. Мустафо Чўқаев, Заки Валидий, Вали Қаюмхон, Боймирза Ҳайит каби йирик аллома ва сиёсий арбобларнинг Туркистон, Туркистон халқи, қизил истибдод ҳақида куйиниб ёзган мақола, хотира асарларидан намуналар тайёрлаяпмиз.

Албатта кейинги йили ҳам жўрналимиз саҳифаларида ҳозирги замон жаҳон шеъриятининг, насрининг энг нодир намуналаридан бериб боришни кўзда тутяпмиз. Албатта, «Фантастика, детектив, саргузашт» рукнини бойитишни кўзда тутяпмиз. 1993 йил ҳам ҳақиқатда детектив йили бўлади! Редакция портфелида бир қанча рўмонлар навбат кутиб турибди. Уларнинг муаллифлари бу жанрда жаҳон ўқувчилари олқишини олган машҳур адиблар — Артур Хейли, Агата Кристи, Патриция Хаймсмит, Ж. Сименон, Х. Чейз, Гарднер ва бошқалардир. Бу катта санъаткорларнинг асарларини ўқиш сизни ҳеч қачон зериктирмайди, деб ўйлаймиз.

Хуллас, бугунги кунда оқсоқол ёшга етган, ҳақиқатда эса навқирон, ўз эркига эришган мустақил жўрнал «Звезда Востока» изланишда. Унинг жамоаси ҳам изланувчан, янгиликларга ташна ижодкорлардан ташкил топган. Ана шу дўстларингиз кейинги йили сизнинг кучингизга куч, ғайратингизга ғайрат қўшувчи, билим хазинангизни бойитишга хизмат қилувчи асарларни жўрналда бериб боришни олдиларига мақсад қилиб қўйганлар.

Эзгу ишнинг рўёбга чиқишида сиз, азиз муштарийлар ҳам ўз ҳиссангизни қўшасиз, деб ўйлаймиз.

ОЛТМИШ ЁШЛИ ОҚСОҚОЛ, ҳақиқатда эса илғор йўналишли, етти ёшдан-етмиш ёшгача бўлган ўқувчига дунё маданияти, Шарқ тафаккури, Ислом олами, Туркистон тарихи ҳақида, ўзбек кишиси ва унинг бой ички оламини кўрсатувчи насрий, назмий, илмий асарлар беришдек хайрли вазифани олдига мақсад қилиб қўйган «Звезда Востока» жўрналига обуна бўлишни унутманг!

Собит МАДАЛИЕВ,
«Звезда Востока» жўрнали бош муҳаррири

Матниёз ЮСУПОВ

Ўзбекистон маданияти оғир жудоликка учради. Таниқли композитор, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби, Ҳамза номидаги давлат мукофотининг совриндори, профессор Матниёз Юсупов 1992 йил 6 октябр куни оғир хасталикдан сўнг вафот этди.

Матниёз Абдалниёз ўғли Юсупов 1925 йил 1 январда Урганч шаҳрида зиёли оиласида дунёга келди. Бўлажак композиторнинг ижодий камолида Ҳожихон Болтаев, Юнус Ражабий, Комилжон Отаниёзов каби буюк санъаткорларнинг таъсири ғоят каттадир.

Матниёз Юсуповнинг меҳнат фаолияти вилоят театрида созандаликдан бошланган. У 1943 йилда Улуғ Ватан урушига кетди ва 1944 йилда 1-гуруҳ ногирони бўлиб қайтди. 1951-55 йилларда Ҳамза номидаги мусиқа билим юртини, 1960 йилда Мухтор Ашрафий номидаги Тошкент давлат консерваториясини муваффақиятли тугаллаб, самарали ижод йўлига кирди.

Истеъдодли композитор, ҳассос тадқиқотчи ва мураббий Матниёз Юсупов Ўзбекистон мусиқа санъатининг ривожланишига салмоқли ҳисса қўшди.

У ўндан ошиқ мусиқали драма, жумладан «Ғазал фожиаси», «Тун ва ноҳун», «Муқаддас диёр», «Дил кўзгуси» асарларини яратди. «Хоразм қўшиғи» операси, «Гулсанам» балети, симфоник, вокал-симфоник ва ўзбек халқ чолғу асбоблари оркестри учун яратган қатор асарлари, қўшиқлари ҳам кенг танилди. Узоқ йиллик изланиш ва тадқиқотлар натижасида Хоразм мақомлари, куй ва қўшиқларини замонавий нота ёзувида 7 жилдлик китоб шаклида нашр эттирди.

Композитор Матниёз Юсупов узоқ вақт Ўзбекистон Давлат телевидение ва радио қўмитасида муҳаррир, Урганч мусиқа билим юртининг директори, Муҳиддин Қори Ёқубов номидаги ўзбек давлат филармонияси қошидаги «Лазги» ансамблининг бадиий раҳбари лавозимларида самарали хизмат қилди. Кўп йиллар Абдулла Қодирий номидаги Тошкент давлат маданият институти халқ мусиқаси кафедраси профессори сифатида ёш авлодга таълим бериб келди.

Матниёз Юсуповнинг Ўзбекистон мусиқа маданияти соҳасидаги хизматлари юксак ва муносиб тақдирланиб, кўплаб орден ва медаллар билан мукофотланган.

Улкан санъаткор, таниқли жамоат арбоби Матниёз Юсуповнинг ёрқин сиймоси ва ижоди унинг кўп сонли мухлислари, мусиқасевар халқимиз қалбида абадий яшайди.

И. Каримов, Ш. Йўлдошев, А. Муталов, И. Жўрабеков, Р. Ражабов, Э. Самандаров, М. Умурзоқов, М. Жуманиёзов, А. Фозилбеков, З. Ҳакимов, А. Жабборов, У. Мусаев, С. Ҳайитбоев

МАЪРИФАТ МАКТАБИ

Ҳар биримизнинг оддий руҳ — Аллоҳ Таолога талпингувчи қалбларимиз юксак ва сўлмас, камалакдек сержило Инсон руҳининг узвий бир қисмидир. Ҳамма гап бу руҳнинг нечоғли озодлиги, иймонимизнинг бутунлиги, кўнглимизнинг тозалиги, дилимизнинг равшанлигида. Маърифат нуридан диллари чароғон боболаримиз турмуш ташвишларидан ақалли бир муддатга халос бўлиб, ўзгача бир шавқу иштиёқ билан шуғулланган яссавийхонлик, бедилхонлик, навоийхонлик, машрабхонликлардан асосий муддао жўнгина шеърхонлик, яъни шоирнинг қироатхонлиги эмас, шеърдаги ҳар бир байт, ҳар бир сатрнинг мағзини чақиш, сўзнинг илоҳий қудратини теран ҳис этиш эди...

Шу йилнинг 6 октябрида Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси қошида Абдулла Орипов мактаби иш бошлади. Бу мактабнинг биринчи машғулотиёқ унутилаёзган қутлуғ анъаналаримизни қайта жонлантиргандек бўлди. «Умид қиламанки, бугун иш бошлаётган бу мактаб — шеърият мактаби, бадиият мактаби, маҳорат, маърифат мактаби, руҳият мактаби бўлади», деди Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг котиби Гулчеҳра Нуруллаева дастлабки амалий учрашувни очиқ деб эълон қилар экан.

Шундан кейин давом этган қизғин суҳбат чинакам маърифат мактаби бўлди, десак янглишмаймиз. Ҳазрат Навоийдан бошлаб Миртемирдек устозларга қадар, кўпгина санъаткорларимизнинг сўз устида заргарона ишлаш тажрибалари ҳақидаги мароқли ҳикоя буюк шеърий асар — Каломуллоҳнинг бемисл ифода қудрати ва ҳадиси шарифларнинг камалакдек сержило пурҳикмат табиати хусусидаги пурмаъно бадиҳага айланди. Унга ажойиб шоиримизнинг янги ёзилган шеърий ҳадислари табиий равишда уланиб кетди. «Шайтони лаин минг бир қиёфага кириши мумкин, бироқ у, ҳарчанд уринмасин, биргина қиёфага — пайғамбар қиёфасига киролмайди», — деди Абдулла Орипов ўзининг шеърий ҳадисларидан бирини шарҳлай туриб.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг котиби Г. Нуруллаева мароқли шеърхонлик кечасини якунлар экан: «Куни кеча буюк устозимиз Абдулла Қодирийни хотирлаш кунида, айниқса, Қодирий боғида бир домулланинг амри маъруфини тинглаган чоғимда кўнглим бир равшан тортиб, руҳим покланган бўлса, мана, бугун, севимли шоиримиз Абдулла Ориповнинг амри маъруфидан сўнг, айни ўшандай руҳий ҳолатни кечириб турибман», деди.

Бундай руҳий ҳолатни бошдан кечириш, бундай покланиш, ақалли бир кеча руҳнинг озодлигига эришиш барчамизга муяссар бўлаверсин!

Р. ОТАЕВ

«ЁШЛИК» БИЛАН УЧРАШУВ

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика институтида «Ёшлик» жўрнали муаллифлари иштирокида унинг ижодий ходимлари билан учрашув бўлиб ўтди.

Жўрналнинг Бош муҳаррири, ёзувчи Ғаффор Ҳотам «Ёшлик» келаси йил ҳам мактаб ва маорифга камарбаста бўлишини таъкидлади. Янги дастур асосида тил-адабиёт ва тарих ўқитувчиларига қўл келувчи «жажжи дарслик»лар мунтазам равишда ёритиб борилади, деди у. Шунингдек, жўрнал вилоят дорилфунунлари, ўрта махсус таълим даргоҳларида илм олаётган талабалар, уларнинг ҳаёти, ташвиш ва қувончлари, шеъру ҳикояларидан намуналар ёритишга кенг эътибор бераётир. «Тилсимли дунё бу», «Сирли ўлимлар тарихи», «Нигоҳ» рукнлари остида кўз кўрмаган, қулоқ эшитмаган ҳодисалар шарҳи ўрин олади. Бундан ташқари, ислом тарихи, оила сирларига доир ҳикоялар, дилбар шеъру насрий асарлар жўрнал саҳифаларини безаб туради.

СУРАТДА: учрашув пайти

Наср бўлими мудири ёзувчи Шодиқул Ҳамроев, назм бўлими мудири шоир Абдул Жалил бўлимларнинг ижодий режалари ҳақида сўзлашди. Шундан сўнг мушоара бошланди. Тўра Мирзо, Носир Муҳаммад, Ҳамроқул Асқар каби шоирларнинг чиқишлари барчага манзур бўлди.

Афғонистонда истиқомат қиладиган, ўзбек тилида шеър ёзадиган шоир Абдулҳаким Жузжоний Савр инқилобига доир биз билмаган ҳақиқатлар, Ўзбекистон мустақиллиги ва унинг тарихий қиммати ҳақида тўлқинланиб ҳикоя қилди.

Учрашувда сўзга чиққан таниқли олимлар Низомиддин Маҳмудов, Тўхта Бобоев, шунингдек, қатор талабалар жўрналнинг маърифий хизматларини алоҳида таъкидлаб, у билан ижодий ҳамкорликни кучайтириш лозимлигини айтишди. Шундан келиб чиқиб, институт қошидаги ижодкор ёшларнинг «Чашма» тўгарагини «Ёшлик» жўрнали ўз ҳомийлигига олди.

Абдул Ғани ЖУМА

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида Ўзбекистон Халқ ёзувчиси, уюшма қошидаги Бадиий таржима ва адабий алоқалар марказининг раҳбари Муҳаммад Али билан учрашув бўлиб ўтди.

Учрашувда ижодкорлар, шоирнинг мухлислари, Алишер Навоий номидаги нафис санъат мактабининг ўқувчилари ҳозир бўлдилар. Яқинда Америка Қўшма Штатлари бўйлаб бир ойлик сафардан қайтиб келган шоир таассуротларини гапириб берди. Сиэтл шаҳрида ўзбек тили ва адабиётини ўрганаётган талабалар ҳузурида ўзбек адабиётида миллий туйғу ифодаси мавзуида ўтган дарс мазмун-мундарижаси ҳақида ҳикоя қилди. Айниқса, уммон ортидаги

МАРОҚЛИ ЎТДИ

олис мамлакатда ишлаб чиқарилган, бир томонига — Ўзбекистон харитаси, бир томонига — Ўзбекистон давлат тилида «Ўзбек тилини билсанг — олам сеники» — сўзлари битилган махсус спорт кийими кўрсатилганида, америкалик талабалар ижро этган ўзбекча ёр-ёр ва лапарлар ёзиб олинган магнит лентасини қўйиб эшиттирганида йиғилганлар кўнглини ўзгача бир завқ-шавқ, севинч ва ифтихор туйғулари чулғаб олди. Бу туйғулар тилга ҳам кўчмай қолмади. Ўзбекистон халқ шоири Шукрулло ва таниқли адабиётшунос олим Баҳриддин Насриддинов ҳам ўзларининг Америка сафарлари ҳақидаги хотираларини эслашиб, Муҳаммад Али таассуротларини янада тўлдирдилар. Учрашув ниҳоясида Алишер Навоий номидаги нафис санъат мактабининг ўқувчилари ўзларининг дастлабки шеърий машқларидан ўқиб бердилар.

АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ АСАРЛАРИНИНГ ЕТТИ ЖИЛДЛИГИ

Ўзбекистон Фанлар академиясининг Алишер Навоий номидаги Адабиёт институти машҳур ёзувчимиз Абдулла Қодирий меросини тўла ҳолда халққа етказиш мақсадида унинг етти жилддан иборат «Тўла асарлар тўплами»ни нашрга тайёрлади. Бу нашрдан адибнинг «Ўтган кунлар» ва «Меҳробдан чаён» сингари машҳур асарлари билан бирга унинг қаламига мансуб бўлган барча битиклар жой олган бўлиб, улар биринчи марта тўла ҳолда эълон қилинади. Бошқа оммавий нашрлардан фарқли ўлароқ ушбу куллиётдан ўрин олган барча бадиий асарлар, адабий-танқидий ва публицистик мақолалар ҳамда таржималарнинг тўла матнларидан ташқари, уларнинг мавжуд қўлёзма ва босма вариантлари ҳам китобхонлар эътиборига ҳавола этилади. Бундан ташқари, ҳар бир асар, мақола, таржима ёки хат тегишли тарихий-адабий мазмундаги шарҳлар билан таъминланади. Куллиётнинг сўнгги, еттинчи жилдида эса Абдулла Қодирий устидан 1926 ва 1938 йилда бўлиб ўтган суд материаллари илмий изоҳлар билан чоп этилади.

Ушбу нашр улуғ адибнинг 1994 йилда нишонланажак 100 йиллиги муносабати билан амалга оширилмоқда.

«Тўла асарлар тўплами» қуйидаги жилдлардан иборат:

1-жилд. Шеърлар. Ҳикоялар. Ҳажвиялар.

2-жилд. «Бахтсиз куёв» (драма). Публицистик ва адабий-танқидий мақолалар. Абдулла Қодирийга нисбат берилган асарлар.

3-жилд. «Ўтган кунлар» (роман).

4-жилд. «Меҳробдан чаён» (роман).

5-жилд. «Обид кетмон» (қисса).

6-жилд. «Русча-ўзбекча луғат» (Абдулла Қодирий томонидан тузилган). Адиб ижодига оид материаллар.

7-жилд. Абдулла Қодирий устидан бўлиб ўтган тергов ва суд материаллари.

Ҳар бир жилднинг ўртача ҳажми — 15-20 табоқ. Етти жилднинг умумий ҳажми эса 130 босма табоқ бўлиб, уларнинг биргаликдаги тахминий баҳоси 180 сўм. «Тўла асарлар тўплами» 1993—1995 йилларда «Фан» нашриётида чоп этилади.

Азиз муштарийлар, улуғ ўзбек адиби Абдулла Қодирийнинг етти жилдлик «Тўла асарлар тўплами»га обуна бўлишни унутманг! Обуна Ўзбекистон Республикаси улгуржи чакана китоб савдоси бирлашмаси «Ўзкитоб»га қарашли дўконларда қабул қилинади.

Э Ъ Л О Н

ЎЗБЕКИСТОН МАДАНИЯТ ХОДИМЛАРИ КАСАБА УЮШМАСИ МАРКАЗИЙ ҚЎМИТАСИ РЕСПУБЛИКА МАДАНИЯТ ХОДИМЛАРИ ФАХРИЙ ЁРЛИҒИ УЧУН

ТАНЛОВ ЎТКАЗАДИ

Биринчи ўрин — бепул санатория, курорт йўлланмаси.

Иккинчи ўрин — 3000 сўм пул мукофоти.

Учинчи ўрин — «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»га бепул обуна.

ТАНЛОВ ШАРТЛАРИ

1. Бичими 60х90 1/8 (50х225 мм)

2. Офсет босмага мос келадиган 4 хил рангда ишлансин.

3. Танлов муддати 1992 йил декабргача.

Фахрий ёрлиқ нусхаси қуйидаги манзилга юборилсин:

700129 Тошкент, Навоий кўчаси, 30. Ўзбекистон Маданият ходимлари касаба уюшмаси Марказий қўмитаси.

ЎЗАС АХБОРОТИ

ЎЗБЕКИСТОН НАШРЛАРИ ТАҚДИРЛАНДИЛАР

Яқинда Ашгабатда мустақил жумҳуриятлар Ўзбекистон, Қозоғистон, Тожикистон, Қирғизистон ва Туркманистонда чиқадиган матбуот нашрларининг матбаа сифати ва бадиий безаги бўйича анъанавий халқаро кўрик-танлови бўлиб ўтди. Танловда жумҳуриятимизнинг бир қанча нашриётлари, журналлари ва газеталари барча жиҳатдан юксак даражада бадиий безатилган нашр сифатида биринчи даражали Диплом, жумладан, «Гулистон» ойномаси ва «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси ҳам I даражали Диплом билан тақдирландилар.

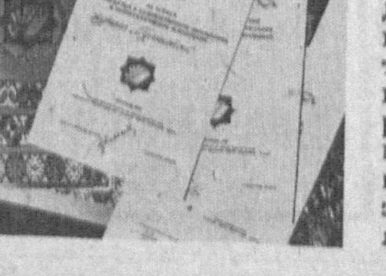

САМОДАГИ НИКОҲ

Ярославллик парашютчилар Андрей ва Юлия Ручиналар ғайритабиий вазиятда никоҳдан ўтдилар: самолётдан сакрашгач, ҳавода бирбирларининг бармоқларига никоҳ узукларини тақиб қўйдилар. Шундан сўнг келинкуёв икки самовий гувоҳ ҳамроҳлигида ерга эсономон қўндилар.

С. НИЁЗОВ — ТУРКМАНИСТОН ҚАҲРАМОНИ

Туркманистон мажлисининг сўнгги сессиясида давлат мукофотларини, жумладан, олий нишон — Туркманистон Қаҳрамони унвонини таъсис этиш ҳақидаги қонун қабул қилинган эди. Жумҳурият мажлисининг қарорига мувофиқ, Туркманистон президенти Сапармурод Ниёзов яқинда давлат ва жамият олдидаги алоҳида улкан хизматлари учун Туркманистон Қаҳрамони деган унвонга сазовор бўлди ва «Олтин Ой» олтин медали билан тақдирланди.

АДИБ ХОТИРАСИ

Ўзбек романчилигининг асосчиси Абдулла Қодирий бундан роппа-роса 54 йил муқаддам — 4 октябр куни қатл этилган эди. Ўтган якшанба Тошкентда адибни хотирлаш куни бўлиб ўтди. Эрталаб ёзувчининг қариндош-уруғлари, шоир ва ёзувчилар, олимлар, жамоатчилик вакиллари «Камолон» мозорига бориб, адибнинг рамзий қабрини зиёрат қилишди. Хотира маросимини Ўзбекистон халқ ёзувчиси Пиримқул Қодиров очиб, Абдулла Қодирийнинг ҳаёти ва ижодий фаолияти, бебаҳо мероси, ёрқин сиймоси ҳақида гапирди.

Хотира тадбирлари шаҳардаги Абдулла Қодирий боғида давом этди. Маъракада Ўзбекистон Республикаси Бош Вазирининг ўринбосари Эркин Самандаров ҳам қатнашди.

ОДИЛ ШОҲГА БАҒИШЛАНДИ

Муҳаммад Раҳимхоний Соний — Феруз салкам ярим аср мобайнида Хоразмда юрт сўраган адолатли шоҳ, айни чоғда воҳа маданияти ва санъати тараққиётига беқиёс ҳисса қўшган шоир ва мусиқанавис эди. Жумладан, у бундан 120 йилча муқаддам тошбосма корхона қуриб, Ўрта Осиёда матбаачиликка илк бор асос солган, юзлаб нодир китобларни чоп этишга раҳнамолик қилганди.

Яқинда Хоразмда ана шу табаррук зот хотирасига бағишлаб, санъат байрами ўтказилди. Байрамда маҳаллий аҳоли билан бирга туркманистонлик ва қорақалпоғистонлик меҳмонлар ҳам қатнашдилар.

ЧИПТА БАҲОСИ — ЧЎНТАК БАЛОСИ

Жамоат транспортида йўлкира ҳақи яна ошди. Жумладан, вилоятлараро ва шаҳарлараро қатнайдиган юмшоқ ўринли автобусларда юриш учун ҳар километрига 1 сўму 50 тийиндан, қаттиқ ўринли автобусларда эса 1 сўмдан йўл ҳақи жорий этилди. Зеро, эндиликда Тошкентдан Самарқандга борадиган бўлсангиз, 170 сўм ўрнига 500 сўм атрофида, Бекободга 84 сўм ўрнига 211 сўм, Ангренга 63 сўм ўрнига 159 сўм, Олмалиққа 41 сўм ўрнига 103 сўм тўлашингиз лозим. Маошлар эса анча ортда қолиб кетган. Лекин шунга қарамай, йўловчилар камайгани йўқ. Афтидан, эндиликда нарх-навонинг тинимсиз ошишига анча кўникиб қолган кўринамиз.

«ЭКОСАН»НИНГ ҚАРОРИ

Ўзбекистон экология ва саломатлик жамғармаси («ЭКОСАН») Тошкентда ўтаётган Осиё, Африка, ва Лотин Америкаси мамлакатларининг XI халқаро кинофестивалига махсус соврин ажратди. Жамғарма президиуми қарорига мувофиқ бу соврин атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва инсон саломатлигини яхшилаш муаммоси акс эттирилган энг яхши фильм учун берилади.

ҒОЛИБЛАР АНИҚЛАНДИ

Нодиранинг 200 йиллиги юбилейи муносабати билан Андижонда ёш санъаткорларнинг вилоят кўрик-танлови ўтказилди. Унда шаҳар ва туман кўрикларида ғолиб чиққан 42 киши ўз омадини синаб кўрди. Ҳайъат хулосасига кўра, халқ талантларидан Аҳмаджон Абдуқодиров ва Адҳамжон Эсонбоев шоира ғазаллари билан айтиладиган қўшиқларнинг энг яхши ижрочилари деб топилдилар.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт Жамғармаси таниқли қиримтатар адиби Рашид Муродга рафиқаси **Анна МУРОДОВА** вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор этадилар.	Абдулла Қодирий вақфи (жамғармаси) вақф директори муовини Феруза Хўжаевага буваси **Раҳимберди МАВЛОНБЕРДИ ўғли** вафот этганлиги муносабати билан марҳумнинг оиласига ҳамдардлик билдиради.

Tabani
GROUP OF COMPANIES

Руҳият иқлимлари

Маликага аталган гуллар

МЕН БУ ЕРДА ОЛДИН ҲАМ БЎЛГАН-МАН, дўхтир-табиб — биотерапевт ва руҳий муолажакор Малика Азимова ҳақида аввал ҳам ёзганман. У узоқ йиллар турли шифохоналарда даволовчи врач бўлиб ишлагани, маълум муддат жумҳурият «Шарқ табобати» марказий поликлиникасида хизмат қилгани, шу аснода нина ва қўл воситасида даволаш усулларини мустақил ўзлаштиргани, пировардида, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг Оролни асраш қўмитаси қошида «Нажот» хайрия-савоб фирмаси ташкил этгани хусусида ҳикоя қилганман. Бироқ ўша кезларда фирма ўз фаолиятини эндигина бошлаганди. Шу боис уни ҳали кўпчилик билмасди. Мақоладан мақсад «Нажот» шифокорларининг эзгу ниятларидан элни воқиф қилиш эди.

Мана, шунга ҳам олти ой бўлди. Вақтни эса энг бешафқат, энг одил ҳакам дейдилар. Хўш, ўтган давр мобайнида фирма фаолиятида қандай ўзгаришлар рўй берди? Малика Азимованинг мўъжизакор қобилияти ҳақидаги фикрларимиз амалда исботини топдими? Ишқилиб, биз эл-улус олдида ёлғончи бўлиб қолмадикми?

Ана шу каби саволларга жавоб топиш истагида яқинда яна «Нажот»да бўлдим. Фирма жойлашган бино ҳовлисига киришим биланоқ, ўнлаб енгил машиналарга кўзим тушди. Уларнинг давлат белгиларига қараб, шифоталаблар жумҳуриятимизнинг турли вилоятларидан, Қорақалпоғистон, Қирғизистон, Қозоғистон, Тожикистон, Туркманистон, Россиядан ва бошқа ўлкалардан келганини илғаш мумкин эди. Шунинг ўзиёқ эндиликда «Нажот»нинг довруғи узоқ-узоқларга ёйилганидан далолат берарди.

Аввал келганимда шифохона ичкариси ҳам анча сокин, кўримсизгина эди. Энди эса ораста-шинам, чоғроққина шифохонага қиёслайдиган даражада кескин ўзгарибди: даҳлизга бошдан-оёқ поёндоз тўшалган. Деворларга хавфли ва юқумли хасталикларнинг келиб чиқишига доир маълумотлар, уларнинг олдини олиш юзасидан тиббий йўл-йўриқлар ифодаланган суратли варақалар ёпиштирилган. Одам ҳам илгаригига нисбатан ўн-ўн икки баравар кўп. Улар орасида Америка, Туркия сингари хорижий мамлакатлардан келганлар ҳам учрайди. Аммо бу ерда аксарият поликлиникалардаги сингари ортиқча шовқин-сурон ҳам, дўхтирлар хонасининг эшиги олдида тўдаланиб, бетоқатланишлар ҳам йўқ. 15-20 чоғли мижоз қатор қилиб қўйилган юмшоқ ўриндиқларга жойлашиб, бафуржа навбат кутмоқда, баъзилари бурчакда турган ойнаи жаҳон кўрсатувларини томоша қилмоқдалар.

Кираверишдаги катта хоналарнинг бирида аёллар, иккинчисида эркаклар шифобахш ниналар ҳамда уқалаш воситасида муолажа олмоқдалар. Беморлар ётган каравотларнинг ҳар бири ахлоқ-одоб юзасидан пардалар билан тўсиб қўйилган. Тўрдаги хоналарда эса кимдир ўз касалига ташхис қўйдириб, шифокор маслаҳатини олмоқда, кимдир башоратчига фол очириб, келгуси тақдиридан огоҳ бўлмоқда.

Малика опани «Иккинчи қаватда амал ўтказяпти», дейишди. Юқорига кўтарилишим ҳамоно рўпарадаги катта хонадан таралаётган майин овоз қулоғимга чалинди. Қия очиқ эшикдан сездирмайгина мўраладим: ичкарида юзга яқин турли ёшдаги одам ўтирибди. Ўртада Малика опа. Бир маромда, аллаловчи дилбар оҳангда нималарнидир сўзламоқда. Сўзлаганда ҳам тутилиш, бирор жумлани такрорлаш йўқ. Шу туришида гоҳ нафис адабиёт ва санъатдан маъруза қилаётган устозга, гоҳ саҳнада жўшиб шеър ўқиётган шоирага ўхшайди. Беморларнинг қай бири кўзини юмиб, ҳайкалдек тош қотган, қай бири гўё самода парвоз қилаётгандек, оҳиста чайқалмоқда.

Остонада турганча ўйладим: сўз ва оҳангда гап кўп экан-да. Гоҳида ширин сўз, майин оҳанг ҳам инсон дардига малҳам бўла олар экан-да. Фақат бунинг учун сўзловчида худо ато этган қандайдир бир илоҳий сеҳр-қудрат, бошқаларни ўз фикрига ишонтира олишдек, ноёб қобилият бўлиши зарур. Акс ҳолда, ҳаммаси бекор, ҳаммаси бефойда...

ЯРИМ СОАТЛАРДАН СЎНГ АМАЛ ТУГАБ, одамлар бирин-кетин ўзлигига қайта бошладилар. Фурсатни бой бергим келмади. Ичкарига кирдим. Ўтирганлардан Малика опанинг муолажалари қандай самара бераётгани ҳақида фикр-хулосаларини айтишларини сўрадим. Бир неча киши бараварига қўл кўтарди.

— Мен косонликман. Исм-шарифим — Ҳусан Дониёров, касбим — ўқитувчилик, — дея ўзини таништирди 60 ёшлар чамасидаги отахон. — Гапни бироз узоқроқдан бошлай: бир вақтлар бўғинларимда туз йиғилган, ўт пуфагимда тош пайдо бўлган, йўғон ичагим қаттиқ шамоллаганди. Уч йилча бурун дардимга даво излаб, Семашко институтига келдим. У ерда мени Маликахон ниналар ёрдамида даволади. Ишонасизми, ҳаял ўтмай, туз ва тошларим эриб, ҳеч нарса кўрмагандек бўлиб кетдим. Лекин кейинчалик бошқа дардга мубтало бўлдим. Юрак инфаркти ҳаётимга хавф солиб қўйди. Яқинда Маликахон алоҳида фирма очиб ишлаётганини эшитдим-у, ҳузурига чопдим. Чунки мен Маликахонни яхши биламан, бу сафар ҳам мушкулимни осон қилишига ишонаман... Мен унга таъзим қиламан... Мен...

Ҳусан ота бошқа гапира олмади. Ўпкаси тўлиб, йиғисини тута олмади. Кўзёшларини шашқатор оқизиб, ҳўнграб юборди.

Хўш, айтинг-чи, эркак зоти қачон, қай вазиятда йиғлаши мумкин? Менимча, икки ҳолатда: биринчиси — дард-ситамларни торта-торта, ғам-аламларни ичига юта-юта юраги зардобга тўлиб кетганда, иккинчиси — ўзи эътиқод қўйган, ҳурмат қилган кишисини топиб, қалбида армонлари ушалишига умид уйғонганда. Чамамда, Ҳусан ота ҳозир ҳар иккала ҳолатни ҳам бошидан кечираётгандек эди.

— Мен эндигина 28 ёшга тўлдим, — деди Тошкент чинни заводининг гул солувчи ишчиси Муяссар Нажмиддинова. — Аммо дард ёш танламас экан. Анчадан бери нафасим қисарди. Касалхоналарда даволанганларим зое кетди. Устига устак, астмамга қаттиқ йўтал қўшилиб, томоғимдан овқат ўтмай қолди. Бахтим бор экан, ҳаётдан умидимни узган бир пайтимда худони ўзи менга Малика опани етказди. Ундан икки қур муолажа олгач, азоблардан қутулдим.

Қирғизистоннинг Жалолобод шаҳрида яшовчи Арофатхон Мўминова ҳам қувончини яшира олмади:

— Юрак ўйноғига учраб, салгинага ҳолсизланадиган бўлиб қолгандим. Узоқ йиллар нафас қисишидан азият чекиб юрган қўшним яқинда бир хушхабар етказди. У ўзини Маликахонга қаратиб, уйига соғайиб қайтибди. Менга ҳам шу йўлни тутишни маслаҳат берди. Айтганлари рост чиқди. Маликахонга учрашиб, биринчи амалда қатнашган кунимоқ ўзимда ўзгариш сездим. Уч-тўрт кундан кейин эса дарддан бутунлай фориғ бўлдим.

— Одамзод ошини ошаб, ёшини яшаса ҳам ҳаётга тўймас экан, турмуши оғирми-енгилми, барибир, яна яшагиси келар экан, болам, — деди 70 ёшларни қоралаб қўйган бир онахон чуқур хўрсиниб. — Охирги вақтларда мазам қочиб, дўхтирларга учрашдим. Кўкрагингизда ўсма пайдо бўла бошлабди, дейишди. Дунё кўзимга тор бўлиб қолди. Тунов куни орқаваротдан Малика исмли табиб шунақа касалликларни тузата олади, деган гапни эшитиб қолдим. Чиқмаган жондан умид. инқиллаб-синқиллаб бўлса-да, келавердим. Зора, шу қизим сабабчи бўлса-ю, эгамнинг ўзи дардимга шифо берса.

Суҳбат чоғи юқоридаги янглиғ қалб миннатдорчиликларини, умидвор сўзларни бошқалардан ҳам эшитдим. Одамлар тарқалаётган маҳал эса тўладан келган, барваста қоматли, қирчиллама бир йигитнинг забун аҳволи диққатимни тортди. Боякиш ота! Қовоқлари алланечук солинган, қадди букилган, афтодаҳол бир алфозда 10-12 ёшлар чамасидаги ўғилчасини бағрига маҳкам босганча орқа-олдига қарамай кетиб борарди. Тўхтатиб, суҳбатлашмоқчи эдим, ёнимда келаётган Малика опа муддаомни сезгандай, оҳиста сўз қотди:

— Болакайнинг оёқ-қўллари ишламайди. Суяклари этига ёпишиб қолган. Забони йўқ... Худо хоҳласа, даволаб юборамиз. Фақат ота-боланинг бизга ихлоси сўнмаса, бас.

МАЛИКА ОПАНИНГ БУ ҚАДАР ИШОНЧ БИЛАН гапиришида жон бор. У ҳозиргача бод, беланги, қон босими, хафақон, бош ва қўл-оёқ оғриқлари, асаб, ошқозон-ичак, буйрак, туз тўпланиши, жинсий заифлик, таносил хасталикларига дучор бўлган, суяги жароҳатланган ёки синган, сил ва ўсма касаллигининг дастлабки босқичи билан оғриган ўнлаб кишиларнинг жонига оро киргани кўпчиликка маълум. Бунинг учун унда ва унинг сафдошларида бой тажриба, малака, имконият ҳам етарли.

Ҳозир фирмада Малика Азимова билан яна икки врач ва тўрт ҳамшира бирга ишламоқда. Улар ўз ихтисосларидан ташқари иккинчи, ҳатто учинчи қобилият эгаларидир. Чунончи, массажчи-ҳамширалардан Гулнора Жуманиёзова башоратчилик билан ҳам шуғулланади, Махсума Омилова кинна солади. Нутқ ўстириш бўйича мутахассис Мавлуда Дадажонова фол кўриб, бахти очилмаган қиз-жувонларнинг, йўли боғланган эркакларнинг мушкулини осон қилади. Терапевт дўхтир Мардон Шукуров томирни ушлаб,касалликка ташхис қўяди. Шунингдек, ўзи тоғ-тошлардан, дала-даштлардан териб келган 40 турдан ортиқ шифобахш гиёҳдан малҳам тайёрлайди. Тери-таносил касалликлари шифокори Абдусамад Азимов, массажчи-ҳамширалар Мавлуда Аҳмадиева, Людмила Борадовкалар ҳам ўз касбларининг усталаридир.

Мухтасар қилиб айтганда, фирма ходимлари ҳам илмий тиббиётни, ҳам халқ табобатини омухталаштирган ҳолда фаолият кўрсатмоқдалар. Шунга кўра, уларнинг иш тартиблари ва даволаш усуллари ҳам ўзига хос. Аввало, шифохоналарда қоидага айланиб қолган, ортиқча вақтни олиб, дўхтирларни асосий вазифасидан чалғитадиган, беморларнинг асабини эговлайдиган ноўрин қоғозбозлик ва расмиятчиликлардан бутунлай воз кечганлар. Аниқроғи, улар иш пайтида турли хил анкета ва касаллик варақасини тўлдириб ўтирмайдилар. Биринчи навбатда беморларнинг аҳволи, кайфияти, турмуш тарзи билан қизиқадилар. Иккинчидан, маълумки, амалдаги тиббиёт касалликларга қараб бир неча тармоққа бўлинган. Шифокорлар ҳам маълум хасталиклар бўйича ихтисослашганлар. Бинобарин, бир йўла бир неча дардга йўлиққан бемор алоҳида-алоҳида шифокорга мурожаат қилишга, бошқа-бошқа касалхона ёки бўлимда ётиб даволанишга, шу тариқа ҳафталаб, ойлаб вақт йўқотишга мажбур. «Нажот»дагилар эса касалликларни ажратмайдилар. Ҳаммасини яхлит ҳолда даволайдилар. Бир курс муолажа учун атиги 7 кун кифоя. Учинчидан, даволаш жараёнида кимёвий усулда тайёрланган дори-дармонлардан, малҳам юборувчи ниналардан, жарроҳлик тиғларидан фойдаланмайдилар. Асосий эътиборни дардманлар вужудининг ички имкониятларини ишга солишга, уларнинг куч-қувватларини кучайтиришга қаратадилар. Шу мақсадда хасталикларни асосан биоқувват юбориш, руҳий таъсир ўтказиш, ниналар ёрдамида асаб нуқталарини қўзғатиш, сеҳрлаш, уқалаш, масофадан туриб фикр узатиш, муаккил — руҳларни чақириш воситасида бартараф этадилар. Фирма якшанбадан ташқари ҳар куни соат 8 дан 16 гача ишлайди, руҳий амаллар соат 11 билан 13 лар орасида ўтказилади.

СУРАТДА: «Нажот» хайрия-савоб фирмаси даволовчилари

КЎРИНИБ ТУРИБДИКИ, БУ УСУЛЛАР иқтисодий етишмовчиликлар авж олиб, ташвишимиз ошган бугунги кунда муҳим аҳамиятга эга. Бир томондан вақтимизни тежаса, иккинчи томондан кишини ортиқча оворагарчиликлар ва сарф-харажатлардан халос этади.

Яширишнинг ҳожати йўқ, фирмада даволаш ишлари пул эвазига амалга оширилади. Шундай бўлгач, кўпчиликни хизмат ҳақининг миқдори қизиқтириши табиий. Бу ерда касалликка ташхис қўйдириш, тиббий маслаҳат, бир марта массаж олиш ёки игна билан даволаниш 25 сўмдан, руҳий таъсир амалларида қатнашиш 125 сўмдан. Демак, тўла бир курс муолажа олиш учун 500 сўмдан 1000 сўмгача пул тўлаш лозим. Бу бир қарашда катта маблағ бўлиб туюлиши мумкин. Лекин уни шифохоналарда, уйда ётиб ёки қатнаб даволанишга кетадиган сарф-харажатларга нисбатан солиштирсангиз, арзимас пул бўлиб чиқади. Негаки, кейинги пайтларда шифохоналаримизда дори-дармонлар танқис бўлиб қолди. Уларни дорихоналардан топиш ҳам амримаҳол. Тижоратдаги ёки қўлдагиларининг нархи эса осмонда. Масалан, ҳозир бир шиша гемодез 400-450 сўм, оддий бош оғриғи дориси — 8-10 сўм! Қолаверса, касалхоналаримизда тайёрланадиган таомларни беморлар кўпдан хуш кўрмайдилар. Уларнинг яқинлари албатта уйда овқат тайёрлаб, бозордан мева-чева кўтариб борадилар. Бу ҳол хаста одам соғайиб кетгунча, узлуксиз давом этади. Ана шуларни назарда тутсак, «Нажот»да даволаниш анча қулай эканлиги ўз-ўзидан аён бўлади.

Яна бир гап. «Нажот»корлар беморлардан пул олиб ишлаганлари билан бойиб, ошиб-тошиб кетаётганлари йўқ. Боиси, улар Халқаро ўрмончилик институтининг жумҳуриятимиздаги ўқув-тижорат марказига қарашли бўлган собиқ санаторий биносида (Тошкент. Юнусобод ҳалқа йўли, «Уч қаҳрамон» бекати) шартнома асосида иш юритмоқдалар. Эвазига ҳар ойда катта миқдорда ижара ҳақи тўламоқдалар. Маблағнинг маълум қисми хайрия-савоб ишларига сарфланмоқда. Бундан ташқари, «Нажот»га шифо излаб келувчилар сафи кун сайин кўпайиб бормоқда. Бу ўз ўрнида янги-янги ходимларни ишга олишни, муолажа хоналарини зарур асбоб-ускуналар, жиҳозлар билан таъминлашни тақозо этмоқда.

Малика Азимованинг яна бир нияти келгусида фирмани кўпчилик даволанадиган, намунали шифохоналар билан рақобатлаша оладиган йирик даво марказига айлантириш. Табиийки, бу ниятларни амалга ошириш ўз-ўзидан бўлмайди, энг аввало катта маблағ сарфлашни талаб қилади. Малика Азимова ҳозирча дардманлар кўплигини, узоқ жойларда яшовчилар фирмага осонликча кела олмаслигини ҳисобга олиб, Ўзбекистон радиосининг «Оқшом тўлқинларида» ахборот-мусиқий эшиттириши орқали кунига 5-7 минутдан руҳий амаллар бера бошлади.

ФИРМАДАН ЧИҚАЁТИБ, даҳлиз бурчагидаги сув идишларга солиб қўйилган турфа гулларга кўзим тушди. Айтишларича, «Нажот»дан даъво топганлар, соғая бошлаганлар кунда-кунора миннатдорчиликлари рамзи сифатида гул кўтариб келишар экан. Ҳайратланарлиси, Малика опа ўзига аталган гулларни хонасида сақламас, ҳар доим одамларнинг нигоҳи тушадиган жойга қўйиб қўяр экан. Боисини сўраб ўтирмадим. Эҳтимол, кун бўйи беморлар билан андармон бўлиб, гулларга термулиб завқ олиш учун вақт тополмас. Эҳтимол, бу ҳам хасталар кўнглини кўтаришнинг, руҳий муолажанинг ўзига хос бир усулидир. Нима бўлгандаям, гул бахт-иқбол, орзу-умид, меҳр-муҳаббат, ишонч ва эзгулик тимсоли. У бор жойда кишининг баҳри-дили очилади, кайфияти яхшиланиб, руҳи тетиклашади. Шу боис одамлар гулни севадилар, энг ардоқли, энг ҳурматли кишиларига гул ҳадя этадилар.

Бошқа нима ҳам дердим! Эзгу тилагим: беморларингиз соғаяверсин, гулларингиз кўпаяверсин, Малика опа!

Абдунаби ҲАЙДАРОВ

ТАЪЛИМНИНГ ДОЛЗАРБ ВАЗИФАСИ

Таълим-тарбия тўғрисида кейинги пайтда катта-кичик бирдек бош қотириб қолди. Ҳар бир мамлакатнинг асосий қудрати — маърифатда эканлигини тўлароқ англай бошладик. Ҳозирги кундаги бош масала халқ таълимининг эртанги кун пойдеворини яратишдан иборат. Мустақил республиканинг ҳар бир зиёлиси, фуқароси бу ҳақда ўйлаши, аниқ таклифи билан майдонга чиқиши лозим. Чунки таълим-тарбия умумхалқ ишидир.

Унутмаслик керакки, маънавияти хароб халқ у қанчалик тижоратга, савдо-сотиққа ружу қўймасин ривожланган, маданиятли халқлар қаторида туролмайди.

Шу жиҳатдан эндиликда республика халқ таълими вазирлиги тизими, тузумларидаги иш услублари ҳам тубдан ўзгармоқда. Эски қолиплардан, андозалардан тезроқ қутулиш тадбирлари ишлаб чиқилмоқда. Адабиёт, тарих, жуғрофия дарсликлари миллий заминда яратилди. «Одобнома», «Дин тарихи» каби ҳаётий дарсликлар такрорий мавзуларни, бир хилликларни қувиб чиқарди. Бу эса ўқитувчига катта имконият яратди. Энди у тайёр фикрлардан воз кечиб, ўзининг иқтидори, имкониятини ишга соладиган бўлди. Шундан бўлса керак, мактабларимиз шакли-шамойили ҳам ўзгармоқда. Ваъзхонлик эмас, билимдонлик эшиклари бирин-кетин очилмоқда. Республика Халқ таълими вазирлиги халқ таълими ривожланган мамлакатлар қатори, кечаги қўшнилари, бугунги мустақил давлатлар ҳамдўстлигига кирувчи республикалар таълим вазирликлари билан ҳам яқин алоқа боғламоқда.

Ҳозирги кунда мустақил бўлган барча республикаларнинг таълим вазирликлари маънавий-маърифий инқироздан чиқиш йўлларини қидираяпти. Ўзаро боғлиқлик, марказий ҳукмронлик бу соҳага ҳам катта путур етказди. Бу ҳолни ўзимизда ҳам яққол сезиш мумкин. Масалан, Россия Федерацияси Таълим вазирлиги билан олдинроқ тузилган шартномага мувофиқ Москва босмахонасида ўрта маълумот тўғрисидаги аттестат бланкаси 3780 минг нусхада, тўлиқсиз ўрта маълумот тўғрисидаги шаҳодатнома 470 минг нусхада, шунингдек, 1993—1995 йилларга мўлжаллаб ўрта маълумот тўғрисидаги аттестат, тўлиқсиз маълумот шаҳодатномаси, ҳунар-техника билим юртлари учун диплом бланкалари (босма иш қоғозлари) босиб чиқарилади. Россия Таълим вазирлиги Ўзбекистон, республикаси умумтаълим мактаблари олтин ва кумуш медалларни ўз вақтида олишига кўмаклашади.

Республикамизда бундан ташқари рус, тожик, қозоқ, қирғиз, туркман ва бошқа кам сонли халқлар тилида таълим берилаётган мактаблар мавжуд. Ўзаро ҳамкорликда бу мактаблар дарсликлар, қўлланмалар, ўқув жиҳозлари, режалари билан таъминланади.

Ўтган ҳафта Тошкентда Ўзбекистон республикаси Халқ таълими вазирлиги ташаббуси билан ўтказилган ўзаро ҳамкорлик келишувида таълим ривожига оид қатор масалалар кўтарилди. Бу йиғинда Ўрта Осиё ва Қозоғистон, Россия, Белорус, Украина, Арманистон давлатларининг халқ таълими, олий таълим вазирлари, мутахассислари қатнашди. Ўзаро келишув баёнотида кадрлар тайёрлаш, ўзаро дарслик, қўлланма, дастурлар, режалар таъминоти, малака ошириш йўналишидаги ҳамкорликка ҳам катта эътибор берилди.

Таълим-тарбия соҳасидаги ҳар қандай фикрлашиш маърифатни юксалтиради. Зеро, ўрганиш — замон талаби.

Сафар БАРНОЕВ

«ОРОЛ ҲАЛОКАТИ»

Москвадаги «Новости» нашриёти «Орол-88» экспедициясининг илмий раҳбари ёзувчи Григорий Резниченконинг «Орол ҳалокати» («Аральская катастрофа») китобини босмадан чиқарди. Муаллиф яқинда таҳририятимизга ушбу китоб билан биргаликда йўллаган мактубида шундай деб ёзади: «Орол ҳалокати» деб номланган китобчани, ёзилганининг тўртдан бири ҳажмида бўлса-да, ниҳоят чиқаришга муваффақ бўлдим. Ҳеч бўлгандан кўра кеч бўлса ҳам яхши, дейишади-ку. Орол эса абадий кўз юмиб бормоқда. Гўё бу фожианинг бизга асло дахли йўқдек кўпчилигимиз ҳамон бехавотир юрганга ўхшаймиз. Эндиликда экспедиция аъзоларининг аксарияти — Ўрта Осиё ҳудудидан ташқарида яшаётганлар умуман денгиздан янги чегаралар орқали (гарчи бу чегаралар очиқ бўлса-да) узилиб қолган. Бу фикр менга асло тинчлик бермайди. Орол тақдири руҳан қийнайди. Ахир буюк уммонни якка-ёлғиз эмас, фақат биргаликда, умумий куч-ғайратлар, эҳтимол бутун Ер шари халқларининг якдиллиги билангина асраб қолиш мумкин. Ҳа, унинг жароҳати Ер куррасининг ўзи каби улкандир. Шу боисдан ҳам мен Орол билан бирга қоламан. Анчадан буён унга боғланиб қолганман, қўшиқда айтилганидек, усиз яшай олмайман».

Муаллифнинг бу маҳзун сўзлари бежиз эмас. У собиқ Иттифоқда эмас, жаҳон кўламида Оролни асраш ташаббускорларидан бири сифатида майдонга тушган, Орол бўйида эшитилаётган нолаларни бутун жаҳон афкор оммасига маълум қилиш йўлида тинимсиз тер тўккан эди. Бироқ собиқ империя замонида бу нолаларга эътибор бериб ўтирилмади. Қанчадан-қанча шов-шувлар марказнинг даранг-дурунгли алдовлари остида кўмилиб кетди. Г. Резниченко, П. Шермуҳамедов, М. Шаханов сингари фидойи инсонлар эса ҳамон норозилик овозларини пасайтирганлари йўқ. Шунинг учун ҳам «Орол-88» экспедицияси кундалигини қисқарган ҳолда бўлса-да, рус ва инглиз тилларида нашр этиш харажатларини АҚШдаги «Сентрал Асиа Ассоциатес» компанияси ва унинг президенти, ватандошимиз Рўзи Назар ўз зиммасига олди. Муаллиф эса хайрия тарзида чиқарилган ушбу китобнинг тўла тиражини сўм ва валюта ҳисобида сотишдан келадиган бутун даромадни Ўзбекистон Оролни асраш қўмитаси ҳамда Нукусдаги Орол ва Амударёни сақлаш иттифоқига ўтказишга қарор қилди.

Китобчада «Орол-88» экспедицияси кундалигидан ташқари сўнгсўз ўрнида «Оролни шунчаки бўғиб ўлдирдилар» деган мақола ҳам ўрин олган. 30 минг нусхада чоп этилган китоб кўплаб ҳужжатларга бойлиги, илмий хулосаларнинг етук олимлар томонидан пухта далилланганлиги билан ажралиб туради. У шўролар империясининг табиатни вайрон этиш билан боғлиқ мудҳиш жиноятларини фош этувчи ошкора айбномадир.

МУАССИС: «ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ» ҲАФТАЛИГИ ИЖОДИЙ ЖАМОАСИ

ҲАММУАССИС: МАДАНИЯТ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ХАЛҚ АКАДЕМИЯСИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Манзилгоҳимиз: Тошкент-700083, Ленинград кўчаси, 32. Телефонлар: қабулхона — 33-52-91, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 32-56-49

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»
Издается на узбекском языке

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар муаллифларга қайтарилмайди.

Бош муҳаррир ўринбосари: Иброҳим ҒАФУРОВ

Таҳрир ҳайъати: Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ, Мурод АБДУЛЛАЕВ (ижтимоий ҳаёт бўлими мудири), Ашурали ЖЎРАЕВ (санъат бўлими мудири), Мирзо КЕНЖАБЕК, Қамол МАТЁҚУБОВ (наср ва назм бўлими мудири), Маҳмуд САЪДИЙ (адабиётшунослик ва танқид бўлими мудири), Озод ШАРАФИДДИНОВ, Саъдулла ҲАКИМ (масъул котиб)

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ:
Аҳмадали АСҚАРОВ, Ҳамидулла АКБАРОВ, Шароф БОШБЕКОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Одил ЁҚУБОВ, Нафиса ЗОҲИДОВА, Пўлат ЗОҲИДОВ, Баҳодир ЙЎЛДОШЕВ, Дадахон НУРИЙ, Абдулла ОРИПОВ, Турсуной СОДИҚОВА, Тошпўлат ТОЖИДДИНОВ, Жавлон УМАРБЕКОВ, Тўхтасин ҒАФУРБЕКОВ

Навбатчи муҳаррир — Маҳмуд САЪДИЙ
Босмахонага топшириш вақти — 21.00. Топширилди — 22.10
210 минг 723 нусхада чоп этилди.

Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН НАШР ЭТИЛА БОШЛАГАН
ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 3 СЎМ

Ўзбекистон Республикаси «Шарқ» нашриёт-матбаа концернининг босмахонаси. Тошкент шаҳри.
Индекс 64593. Буюртма № Г-402) 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12